

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І ПЕРЕКЛАДУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ С.І. Сидоренко
« ____ » _____ 2021 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТР

ЗА СПЕЦІАЛІЗАЦІЄЮ «ГЕРМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ
(ПЕРЕКЛАД ВКЛЮЧНО), ПЕРША – АНГЛІЙСЬКА»

*Тема: ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙНОСТІ В РОМАНІ ДЖОРДЖА РОНАЛДА
РУЕЛА ТОЛКІНА «ВОЛОДАР ПЕРСНІВ» ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВІДТВОРЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ*

Виконавець: студентка групи ФЛ-201«Мз» ТУРСЬКА ОЛЕКСАНДРА АНДРІЙВНА

Керівник: канд. філол. наук, доцент СВІРІДОВА ЮЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

Нормоконтролер: _____ (Кондратенко Юлія Вікторівна)

Київ 2021

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теоретичні аспекти дослідження засобів реалізації емоційності в англійській мові.....	9
1.1. Категорія емоційності на фонологічному та морфологічному рівнях мови..	9
1.2. Лексичні засоби репрезентації емоційності в англійській мові.....	20
1.3. Особливості англійських синтаксичних конструкцій з емоційним потенціалом.....	30
Розділ 2. Методологія дослідження мовних засобів реалізації категорії емоційності.....	41
2.1. Методи дослідження емоційності на різних рівнях мови.....	41
2.2. Методи дослідження перекладацького аспекту англійських емотивних одиниць.....	51
Розділ 3. Специфіка відтворення емоційності в перекладах роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів».....	63
3.1. Основні способи перекладу лексичних засобів вираження емотивності українською мовою в романі Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів».....	63
3.2. Особливості передачі емотивних синтаксичних конструкцій українською мовою в перекладах роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів».....	81
Висновки	97
Список використаних джерел	102
Додатки	113
Додаток А.....	114
Додаток Б.....	115
Додаток В.....	116
Додаток Г.....	117
Додаток Д.....	119
Додаток Е.....	126

ВСТУП

Сучасна лінгвістична наука визначається антропоцентричним підходом до вивчення мови. Врахування різноманітних аспектів людської особистості у процесі індивідуального становлення й розвитку мови, особливості використання мови як засобу спілкування у соціумі є необхідними умовами дослідження будь-якої мовної системи. Серед суттєвих суб'єктивних параметрів, що впливають на мовленнєву поведінку людини й відображаються у мові через певні мовні засоби, є емоційний стан індивіда, який заслуговує на особливу увагу. В різних лінгвокультурних просторах мовне конструювання емоційності не є універсальним та має специфічні відмінності. В контексті міжкультурної комунікації це ускладнює процес відтворення зазначеного аспекту різними мовами. Тому, дослідження засобів реалізації емоційності в англійській мові та шляхів адекватної передачі її соціокультурних особливостей при перекладі набули актуальності та стали предметом уваги вітчизняних і зарубіжних лінгвістів: І. В. Арнольд [19], Я. В. Гнезділова [39], О. В. Загорівська [45], А. А. Калита [49], І. І. Квасюк [51], В. В. Коптілов [55], Г. М. Кузенко [59], Т. Є. Кузьміна [60], В. А. Кухаренко [62], Л. К. Латишев [63], Н. О. Мельничук [71], Є. Ю. Мягкова [75], І. І. Паров'як [80], Я. І. Рецкер [82], О. С. Сарбаш [84], О. М. Торосян [97], О. Є. Філімонова [103], Н. В. Цинтар [108], В. І. Шаховський [113].

Актуальність теми. Проблема засобів реалізації емоційності в англійській мовній художній літературі фентезійного жанру та специфіка їх відтворення українською мовою недостатньо висвітлені, що вимагає проведення лінгвоперекладацьких досліджень в цілому та аналізу конкретних складових проблеми: дослідження фонологічних, морфологічних, лексичних та синтаксичних засобів реалізації емоційності та особливостей їх передачі українською мовою в перекладах роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів», здійснених А. В. Неміровою та О. В. Фешовцем. В романі-фентезі Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів» категорія емоційності відображає національну специфіку англійського простору та реалізується на всіх рівнях мовної системи через емотивні одиниці. Їх переклад українською мовою

потребує значної уваги й покликаний відтворити культурологічні складові англомовної картини світу.

Отже, недостатній рівень наукової розробленості проблеми та врахування актуальності її дослідження для сучасного мовознавства зумовили вибір теми дипломної роботи на здобуття ступеня магістра – **«Засоби реалізації емоційності в романі Джона Роналда Руела Толкіна «Володар перснів» та особливості їх відтворення українською мовою».**

Мета виконання дипломної роботи – дослідити засоби реалізації емоційності в романі Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів» та визначити специфіку їх відтворення українською мовою.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

1. Вивчити категорію емоційності на фонологічному та морфологічному рівнях мови.
2. Дослідити лексичні засоби репрезентації емоційності в англійській мові.
3. Визначити особливості англійських синтаксичних конструкцій з емоційним потенціалом.
4. Охарактеризувати методи дослідження категорії емоційності на різних рівнях мови.
5. Проаналізувати методи дослідження перекладацького аспекту англійських емотивних одиниць.
6. Розкрити основні способи перекладу лексичних засобів вираження емотивності українською мовою в романі Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів».
7. Зазначити особливості передачі емотивних синтаксичних конструкцій українською мовою в перекладах роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів».

Об'єктом дослідження є категорія емоційності в англійській мові.

Предметом дослідження виступають засоби реалізації емотивності та способи їх перекладу у романі Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів».

Для вивчення проблеми і розв'язання завдань дипломної роботи на здобуття ступеня магістра використано комплекс **методів**. Вони включають *структурно-семантичний аналіз* мовних засобів реалізації емоційності, *компонентний аналіз* структури значення емотивів, *дистрибутивний аналіз* функціональних властивостей емотивів із врахуванням їх дистрибуції, *контекстуальний аналіз* єдності емотивів із текстовим оточенням, *описовий метод* дослідження емотивної лексики за різними параметрами шляхом її інвентаризації, класифікації та інтерпретації. Для визначення статусу тексту, розкриття його емоційно-експресивного потенціалу та художньої своєрідності авторського мовлення застосовуються *методи стилістичного аналізу*, *контекстуально-інтерпретаційний метод* та *метод діалогічної інтерпретації* тексту роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів». *Метод суцільної вибірки та перекладацьких трансформацій* використано при дослідженні особливостей відтворення англійських емотивів українською мовою. Для визначення частотності застосування способів перекладу та її наочного зображення застосовано *метод кількісних підрахунків та графічної інтерпретації результатів* дослідження.

Джерела матеріалу дослідження. Основою дослідження став епічний роман Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів», з якого методом суцільної вибірки виділено 50 лексичних емотивів і 50 емотивів синтаксичного рівня. А також, переклади роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів», здійснені А. В. Неміровою та О. В. Фешовець.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що в дипломній роботі на здобуття ступеня магістра вивчено категорію емоційності на фонологічному та морфологічному рівнях мови; досліджено лексичні засоби репрезентації емоційності в англійській мові; визначено особливості англійських синтаксичних конструкцій з емоційним потенціалом; охарактеризовано методи дослідження категорії емоційності на різних рівнях мови; проаналізовано методи дослідження перекладацького аспекту англійських емотивних одиниць; розкрито основні способи перекладу лексичних засобів вираження емотивності українською мовою в романі Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів»; зазначено особливості передачі емотивних синтаксичних конструкцій українською мовою в перекладах роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів».

Теоретична значимість даного дослідження визначається його внеском у загальну теорію перекладу, отримані результати доповнюють наукові знання про засоби реалізації емоційності в англійській художній літературі та специфіку їх відтворення українською мовою.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані при розробці теоретичних та практичних курсів з перекладу та стилістики англійської мови для факультетів іноземних мов у вищих навчальних закладах. Крім того, результати дослідження можна застосувати на практиці під час здійснення перекладів художніх текстів, що допоможе вирішити проблеми, які пов'язані не лише з передачею змісту, а й зі збереженням соціокультурного навантаження таких текстів.

Апробація отриманих результатів. Основні результати дослідження висвітлено у виступах на VI Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи розвитку сучасної науки» (Міжнародний Центр Науки і Досліджень, Київ, 30-31 жовтня 2021), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми науки, освіти та технологій: проблеми, тенденції, напрями» (Центр фінансово-економічних наукових досліджень, Полтава, 2 листопада 2021), VII Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених» (Міжнародний гуманітарний університет, Одеса, 19 листопада 2021).

Публікації. Результати дослідження засобів реалізації емоційності в романі Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів» та специфіки їх відтворення українською мовою висвітлено у трьох публікаціях:

1. Турська О. А. Специфіка реалізації емоційності на лексичному рівні англійської мови. *Перспективи розвитку сучасної науки: матеріали VI Міжн. наук.-практ. конф.* (Київ, 30-31 жовтня 2021). Київ: МЦНД, 2021. С. 38–40.
2. Турська О. А. Синтаксичні засоби реалізації емоційності в романі Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів». *Актуальні проблеми науки, освіти та*

технологій: проблеми, тенденції, напрями: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Полтава, 2 листопада 2021): у 2 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2021. С. 21–22.

3. Турська О. А. Особливості реалізації категорії емоційності на фонологічному рівні англійської мови. *Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених*: матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених (Одеса, 19 листопада 2021): Міжнародний гуманітарний університет, 2021. С. 208–211.

Структура роботи. Дипломна робота на здобуття ступеня магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи складає – 137 сторінок (99 сторінки – основний текст). Список використаних джерел – 131 назва на 11 сторінках.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми й актуальність обраної для дослідження проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення одержаних результатів.

У **першому** розділі висвітлено теоретичні аспекти дослідження засобів реалізації емоційності в англійській мові. Розкрито сутність категорії емоційності та особливості її відтворення на фонологічному, морфологічному, лексичному та синтаксичному рівнях англійської мови.

У **другому** розділі охарактеризовано методологію дослідження мовних засобів реалізації категорії емоційності: розкрито методи дослідження емотивності на різних рівнях англійської мови та методи дослідження перекладацького аспекту англійських емотивних одиниць.

У **третьому** розділі досліджено специфіку реалізації емоційності українською мовою в перекладах роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів», здійснених А. В. Неміровою та О. В. Фешовець: визначено особливості передачі англійських емотивів лексичного та синтаксичного рівнів українською мовою та здійснено порівняльний аналіз способів їх перекладу.

У **висновках** підведено підсумки наукової розвідки, вивчено категорію емоційності та її фонологічний і морфологічний рівні функціонування в англійській мові, досліджено лексичні засоби репрезентації емоційності в англійській мові,

визначено особливості англійських синтаксичних конструкцій з емоційним потенціалом, охарактеризовано методи дослідження категорії емотивності на різних рівнях англійської мови, проаналізовано методи дослідження перекладацького аспекту англійських емотивних одиниць, розкрито основні способи перекладу лексичних емотивів роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів» українською мовою, зазначено особливості передачі емотивних синтаксичних конструкцій роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів» українською мовою.

У **додатках** представлено матеріали, що ілюструють теоретичний та практичний аспекти дослідження.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАСОБІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

1.1. Категорія емоційності на фонологічному та морфологічному рівнях мови

У сучасному науковому просторі однією з найбільш масштабних та впливових тенденцій виступає антропоцентрична, що обумовлює зміщення акцентів наукових досліджень до сфери різноманітних параметрів людської особистості. В лінгвістичній науці антропоцентричний підхід реалізується через розуміння характеру взаємодії людини й мови. Дослідження особливостей індивідуального процесу становлення й розвитку мови у свідомості людини та формування комунікативної компетенції мовця не можливі без урахування психологічних складових людської особистості, зокрема емоційної. Емоції «супроводжують будь-які прояви життєдіяльності особи та відображають у формі переживання значимість явищ і ситуацій, слугуючи одним із головних механізмів внутрішньої регуляції психічної діяльності та поведінки людини» [64]. Як невід'ємний компонент психіки, емоційний стан людини впливає на її мовленнєву поведінку й відображається у мові через відповідні одиниці, особливість яких зумовлена специфікою різних національних комунікативних просторів. Тому у контексті сучасної антропоцентричної лінгвістичної парадигми дослідження поняття емоційності та його вияву в мові через відповідні мовні засоби, типові для кожної окремої лінгвокультури, є надзвичайно актуальним. Так, особливості вербалізації емоцій в англійській мові досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені: І. В. Арнольд [19], А. А. Калита [49], Т. О. Крисанова [57], М. Н. Кожина [53], Г. М. Кузенко [58], І. М. Літвінчук [65], Н. О. Мельничук [71], О. В. Озаровський [79], І. Тейлор (I. Taylor) [11], В. А. Чабаненко [109], Р. Р. Чайковський [110], В. І. Шаховський [113].

Для теоретичного обґрунтування досліджень емоційності мови та функціонування засобів реалізації емоцій на різних мовних рівнях, лінгвісти звертаються до психології емоцій, яка не дає однозначного визначення даному

психічному феномену. Так, дослідники Е. Д. Хомська і Н. Я. Батова зазначають, що емоції – особливий клас психічних процесів і станів, які пов’язані з інстинктами, потребами й мотивами та відображають у формі безпосередніх переживань (радості, задоволення, страху і т. д.) значимість явищ та ситуацій для здійснення життєдіяльності індивіда [106]. Деякі науковці наголошують на вирішальному зв’язку емоцій з потребами людини. Так, П. К. Анохін визначає емоції як фізіологічні стани організму, що мають яскраве суб’єктивне забарвлення та охоплюють всі види почуттів та переживань людини [16], а П. В. Симонов відмічає, що емоції є відображенням у мозку людини/тварини якої-небудь актуальної потреби (її якості та величини) і вірогідності (можливості) її задоволення. Таку потребу мозок оцінює на основі генетичного й раніше набутого індивідуального досвіду [88]. Дослідник Б. І. Додонов прослідковує зв’язок емоції з механізмом оцінки [42]. Емоції в якості процесу являють собою діяльність оцінювання інформації про зовнішній та внутрішній світ. Така інформація надходить до мозку людини й кодується її відчуттями у формі суб’єктивних образів [42]. Науковці А. В. Петровський та М. Г. Ярошевський наголошують, що емоційність є «психічним відображенням у формі безпосереднього переживання життєвого сенсу явищ та ситуацій, обумовленого відношенням їх об’єктивних властивостей до потреб суб’єкта» [81]. Дослідник А. С. Нікіфоров емоційністю вважає узагальнені чуттєві реакції, що виникають у відповідь на різноманітні за характером екзогенні та ендогенні сигнали, які обов’язково викликають фізіологічні зміни в організмі людини [78].

Виходячи з того, що поняття «емоція» трактується науковцями по-різному, існують різноманітні за своїми критеріями класифікації зазначеного психічного явища. Дослідниця Е. Ю. Мягкова узагальнила трактування поняття «емоція» на різних етапах розвитку психології та об’єднала емоції в такі типи: 1) чуттєвого досвіду (*sensation theories*); 2) фізіологічні (*physical*); 3) пов’язані з поведінкою (*behavioral*); 4) оцінні (*evaluative*); 5) когнітивні (*cognitive*) [75]. Прибічники першого типу акцентують увагу на процесі переживання людиною своїх емоцій як явищ психіки. Прибічники другого типу цікавляться фізіологічними засадами емоційного досвіду людини. Третій тип фокусує увагу на емоційній поведінці – фізичних та

вербальних діях, що супроводжують переживання емоцій. Четвертий тип стверджує, що емоції являють собою (повністю або частково) оцінки, тобто приємні/неприємні збудження або позитивні/негативні відношення до подій/фактів. Прибічники п'ятого типу вважають емоції когніціями або зазначають логічну й причинну обумовленість емоцій когніціями [75]. Дослідник Н. Р. Бранскомб (N. R. Branscombe) розмежовує поняття емоції та когніції за ступенем уваги до типу інформації, що опрацьовується у конкретному випадку: когніція розуміється як ряд внутрішніх процесів, які задіяні в оволодінні, зберіганні, перетворенні та пошуку інформації. Емоцію ж продукує певний тип стимулу або інформації [1].

Науковець А. Р. Дамазіо (A. R. Damasio) класифікує емоції відповідно до механізмів біологічної регуляції діяльності. Він розмежовує:

1. Первинні емоції, що виникли безпосередньо на основі процесів біологічної регуляції діяльності та обумовлені вродженими біологічними механізмами (*happiness, sadness, anger, fear, disgust*). Первинні емоції забезпечують задоволення елементарних потреб організму й організацію його поведінки.
2. Почуття – переживання своїх емоцій та відчуттів.
3. Вторинні емоції, що виникають на базі первинних емоцій і почуттів тоді, коли людина починає відчувати й формувати систематичні зв'язки між категоріями об'єктів і ситуацією, з одного боку, та первинними емоціями, з іншого [3].

Науковець П. В. Симонов класифікує емоції на дві основні групи, залежно від величини потреби, вірогідності її задоволення та характеру дії:

1. Емоції, що реалізують контактуючу взаємодію з об'єктом (насолода, задоволення, відраза, байдужість).
2. Емоції, що реалізують дистанційну дію по відношенню до об'єкта:
 - а) дію заволодіння та володіння об'єктом (щастя, радість, захват);
 - б) дія захисту, збереження об'єкта (сміливість, впевненість, страх, жах, насторога);
 - в) дія подолання, боротьби за об'єкт (захват, непохитність, гнів, невдоволення, бадьорість).

Назви емоцій в обох групах розміщені за принципом зростання величини потреби й зниження вірогідності її задоволення [88].

Дослідник А. Ортоні (A. Ortony) виступає прихильником когнітивної теорії емоцій, яка описує три основні емоційні типи, наповнення яких конкретними емоціями відбувається з урахуванням умов, що викликають емоційну реакцію (події, діячі, об'єкти), та змінних, що впливають на інтенсивність емоцій (відчуття реальності, близькості, несподіванка, фізіологічне збудження). Виділяють такі типи:

1. Емоції, обумовлені подіями (event-based emotions). До них належать реакції задоволення/незадоволення (being pleased/displeased), а змінною інтенсивності є бажаність (desirability).
2. Атрибутивні емоції (attribution emotions). До них належать реакції схвалення/несхвалення, а основним критерієм оцінки є похвала (praiseworthiness).
3. Емоції привабливості (attraction emotions). До них належать реакції типу подобається/не подобається, а основним критерієм оцінки є привабливість (appealingness) [7].

Науковець Є. П. Ільїн виділяє п'ять класів емоцій людини за функціональною ознакою: 1) очікування та прогнозу (*nervousness, fear, despair*); 2) задоволення і радості; 3) фрустрації (*offence, disappointment, anger*); 4) комунікації (*shame, fault, aversion*); 5) інтелектуальні (*astonishment, interest, doubt*) [46].

Багатоаспектні дослідження емоцій у психології виступають підґрунтям вивчення їх реалізації в мові. Спроби науковців систематизувати та класифікувати емоційні процеси з лінгвістичного погляду та дослідити втілення психологічного поняття емоцій в мові та мовленні через відповідні механізми та засоби призвели до появи окремого лінгвістичного напрямку – етимології або «лінгвістики емоцій», яку визначають «як науку про вербалізацію, вираження та комунікацію емоцій» [112]. Серед понять, якими оперує емотиологія, вчені виділяють *емотивність*, *емоційність* та *експресивність*, акцентуючи увагу на їх відмінній природі. Емоційність в мові та мовленнєвій поведінці мовця знаходить своє вираження через емотивність як лінгвістичний аспект емоційності. Природу даних понять чітко розмежувала дослідниця Н. О. Мельничук, зазначивши, що «емоційність – це психологічна

характеристика особистості, стану її емоційної сфери, адже саме мовлення не може містити власне емоції, які є психічним феноменом, а тільки їх опис, тоді як емотивність є характеристикою мовних засобів, що вживаються для кодифікованого вираження емоцій у мовленнєвому спілкуванні, чинячи, у більшості випадків, емоційний вплив на реципієнта» [71]. Науковець І. М. Літвінчук визначив емотивність як «результат інтелектуальної інтерпретації емоційності, що транслюється в мові й мовленні» [65]. З погляду дослідниці Т. О. Крисанової емотивність – це емоційність у мовному значенні, тобто чуттєва оцінка об'єкту, вираз мовними або мовленнєвими засобами відчуттів, настроїв, переживань людини [57]. Лінгвіст В. І. Шаховський наголосив, що «емотивний – це те ж саме, що і емоційний, але виключно щодо мови, її одиниць та їх семантики... Емотивність виступає іманентною властивістю мовних одиниць виражати емоційність як факт психіки» [113].

Емоційну виразність мови та мовлення можна інтенсифікувати за допомогою мовних засобів та прийомів створення експресивності, які виявляються там, де існує можливість зіставлення, посилення певних ознак на основі протиставлення експресивно нейтральних і емоційно виразних мовних засобів [109]. Адже, експресивність характеризується відходом від номінативного, неекспресивного, стилістично нейтрального й пов'язується з ознакою інтенсифікації значення слова за шкалою збільшення чи зменшення логічного змісту, оцінки, емотивності [109]. Незважаючи на різні визначення категорії експресивності, лінгвісти одностайно наголошують на її основній функції – збільшення виразності повідомлення та надання йому необхідної образності з метою посилення впливу на адресати. Так, дослідниця Н. О. Мельничук основною суттю експресивності вважає підсилення впливової сили висловлювання відповідно до запланованого, цілеспрямованого, прагматичного впливу на адресата [71]. Лінгвіст В. А. Чабаненко наголошує, що експресивність – це інтенсифікація виразності, збільшення впливової сили повідомлюваного, надання йому особливої, психологічно-мотивованої піднесеності [109].

В англійській мові експресивність реалізується на рівні мовних одиниць та спеціально організованої системи мовних засобів. На рівні мовних одиниць

експресивність вирізняється стабільністю, відтворюваністю й незалежністю від контексту та трактується як «сукупність семантико-стилістичних ознак одиниць мови, що забезпечують її здатність виступати у комунікативному акті як засіб суб'єктивного вираження ставлення мовця до змісту чи адресату мовлення» [129]. На думку науковця О. В. Озаровського експресивність як особлива якість одиниць мови пов'язана з їх «установкою на вираження», з будь-яким посиленням або незвичайним вираженням думки, почуттів та волі в мовленні» [79]. Дослідниця С. Я. Єрмоленко визначає експресивність як «властивість мовної одиниці підсилювати логічний та емоційний зміст висловленого, виступати засобом інтенсифікації виразності мовного знаку, засобом суб'єктивного увиразнення мови» [130]. Рівень особливої організації експресивних засобів мови створює специфічну атмосферу висловлення, що полягає в здатності цього висловлення інтенсивно впливати на сприйняття читача, викликаючи в нього певну інтелектуальну чи емоційну реакцію [110]. Отже, мовне відображення емоцій та експресивності їх вираження відбувається за допомогою особливих мовних одиниць та системи мовних засобів. Воно реалізується за допомогою емотивного коду, який дослідник В. І. Шаховський визначив як «лінгвістичну універсалью, що природно формується у кожній мові на основі певного набору засобів, серед яких є експресиви та емотиви всіх рівнів – від фонологічних до структурних» [116]. Англійська мова насичена емотивами різних мовних рівнів. Зупинимось докладніше на двох – фонологічному та морфологічному.

Фонологічний рівень експресивів та емотивів англійської мови представлений засобами звукозображувальної системи (див. Додаток А). Існування певного зв'язку між звуком та його емоційним забарвленням, а також між звуком та образним уявленням й почуттям, які він провокує, визнають не всі науковці [33]. Прихильники звукового символізму наполягають на існуванні особливого фонетичного значення, що стоїть в одному ряді з лексичним та граматичним. Такому фонетичному значенню властивий конотативний характер, обумовлений здатністю звуків викликати певні емоції у співрозмовника або спостерігача [58]. Науковець І. Тейлор (I. Taylor) розрізняє два види звукового символізму: суб'єктивний (зв'язок певних звуків та значень у психіці людини) та об'єктивний (зв'язок певних звуків та значень у словах

тієї чи іншої мови) [11]. Створюючи необхідне емоційне забарвлення, звук має велике значення для формування образу, що чинить сугестивний вплив на психіку та поведінку слухача/читача через механізм асоціації [33]. Голосні й приголосні звуки в структурі морфем, слів та речень здатні породжувати конотації, тобто брати участь у створенні позитивного або негативного враження від спілкування [38]. Так, слова з м'якими приголосними звуками, довгими голосними або дифтонгами, спокійним ритмом вважаються приємними на відміну від слів з твердими приголосними звуками, короткими голосними та різким ритмом [2]. Звуковий символізм стверджує, що окремі звуки або звукосполуки можуть викликати відповідне коло асоціацій і нести головним чином інформацію сенсорно-емотивного характеру: [r] – щось швидке, енергійне; [l] – рівне, блискуче, гладеньке; [i] – вузике; [a] – велике; [e] – вічне, значне; звуки [u], [d], [r] можуть класифікуватися як страшні; [i] – радісний; [m], [n], [l] – ніжні [62]. Звукосполука [sl] передає неприємні асоціації (*slime, slither, slug, sloppy*); звукосполука [kr] передає негативні почуття (*crash, crack, crunch*).

Більшість мовознавців вважають, що така мінімальна одиниця як звук немає власного семантичного значення та створює додаткову естетичну та емоційну інформацію при включенні в художньо організоване мовлення [58]. Дослідниця І. В. Арнольд зазначає, що «звуки мови поза значенням та контекстом фактами мистецтва не стають. Звуковий бік твору художньої літератури складає одне ціле з ритмом і значенням й окремо від них впливати на читача не може. Для того, щоб бути естетично дієвим, звуковий бік твору повинен чимось виділятися і звертати на себе увагу» [20, с. 144]. До ненормованих прийомів фонетичного рівня мови, які сприяють підвищенню експресивності мовлення, створенню емоційного й естетичного впливу на читача/слухача, відносять: явища звуконаслідування, параномасію, різні типи звукових повторів, інтонацію, темп, тембр голосу, наголос, паузи [98, с. 209].

Фоностилістичний прийом звуконаслідування (ономатопея) представляє собою використання слів, фонетичний склад яких нагадує предмети/явища, що названі в цих словах – звуки природи; крик тварин; рухи, що супроводжені шумом; звуки, якими людина виражає свій настрій, волю і т. д.: *bubble* – журчання; *splash* – плеск; *rustle* – шорох; *buzz* – жужжати; *pur* – мурликати; *flop* – падіння; *babble* – базікання; *giggle* –

хіхікання; *whistle* – свист [20]. Також, ономапоєя імітує засобами мови різні позамовні звукові явища. Часто цей прийом вживається для досягнення акустичного ефекту при зображенні певних явищ, які з цими звуками не мають прямого зв'язку і лише віддалено нагадують їх [77]. Наприклад:

“*Silly!*” *hissed Gollum*” [118].

Деякі науковці відносять до особливої фонетичної організації мовлення явище паронимасії – близькості звучання контекстуально пов'язаних слів, що створює додатковий емоційний ефект [20]:

“...*under grass in Gondor by the Great River. Grey now as tears, gleaming silver...*” [118].

Потужним фонетичним засобом створення особливої емоційної тональності та образності виступає звуковий повтор – основний принцип художньої, переважно поетичної, фоніки, зумовлений евфонічною природою мови та вимогами культури поетичного мовлення [124, с. 289]. Дослідниця І. В. Арнольд відмічає, що емоційно-експресивний характер звукової матерії мовлення залежить від таких параметрів повтору:

- 1) фонетичної якості повторюваних звуків та ступеня їх подібності;
- 2) щільності рядка (чим більша щільність, тим яскравіше ефект евфонії);
- 3) кількості повторюваних звуків;
- 4) повторів груп з кількох звуків, що роблять евфонію більш яскравою, порівняно з повторами окремих звуків [20, с. 145-146].

Виділяють різні типи повторів: алітерацію, асонанс, дисонанс, консонанс, анафору, епіфору, рефрен, риму. Алітерацією називають повтор приголосних або голосних звуків на початку близько розташованих наголошених складів, а асонансом – повтор наголошених голосних в середині рядка/фрази або вкінці у вигляді неповної рими [20, с. 148]. Алітерація та асонанс підвищують експресивну виразність висловлювання, емоційно поглиблюють його смислові зв'язки. Через неодноразову повторення однакових чи акустично подібних звуків та звукосполук

дані фонетичні прийоми створюють надзвичайно реальну звукову характеристику різних предметів і явищ [58]. Наприклад:

“Dire deeds awake, dark is it eastward” [118].

“Learn now the lore of Living Creatures! First name the four, the free peoples...” [118].

Рима – особливий вид регулярного звукового повтору більш-менш подібних звукосполук у кінці рядків або в інших частинах вірша, що розміщені симетрично [20]. Слова, включені в риму, привертають до себе увагу, чим увиразнюють емоційне звучання вірша, музикальність його мови. Приблизні щодо звучання рими поділяються на: 1) асонанси (при однакових голосних приголосні різні); 2) консонанси (співпадають приголосні, що передують різним наголошеним голосним); 3) дисонанси (співпадають наголошені голосні, а ненаголошені не співпадають) [20, с. 152]. Наприклад:

“Seven for the Dwarf-lords in their halls of stone... One for the Dark Lord on his dark throne” [118] (асонанс).

“Clear are thy eyes and bright thy breath!” [118] (консонанс).

“Nine for Mortal Men doomed to die... In the Land of Mordor where the Shadows lie” [118] (дисонанс).

Індивідуальне авторське мовлення збагачується різними емоційними відтінками шляхом використання таких фоностилестичних прийомів як анафора (звукові повтори на початку віршованих рядків) та епіфора (звукові повтори наприкінці віршованих рядків):

“Where is the horn that was blowing? Where is the helm and the hauberk, and the bright hair flowing? Where is the hand on the harpstring, and the red fire glowing? Where is the spring and the harvest and the tall corn growing?” [188].

Особливим засобом створення емоційності на фонетичному мовному рівні вважається ритм – будь-яке рівномірне чергування (прискорення та уповільнення)

наголошений і ненаголошених складів, що базується на різних віршованих розмірах [20].

Більшість дослідників відносять до фонологічних засобів вираження емоційності різноманітні аспекти використання людського голосу. Так, інтонація може надавати висловлюванню різної емоційно-модальної спрямованості й насиченості, а також змінювати його комунікативний тип (інтонація оклику, питання, наказу, здивування, загрози і т. д.) [58]. Інтонація складається з наступних компонентів: мелодики, ритму, темпу, наголосу, пауз, тембру, тону [26]. Кожен із компонентів інтонаційної системи несе певне семантичне навантаження. В особливих формах темпу (пришвидшеному, уповільненому, переривчастому) може передаватися емоційний стан співрозмовника. Дуже вагомою є експресія різних за характером пауз (замовчування, розгубленості, ліричних і т. д.) [36]. М'який, оксамитовий, дзвінкий тембри мовця розцінюються як позитивні, а різкий, твердий, напружений, уривчастий, тремтячий тембри сприймаються як негативні. Сильні емоції призводять до посилення гучності голосу, а слабкі її послаблюють. Підвищення висотно-тонального рівня вважається пов'язаним з посиленням емоційно-стресових навантажень, наростанням сили вияву позитивних і негативних емоцій [58].

Емоційність на морфологічному рівні англійської мови виражається засобами граматичних категорій та словотворення (див. Додаток Б). Кожна граматична форма має кілька значень, з яких одне – головне, а інші – переносні. Вживання слова у ненормованому граматичному значенні та з незвичною референтною віднесеністю призводить до посилення експресивності мовлення й називається транспозицією [20]. Лінгвістка І. В. Арнольд виділяє такі порушення звичних граматичних валентних зв'язків [20]:

1. Незвичне вживання форм числа іменників. В англійській мові власні й абстрактні назви та назви речовин мають лише одну назву числа. Порушення таких традиційних валентних зв'язків надає висловлюванню експресивності (*sands, remains, waters, snows*). Наприклад:

“On the south-eastern side the ground fell very steeply, as if the slopes of the hill were continued far down under the trees, like island-shores that really are the sides of a mountain rising out of deep **waters**” [118].

2. Означений артикль перед прізвищем може бути експресивним та вказувати на те, що дана особа – знаменитість. Наприклад:

“Nearly all Tookes still lived in the Tookland, but that was not true of many other families, such as **the** Bagginses or **the** Boffins” [118].

3. Дієслова з модальним значенням, що передають відношення адресата до повідомлюваного: підсилене ствердження, питання, сумнів, заперечення, бажаність і т. д. Наприклад:

“The roots of those mountains **must** be roots indeed; there **must** be great secrets buried there which have not been discovered since the beginning” [118].

4. Повтор артиклю або його відсутність при перерахуванні однорідних членів речення, що є порушенням норми й відповідно створює експресивний ефект наростання/спадання [20]. Наприклад:

“People came and began (by orders) to clear away **the** pavilions and **the** tables and **the** chairs, and **the** spoons and knives and bottles and plates, and **the** lanterns, and **the** flowering shrubs in boxes, and **the** crumbs and cracker-paper, **the** forgotten bags and gloves and handkerchiefs, and **the** uneaten food (a very small item)” [118].

Ефективними засобами репрезентації емоцій на морфологічному рівні виступають емоційно забарвлені афікси -y, -ie, -let, -ly, -ling, -ster, -kin, -ette, -ard (sonny, daddy, kiddy, mommy, girlie, birdie, ringlet, superbly, dafty, softy, birdy). Дослідниця Н. Мельничук серед найпродуктивніших словотворчих афіксів прикметників позитивної та негативної оцінки виділяє такі: префікси un-, in-, a-, dis-, pre-, ir-, extra-, re-, over- (unpleasant, inadvertent, amoral, disobedient, irresponsible, extraordinary, overconfident); суфікси -ed, -ing, -y, -ous, -able, -ful, -al, -ent, -ic (scared, exhausting, hungry, dangerous, incredible, careful, brutal, intelligent, historic) [72, с. 80-82]. Науковець Г. М. Кузенко відмічає, що найважливішими іменними афіксами

негативної оцінки є суфікси -ard, -eer, -ster/-aster та напівафікс -morgen (*drunkard, coward, hipster, profiteer, black marketer, scare-monger, war-monger*) і префікси anti-, non-, un- (*antihero, antisocial, nonbeliever*). Вживання суфіксів -ie (*oldie*), -kin (*lambkin*), -y (*daddy*), -let (*chiklet*), -esque (*Turneresque*) викликає зворотній ефект, створюючи позитивні конотації [58].

Експресивність висловлювання посилюється завдяки вживанню такої граматичної категорії як ступень порівняння англійських прикметників і прислівників:

*“Far worse than **the worst** that I imagined from your hints and warnings”* [118].

*“Frodo was neither very fat nor very timid; indeed, though he did not know it, Bilbo (and Gandalf) had thought him **the best** hobbit in the Shire”* [118].

Отже, емоційність як складна психологічна категорія виявляє свій вплив на мову та мовленнєву поведінку людини та відображається в них. Емоційність виявляє тісний зв'язок з семантико-стилістичною категорією експресивності, суть якої полягає у цілеспрямованому емоційному підсиленні виразності та впливової дії висловлювання, що розраховані на певну реакцію адресата. Мовне відображення емоцій та експресивності їх вираження здійснюється на різних рівнях через лінгвістичну категорію емотивності. До емотивів фонологічного рівня англійської мови відносять специфічні звукосполучення, ономаію, параномасію, різні типи звукових повторів та різноманітні аспекти людського голосу. Емотиви морфологічного рівня англійської мови представлені засобами словотворення (емоційно забарвленні афікси, ступені порівняння прикметників і прислівників) та різними типами транспозицій (ненормовані граматичні значення слова).

1.2. Лексичні засоби репрезентації емоційності в англійській мові

Дослідження природи мови на сучасному етапі розвитку лінгвістики нерозривно пов'язане з природою людини та її соціокультурними умовами існування. Оскільки будь-який аспект людського життя супроводжується емоційною реакцією на оточуюче середовище, емоції неодмінно репрезентуються в мові.

Найпродуктивнішим мовним рівнем реалізації емоційності науковці вважають лексичний, де результатом перевтілення емоцій у мовну категорію виступає емоційна лексика – емосемізми або емотиви [100 с. 38]. Вони володіють потужним потенціалом для вираження різнобарвного спектра людських емоцій, почуттів, оцінного ставлення до оточуючих, впливу на адресата. В загальному обсязі лексики англійської мови слова з емотивним типом семантики складають значну частину й характеризуються структурними й функціональними особливостями емотивного компонента лексичного значення. Особливості семантичної структури емотивів, відмінності у комбінаціях сем їх лексичного значення, а також, відсутність серед лінгвістів єдиних загальноприйнятих критеріїв зарахування слова до складу емотивної лексики, що ускладнює її класифікацію, обумовили надзвичайну актуальність дослідження лексики емоцій. Зазначеній проблемі присвятили свої праці такі вітчизняні та зарубіжні науковці: І. В. Арнольд [19], А. Вежбицька [27], О. В. Загоровська [45], Н. А. Лук'янова [66], Н. О. Мельничук [73], Е. Ю. Мягкова [75], О. С. Сарбаш [84], І. А. Стернін [92], В. Н. Телія [95], А. В. Філіппов [104], В. К. Харченко [105], В. І. Шаховський [114].

Лексичне значення слова складається з різнорівневих компонентів – сем, що утворюють складну семантичну єдність поля та взаємодіють в ній за принципом ієрархії: головною виступає сема ядра поля, а вторинними – периферійні семи. В структурі лексичного значення слова можна виділити три основні семи, що мають статус макрокомпонентів: 1) логіко-предметну; 2) емотивну; 3) функціонально-стилістичну [114, с. 78]. Логіко-предметний макрокомпонент означає/називає денотат та формується з відображених в значенні слова об'єктів реальної або ідеальної дійсності [114]. Функціонально-стилістичний макрокомпонент регулює вибір та вживання слова, семантика якого найбільше відповідає конкретній ситуації мовлення. Відносячи певну назву об'єкта до відповідної мовленнєвої ситуації, такий компонент обумовлюється не предметною дійсністю та емоційною сферою людини, а соціальною функцією мови [114]. Формування емотивного компонента семантики слова обумовлене сферою емоційної оцінки людини та сферою денотатів об'єктивного й суб'єктивного світу. Такий компонент самостійно виражає емоційний

стан та відношення суб'єкта до світу, або емоційно супроводжує логіко-предметну номінацію, що передає емоційне відношення суб'єкта до об'єкта номінації (емотивна конотація) [114].

Три зазначені компоненти лексичної семантики можуть складати різні комбінації, чим визначати значення окремих типів слів. Якщо семантика слова представлена тільки логіко-предметним та функціонально-стилістичним компонентами, то лексичне значення такого слова не є емотивним. Якщо в семантиці слова наявний емотивний компонент, що складає різні комбінації з іншими складниками лексичного значення слова, то таке слово є емотивом [114]. Отже, емотивом лексичного рівня мови вважається «мовна одиниця, у семантичній структурі якої є емоційна (емотивна) частка у вигляді семантичної ознаки, семи, семного конкретизатора, завдяки чому ця одиниця адекватно вживається всіма носіями мови для вираження емоційного ставлення або стану» [113].

На сучасному етапі розвитку науки не існує єдиного погляду на те, наскільки обов'язковою є наявність емотивного компонента в слові. Серед психолінгвістів існує думка, що вся мова емотивна, що не існує емотивно-нейтральної лексики [115]. Відповідно, в мові не існує слів, семантика яких була б позбавлена емотивного компонента. Невід'ємність емотивного компонента в значенні слова можна обґрунтувати тим, що «оскільки носії мови не диференціюють свого ставлення до слова і об'єкту, який це слово називає, а будь-яке вжите індивідом слово входить до контексту попереднього досвіду людини і людина обов'язково реагує на світ емоційно, доцільно розглядати будь-яке слово мови в якості носія емоційно-чуттєвого значення» [75].

Більшість мовознавців наполягають на тому, що емотивність як компонент лексичного значення слова виступає складною категорією, що характеризується особливою внутрішньою організацією і певним місцем в семантичній структурі слова. Емотивність визначається науковцями по-різному. Так, мовознавець В. І. Шаховський відмічає, що зазначена категорія організована як сукупність емотивних сем (специфічних семантичних мікрокомпонентів, які співвідносяться з емоціями адресата) й семних конкретизаторів (“love”, “hate”, “contempt” та інші), які

здатні варіювати емотивність в різних словах по-різному. В середині лексичного значення слова емотивна сема завжди протистоїть іншим семам, утворюючи внутрішньосемемну парадигму [114].

Дослідниця Е. Ю. Мягкова називає емотивний компонент значення емоційно-чуттєвим та зазначає, що він являє собою комплекс пов'язаних зі словом різнорідних переживань. Специфічними особливостями комплексу виступають: 1) його одночасне функціонування на різних рівнях усвідомлення елементів емотивного компонента; 2) амбівалентність – двоспрямованість емоційного стану (одночасне переживання стану суб'єкта й об'єкта емоцій); 3) одночасна наявність соціально опосередкованих та специфічних особистісних (індивідуальних) переживань індивіда; 4) нерозчленованість структури емоційно-чуттєвого компонента (виділити у «чистому вигляді» його складники та відокремити їх один від одного можна лише гіпотетично) [75].

Лінгвістка Н. О. Мельничук зазначає, що «емотивність лексичних одиниць відіграє неабияку роль, адже завдяки їй посилюється їх комунікативна значущість, збагачуючи, насичуючи та підсилюючи комунікативну компетенцію мовця задля прагматичного впливу на адресата» [73, с. 102]. Спершу, ніж усвідомити логіко-предметне значення слова, людина усвідомлює його емоційний сенс (добре, погано), тобто емотивне значення слова розуміється раніше, ніж логіко-предметне [114].

Дослідниця В. Н. Телія наголошує на таких суттєвих аспектах емотивності:

1. Емотивність – категорія, що відображає ціннісне відношення до дійсності; емотивність у складі конотації – це антропометричне суб'єктивно-оцінне відношення, що ґрунтується на емоційному усвідомленні певних стереотипів.
2. Емотивність синтезує два аспекти оцінки (кількісну та якісну) й дві домінанти (емоційну та антропометричну); відповідно, можна виділити емоційно-експресивну й оцінно-експресивну емотивності.
3. Емотивність співвідноситься за змістом з певними типами усвідомлюваних емоцій, що визначаються у діапазоні схвальної або несхвальної реакції на зазначене [95, с. 128-129].

Науковець В. І. Шаховський виділяє три семантичні статуси емотивності:

1. Статус обов'язкової денотативної емотивності. Така емотивність виступає єдиним компонентом лексичного значення слова.
2. Статус факультативної емотивності відносно логіко-предметного компонента лексичного значення слова. Така емотивність складає конотацію слова.
3. Статус потенційної емотивності, що складає емотивний потенціал слова [114, с. 74].

Зазначені статуси емотивності відображають характер функціонування емотивного компонента в семантичній структурі слова й складають функціональну концепцію лексичної емотивності (див. Додаток В). Згідно цієї концепції дослідник В. І. Шаховський виділяє: 1) лексику, що виражає емоції; 2) лексику, що називає та описує емоції [113]. Лексичні одиниці першої групи є власне емотивами англійської мови і поділяються на афективи та конотативи залежно від комбінацій сем їх лексичного значення. Лексичні одиниці другої групи володіють емотивним потенціалом. Розглянемо докладніше дві окреслені групи лексичних одиниць.

Афективами англійської мови виступають слова, в семантиці яких представлено лише емотивний компонент з відповідним йому функціонально-стилістичним. Емотивний макрокомпонент семантики є первинним. Він безпосередньо співвідноситься з певною емоцією, що виражається в мовленні й відіграє роль специфічного денотата. У зв'язку з цим емотивний макрокомпонент афективів фактично є денотативним. «Емотивне значення в афективах є основним, обов'язковим значенням слова і може бути прирівняно до денотативного» [114]. Афективи наділені єдиною семиологічною функцією – виражати емоції адресата. До афективів англійської мови належать лайливі слова (*damn, deuce, blockhead*), вульгаризми (*bloody, blast, go away*), емоційно-оцінні прислівники та прикметники (*extremely, highly, very, absolute, terrific, striking*), пестливі слова (*dear, honey, darling, sweetheart, sugarpie*). Але найяскравішою емотивною лексикою класу афективів, що безпосередньо маніфестує емоції в мовленні, є вигуки (*Aw! Yeah! Yep! Oh!*). Дослідниця І. В. Арнольд називає їх «чистими знаками емоцій» та зазначає, що «вигуки виражають емоції в самому загальному вигляді, навіть без вказівки на їх

позитивний або негативний характер» [20]. Наприклад, вигук “*Oh*” може виражати здивування, образу, смуток, радість та інші емоції в залежності від контексту:

“*Oh, curse you, you stinking thing!*” he said” [118]. (образа)

“*Oh, they’re both cracked,*” said Ted” [118]. (розчарування)

“*Oh, indeed!*” replied Frodo, surprised, but not much relieved” [118]. (здивування)

Конотативна лексика англійської мови містить в своїй семантиці три макрокомпоненти значення: логіко-предметний (називання об’єкта), емотивний (емоційне відношення до об’єкта), функціонально-стилістичний (приналежність слова до певного шару лексики). Емотивний компонент виступає у статусі конотації, тобто здійснює емоційний супровід логіко-предметної номінації, передаючи емоційне відношення суб’єкта до об’єкта номінації в цілому, або до його окремих ознак [114]. Зазначена емотивність в слові є вторинною (факультативною) по відношенню до логіко-предметного компонента семантики, який вона супроводжує. Такий статус емотивності є принципово відмінним від емотивності у статусі емотивного значення (афективи) [114]. До конотативної лексики відносять деривати з афіксами емотивно-суб’єктивної оцінки (*beauty, crazy, wonderfully*), сленгізми та жаргонізми, емотивну лексику в переносних значеннях (тропи). Конотативи майже завжди мають нейтральний корелят значення (*to neigh – to laugh; to sob – to cry; to rush in – to come in*).

Дослідженню емотивного компонента значення у статусі конотації присвячено багато наукових праць, але не існує єдиного розуміння природи даного феномену. Науковці по-різному виділяють структурні компоненти конотації та описують характер їх взаємодії в лексичному значенні емотива. Так, дослідник А. В. Філіппов під конотацією розуміє «неденотативне й неграматичне значення, що входить до семантики мовної одиниці або презентує її цілком» [104]. Науковець І. А. Стернін визначає конотацію як додаткову інформацію по відношенню до поняття; як частину системного значення мовного знаку, яка пов’язана з характеристиками ситуації спілкування, учасниками акту спілкування та відношенням учасників акту спілкування до предмету мовлення [92]. Лінгвістка Н. А. Лук’янова під конотативним

компонентом значення розуміє таку семантичну ознаку експресивного слова, яка відображає відмінні властивості об'єкта/явища на тлі однойменних з ним об'єктів/явищ [66]. Дослідниця В. Н. Телія визначає конотацію як семантичну сутність, що узуально або okazіонально входить в семантику мовних одиниць та виражає емотивно-оцінне й стилістично марковане відношення суб'єкта мовлення до зазначеної у висловлюванні дійсності, на підставі чого висловлювання набуває експресивного ефекту [95, с. 5].

Неоднозначність розуміння місця й ролі конотативної емотивності в структурі значення слова пов'язана з різноманітністю поглядів на структуру конотації. Складовими одиницями внутрішньої організації конотації виступають мікрокомпоненти (семи), які тісно взаємодіють в значенні слова і їх важко розмежувати. Набір сем окреслюється науковцями по-різному. Дослідниця В. Н. Телія виділяє такі: 1) оцінну; 2) асоціативно-образну; 3) емотивну; 4) функціонально-стилістичну [95]. Всі елементи конотації з'єднуються не механічно, а являють собою імплікативно упорядкований взаємозв'язок між асоціативно-образним уявленням, емотивно-оцінною реакцією на дане уявлення та стилістичною маркованістю одиниці [95]. Верхню позицію у зазначеній структурі займає емотивно-оцінна модальність, яка перекриває власне лексичне значення слова. Це дає можливість стверджувати, що таке експресивно забарвлене значення має сентенційну потужність, тобто охоплює інформацію цілого висловлювання [95, с. 121].

Лінгвістка І. В. Арнольд наполягає на таких компонентах конотації як: 1) емоційний; 2) оцінний; 3) експресивний; 4) стилістичний, що можуть виступати разом, або в різних комбінаціях. Емоційний компонент виникає на базі предметно-логічного та володіє тенденцією витіснити або значно модифікувати його. Оцінний компонент виражає позитивні або негативні судження (схвалення/несхвалення) про те, що називає слово. Експресивний компонент підкреслює і підсилює те, що називається у слові або в інших словах, які синтаксично пов'язані з зазначеним емотивом. Стилiстичний компонент обумовлює функціонування слова в певному мовленнєвому контексті [20]. Дослідниця Н. А. Лук'янова виключає стилістичний компонент зі структури, залишає лише експресивний, емоційний та оцінний. Вона

обумовлює таке рішення належністю стилістичного забарвлення слова до рівня вживання, а не до рівня семантики [66]. Науковець В. К. Харченко включає до конотативного компонента значення такі складові: 1) оцінність (функціональний характер); 2) образність (віддзеркалюючий характер); 3) експресію (стилістичний характер); 4) емоційність (психолінгвістичний характер) [105]. Лінгвістка О. В. Загоровська розглядає лексичне значення слова як сукупність денотативного, конотативного й образного компонентів, тобто виносить образність за межі конотації та звужує конотацію до емоційного, оцінного та стилістичного складників [45].

Від емотивної лексики (афективів та конотативів) слід відрізняти слова, що називають та описують емоції. Така лексика має асоціативно-емотивний характер, що залежить від асоціацій і реакцій, пов'язаних з денотатом. Емотивний потенціал таких слів нічого не змінює в їх семантиці й реалізується лише в контексті. Науковець В. І. Шаховський зазначає, що емотивний потенціал такої лексики виявляється у інгерентному та адгерентному різновидах [114]. У першому випадку слово набуває периферійної емотивної конотації за рахунок актуалізації прихованих, імовірних сем емотивності або семних конкретизаторів, що потенційно закодовані в семантиці слова. Такою емотивністю наділені експресивні назви-символи (*kingdom Mark*); асоціативні слова (*death, mother, lightning, storm, birthday*); «добрі»/«злі», «гарні»/«погані», «лагідні»/«нелагідні» слова (*cold, warm, revenge, justice*); назви емоцій (*gladness, anger, grudge, despair, sadness*). У випадку адгерентності емотивні семи привносяться до семантики нейтрального слова емоційною ситуацією мовленнєвого контексту [114]. Наприклад:

“Of Numenor he spoke, its glory and its fall, and the return of the Kings of Men to Middle-earth out of the deeps of the Sea, borne upon the wings of storm” [118].
(асоціативне слово)

Зазначений вище поділ лексики емоцій на власне емотиви (афективи, конотативи) та лексику з асоціативно-емотивним потенціалом (слова, що називають та описують емоції) враховує характер функціонування емотивного компонента в семантиці слова та мовленнєвий контекст. Така функціональна концепція лексичної

емоційності в мовознавстві є не єдиною й співіснує з понятійною концепцією, в якій класифікація лексики емоцій обумовлена існуванням універсальних семантичних понятійних примітивів, через які можна виразити всю різноманітність людських почуттів (див. Додаток В). Світ емоцій концептуалізується в різних мовно-культурних середовищах по-різному. Тому, прихильниця понятійної концепції, дослідниця А. Вежбицька пропонує тлумачити емоційні концепти (гнів, смуток, радість і т. д.) через універсальні понятійні примітиви типу «добре», «погано», «робити», «відбуватися», «знати», «хотіти» [28, с. 370]. Емоційні концепти обумовлюються ситуаціями, що типові для певних емоційних станів людини. В основу характеристики емоційних станів покладено опис когнітивних сценаріїв цих станів, тобто типових ситуацій, в яких виникають данні емоцій. Опис когнітивних сценаріїв емоцій (емоційних концептів) відбувається мовою універсальних семантичних примітивів, що вербалізуються в усіх мовах світу та дозволяють лаконічно й експліцитно описати весь простір людських емоцій [27].

Дослідниця А. Вежбицька пропонує наступну класифікацію лексичних універсалій на позначення емоційних концептів:

1. Лексичні універсалії, що позначають емоційні концепти, пов'язані з негативними подіями, які відбуваються з людиною (*sad, unhappy, distressed, upset, sorrow, sorry, grief, despair*).
2. Лексичні універсалії, що позначають емоційні концепти, пов'язані з позитивними подіями, які трапляються з людиною (*joy, happy, pleased, contentedness*).
3. Лексичні універсалії, що позначають емоційні концепти, які відображають позитивну/негативну поведінку людини й викликають відповідну реакцію оточуючих (*anger, fury, madness, rage, wrath*).
4. Лексичні універсалії, що позначають емоційні концепти, які відображають власні уявлення людини про себе (самооцінка) й уявлення інших людей про нас (оцінка з боку інших) (*remorse, guilt, shame, humiliation, embarrassment, pride*).
5. Лексичні універсалії, що позначають емоційні концепти, які відображають відношення людини до інших (*envy, hate, love, respect, pity*) [28].

Крім функціональної і понятійної концепцій лексичної емотивності на увагу заслуговує типологія емотивних лексичних одиниць дослідниці О. С. Сарбаш, яка окреслила три основні групи емотивів з підгрупами різних лексико-граматичних класів слів:

I. Емотиви-номінативи – одиниці, що називають емоції.

1. Іменники:

- номінація емоційного стану (*joy, bliss, glee*);
- номінація суб'єкта емоцій (*admirer, idolizer, lover*);
- номінація якості об'єкта/суб'єкта емоцій (*appeal, excellence*);
- номінація джерела емоційного стану (*amusement, entertainment*);
- номінація емоційної дії (*captivation*).

2. Прикметники:

- такий, що виражає емоцію (*rapturous, adoring*);
- такий, що викликає емоцію (*beatific*);
- такий, що заслуговує емоції (*admirable, estimable*);
- схильний до емоцій (*cheerful, romantic*).

3. Дієслова:

- емоційний стан (*exult*);
- емоційне ставлення (*idolize*);
- каузація емоційного стану (*cheer*);
- емоційна дія (*rollick*).

II. Емотиви-експресиви – лексичні одиниці, що виражають емоційне ставлення до об'єкта номінації, основою якого є оцінка об'єкта мовцем.

1. Іменники, які позначають:

- об'єкт емоційного ставлення без конкретизації параметру, за яким він оцінюється (*honey*);
- об'єкт емоційного ставлення, що оцінюється за внутрішніми якостями, характером (*angel, hero*);

– об'єкт емоційного ставлення, що оцінюється за зовнішнім виглядом (*peach*).

2. Прикметники:

- загальнооцінне значення (*marvelous*);
- загальне емотивне значення (*preossessing*);
- конкретне емотивне значення (*grand, exceptional, charming*).

III. Емотиви-дескриптиви – лексичні одиниці, що описують зовнішній прояв емоцій.

1. Мімічні дескриптиви – описують вияв емоцій, що відображаються на обличчі суб'єкта емоцій (*shine*);
2. соматичні дескриптиви – репрезентують емоційні прояви, що знаходять вираження у жестах, рухах та інших фізичних діях (*hug*);
3. фонаційні дескриптиви – описують звуковий вияв емоцій (*cheer*) [84].

Отже, лексичний рівень англійської мови є одним з найпродуктивніших в реалізації емоційності. Результатом перевтілення даної психологічної категорії у мовну вступають емотиви. Існують різні критерії зарахування слова до складу емотивної лексики, що обумовлює існування функціональної та понятійної концепцій лексичної емотивності. Перша враховує характер функціонування емотивного компонента в семантиці слова й виділяє власне емотиви (афективи і конотативи) та лексику, що називає і описує емоції. Друга окреслює універсальні понятійні примітиви, через які виражаються основні емоційні концепти (пов'язані з негативними/позитивними подіями, поведінкою людини, самооцінкою, ставленням до інших).

1.3. Особливості англійських синтаксичних конструкцій з емоційним потенціалом

Одним з основних способів емоційного обміну між людьми та впливу на оточуючих виступає мовна комунікація, що безпосередньо реалізується через синтаксичну структуру мови. Усі засоби мови набувають комунікативної дієвості саме на синтаксичному рівні, який функціонально об'єднує та інтегрує одиниці всіх рівнів мовної системи [23]. Синтаксис пов'язаний із морфологією (існує певна

взаємозумовленість морфологічних форм слова і синтаксичних конструкцій), фонетикою (синтаксичні конструкції/структурні типи речень і їх інтонаційні моделі взаємопов'язані: зі зміною інтонаційної моделі змінюється і значення речення), лексикою (лексичне значення слова визначає можливість/неможливість його використання в певних синтаксичних позиціях речення і певних синтаксичних структурах) [101, с. 102]. Об'єднуючи елементи різних мовних рівнів у цілісну систему, синтаксису притаманна складна та багатоаспектна внутрішня організація, основу якої представляють синтаксичні одиниці різної будови та функціонального значення. Вони викликають зацікавленість лінгвістів з точки зору своєї багатоаспектності. Так, в сучасному мовознавстві особливої актуальності набувають дослідження синтаксичних одиниць з погляду їх емоційного потенціалу. Засоби реалізації емоційності в мові та мовленні на синтаксичному рівні досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці: І. В. Арнольд [19], Ю. П. Бойко [22], Д. Вальтон (D. Walton) [5], Є. М. Васильєв [35], О. А. Галич [35], І. Р. Гальперін [37], Я. В. Гнезділова [39], Л. П. Єфімов [43], В. І. Жельвіс [44], Г. М. Кузенко [59], Ф. Макагно (F. Macagno) [5], Л. Дж. Макензі (L. J. Mackenzie) [6], А. Н. Мороховський [74], В. М. Назарець [35], І. І. Паров'як [80], Дж. Ретт (J. Rett) [9], Х. Рохде (H. Rohde) [10], Н. В. Цинтар [108], О. А. Ясінецька [43].

В мовознавстві існують різні визначення синтаксичної будови мови. Так, науковець Н. В. Файфер зазначає, що «сучасний синтаксис – це вчення про структуру речення, структуру словосполучення (частин речення), структуру зв'язних груп речень (тексту)» [101].

Основною одиницею синтаксичного рівня мови виступає речення. Дослідниця Н. В. Бондаренко зазначає, що воно є «найменшою і водночас найбільш значущою комунікативною одиницею, що забезпечує реалізацію функцій мови як засобу формування, оформлення, вираження й передачі думки» [23]. Науковець Ю. П. Бойко стверджує, що речення «становить ціліснооформлену одиницю повідомлення, тобто таку одиницю, за допомогою якої здійснюється передача інформації від мовця до слухача в процесі комунікації» [22, с. 1]. Лінгвіст А. Н. Мороховський визначає модель речення як «предикативний ланцюжок словоформ, який складається з

підмета, присудка та придієслівних членів, які знаходяться між собою в певних лінійних смислових та формальних відношеннях» [74, с. 176].

Англійська мова включає речення, моделі яких відповідають певним синтаксичним нормам, та речення, моделі яких містять відхилення від синтаксичних норм. Науковець О. А. Галич зазначає, що «на синтаксичному рівні відступ від узвичаєних мовленнєвих норм пов'язується з такими формами побудови фрази, що сприймаються як порушення типових норм логічного упорядкування й розміщення слів у словосполученнях, реченнях і більших синтаксичних одиницях» [35, с. 177]. Порушення нормативної сталості синтаксичних конструкцій надає мовленню емоційної виразності та експресивності, а зазначеним синтаксичним конструкціям статусу емотивів. Дослідник Н. В. Гуйванюк визначає такі емотиви як «синтаксичні побудови, які передають певну інформацію адресату і водночас привертають його увагу, максимально акцентуючи на важливості інформації» [41, с. 417]. Синтаксичні емотиви поєднують формально-синтаксичне значення з додатковим – конотативним, що надає висловлюванню емоційно-експресивного забарвлення. Вони «цілком занурені у стихію комунікації, у наслідок чого об'єктивуються й різко контрастують із емоційно нейтральними синтаксичними структурами» [114, с. 216]. Чим вищий ступінь емоційного напруження, тим вищий ступінь дезорганізації синтаксичної структури тексту [108].

Як зазначає дослідник А. Н. Мороховський, синтаксис в значній мірі визначає стиль будь-якого твору і стиль окремого автора [74, с. 176]. В результаті здійснення автором навмисних відхилень від традиційної моделі, речення стає стилістично забарвленим, тобто набуває експресивного потенціалу [93]. Порушення традиційних синтаксичних норм мовлення найбільш притаманне художньому стилю, виступає потужним засобом творення образної виразності та емоційного впливу на читача/слухача, визначає художню своєрідність мовленнєвої організації літературного твору. Науковці по-різному називають синтаксичні емотиви. Так, дослідниця І. В. Арнольд наголошує, що «синтаксичні побудови, які підсилюють експресивність висловлювання, мають назву риторичних фігур, фігур мовлення або виразних засобів мовлення» [20, с. 114]. Мовознавець О. А. Галич зазначає, що

«синтаксичні засоби увиразнення мовлення складає група так званих стилістичних фігур мовлення, тобто своєрідних відмітних форм синтаксичного впорядкування фрази» [35, с. 223]. В англійській мові синтаксичні конструкції з емоційно-експресивним потенціалом є досить різноманітними (див. Додаток Г). Більшість науковців зараховують до них ті, що полягають у скорочення вихідної моделі речення, розширенні вихідної моделі речення та зміні порядку слів у реченні [99 с. 21]. Найбільш ґрунтовні та варті уваги класифікації англійських синтаксичних емотивів наводимо нижче.

Лінгвісти О. А. Галич, В. М. Назарець, Є. М. Васильєв за характером відступу від узвичаєних норм побудови фрази всі наявні стилістичні фігури мовлення поділяють на три типи:

1. Фігури, пов'язані з відхиленням від певних логіко-граматичних норм оформлення фрази (інверсія, еліпсис, асиндетон, анаколуф).
2. Фігури пов'язані з відхиленням від певних логічно-сміслових норм оформлення фрази (повтори, зіставлення та протиставлення слів та більших мовних величин).
3. Фігури, пов'язані з відхиленням від певних комунікативно-логічних норм оформлення фрази, – так звані риторичні фігури (звертання, запитання, заперечення, оклику) [35, с. 224-225].

Науковці А. Н. Мороховський, О. П. Воробйова, Н. І. Лихошерст, З. В. Тимошенко в залежності від типу трансформації вихідної моделі реченні всі засоби виразності синтаксису поділяють на такі групи:

1. Засоби виразності, що обумовлені редукацією вихідної моделі (еліпсис, замовчування, асиндетон, номінативне речення).
2. Засоби виразності, що обумовлені експансією вихідної моделі (повтор, перерахування, тавтологія, емпатична конструкція *it is/was he who*, емпатична конструкція з дієсловом *do*, вставні речення).
3. Засоби виразності, що базуються на зміні порядку слідування компонентів вихідної моделі (інверсія, дистантність, обособлення) [74, с. 177].

Дослідниця І. В. Арнольд відносить до синтаксичних конструкцій з емоційно-експресивним потенціалом ті, що містять такі відхилення від норми:

1. Незвичне розміщення елементів (різні види інверсії).
2. Транспозиція та переосмислення синтаксичної структури.
3. Введення елементів, які не несуть нової предметної інформації (різні види повторів).
4. Опущення логічно-необхідних елементів (асиндетон, еліпсис, замовчування, апозіопезис).
5. Порухення зімкненості речення (анаколуф, вставні конструкції) [20, с. 114].

Лінгвісти Л. П. Єфімов, О. А. Ясінецька до експресивних синтаксичних конструкцій зараховують такі, що набули зазначених трансформацій:

1. Зменшення моделі речення – редукція (еліпсис, номінативне речення, апозіопезис, асиндетон, парцеляція).
2. Розширення моделі речення (повтор, перерахування, тавтологія, полісиндетон, паралельні конструкції, парантетичні конструкції).
3. Зміна порядку слів (інверсія, наявність відокремлених членів речення).
4. Транспонування значення речення (риторичні питання) [43, с. 73].

Розглянемо докладніше окремі випадки емотивів синтаксичного рівня англійської мови, обумовлених редукцією вихідної моделі речення.

В художній літературі потужного експресивного значення набувають еліптичні конструкції – неповні за своєю структурою речення. Зазначена стилістична фігура будується шляхом опущення слова або кількох слів в реченні, значення яких легко відтворюється в контексті. «Характерною ознакою еліптичних конструкцій є компактність структури, що виявляється в збільшенні семантико-стилістичного навантаження на кожний елемент, який експліцитно виражений» [74]. Такий перерозподіл створює експресивно-підсилювальне значення конструкції. «Еліпсис може посилювати динамічність фрази, напруженість зміни дії, підкреслювати лаконізм, ліричну схвильованість, розмовні інтонації» [35, с. 228]. Наприклад:

*“I have called you all together for a Purpose. ... **Indeed, for Three Purposes!**”* [118].

«Номінативні речення – одноядерні речення, основою яких є один ядерний компонент, що виражений іменником» [74]. «Номінативні односкладні речення мають великий експресивний потенціал, оскільки іменники, що є їх головним членом, поєднують у собі образ предмета та ідею його існування» [20, с. 131]. Номінативні речення у процесі мовленнєвої реалізації підкреслюють почуття мовця, вирізняють та наголошують на існуванні певного об'єкта серед інших, надають йому специфічних рис. Якщо номінативні речення поширені словами з емоційною конотацією, їх виразність та експресія посилюються. Наприклад:

“Pippin was sitting on his pack in the porch. Sam was not there. Frodo stepped inside the dark door. “Sam!” he called. “Sam! Time!” [118].

Апозіопезис (замовчування) – риторична фігура, яка полягає у раптовому перериванні висловлювання, що викликане вибухом почуттів, нерішучістю або небажанням продовжувати розмову (висловлювання) [74]. «Замовчування може бути викликане лише емоційним станом співрозмовника й не переслідувати будь-якої прагматичної цілі» [74]. Дослідниця І. В. Арнольд зазначає, що апозіопезис та замовчування є різними риторичними фігурами, що дуже близькі стилістично, але мають певну відмінність. «При замовчуванні той, хто говорить, дійсно або удавано не може продовжувати через хвилювання, нерішучість» [20].

Створення відчуття динамічності мовлення, надання окремим словам емоційного акценту досягається функціонуванням у тексті асиндетона (безсполучниковості). Така стилістична фігура полягає у пропуску сполучників, що зв'язують окремі слова і частини фрази [35, с. 229]. Наприклад:

“Then there was a dead silence, until suddenly, after several deep breaths, every Baggins, Boffin, Took, Brandybuck, Grubb, Chubb, Burrows, Bolger, Bracegirdle, Brockhouse, Goodbody, Hornblower, and Proudfoot began to talk at once” [118].

Досить поширеним виражальним засобом експресивного синтаксису виступає мовна парцеляція – членування структури речення на декілька інтонаційно відокремлених частин з метою створення певних стилістичних ефектів [60]. Фактично явище парцеляції полягає у виділенні відрізка речення в окрему самотійну

частину, яка, однак, не розриває семантичного і структурного зв'язку з реченням [97, с. 97]. Виділяючи найважливіші частини висловлювання, їм надається велике змістове та емоційне навантаження.

Дієвим засобом реалізації емоційності в художніх творах на синтаксичному рівні мови виступають емотиви, обумовлені розширенням вихідної моделі речення. Так, «повтор – фігура мовлення, яка полягає у повторенні звуків, слів, морфем, синонімів або синтаксичних конструкцій в умовах достатньої щільності ряду, тобто достатньо близько один від одного, щоб їх можна було помітити» [20, с. 128]. Повтор виконує функцію експресивного підсилення виразності висловлювання, сприяє його більшій силі та напрузі, виражає поступове зростання сили емоцій. Науковець О. А. Галич серед повторів виділяє прості та композиційні. «Простим називається підсилювально-смісловий повтор, який не має структурно-організуючого значення, тобто повтор, не суттєвий у композиційному (але не в загальносмісловому) відношенні. В залежності від того, які саме смислові величини повторюються, прості повтори поділяються на звукові, словесні, фразові» [35, с. 224]. Словесним називаються повтори слів – найчастіше в межах словосполучень, одного або кількох суміжних речень, рідше – в більш широких межах [35, с. 225]. Повтор однотипних слів називають видозмінюваним. До нього відноситься тавтологія – однокореневий повтор попереднього слова [35, с. 230]:

*“What’s **done** can’t be **undone**”* [118].

Повтор однакових повнозначних слів називається простим прямим повтором, а повтор однакових службових слів – полісиндетоном (багатосполучниковістю) [35]. Наприклад:

*“They are **sailing, sailing, sailing** over the Sea, they are going into the West and leaving us,” said Sam, half chanting the words, shaking his head sadly and solemnly*” [118] (простий прямий повтор).

*“My dear **Bagginses and Boffins**, he began again; **and my dear Took**s **and Brandybucks, and Grubbs, and Chubbs, and Burrowses, and Hornblowers, and Bolgers, Bracegirdles, Goodbodies, Brockhouses and Proudfoots**”* [118]. (полісиндетон).

Фразовими називаються повтори суміжних частин (як правило, окремих, коротких речень) фрази [35]. Наприклад:

*“O Wise People!” interrupted Pippin eagerly. “Tell us about the **Black Riders!**” “**Black Riders?**” they said in low voices. “Why do you ask about **Black Riders?**” [118].*

«Композиційні повтори не обмежуються підсилювально-смісловою функцією і виконують композиційне завдання, виступаючи зокрема сигналом початку та кінця певних фразових одиниць» [35]. Такі повтори найбільш яскраво виявляються у віршованих текстах, але зустрічаються й у прозі (анафора, епіфора). Анафора – стилістична фігура, яка утворюється повтором слів або словосполучень на початку суміжних мовних одиниць [35, с. 231] та сприяє їх емоційному виділенню та створенню ефекту кульмінації. Епіфора – стилістична фігура, яка утворюється повтором окремих слів або словосполучень на кінці суміжних мовних одиниць [35, с. 232], сприяє створенню ритмічності та надає частині висловлювання емпатичного наголосу. Наприклад:

*“**One Ring to rule them all, One Ring to find them, One Ring to bring them all and in the darkness bind them...**” [118].*

Дослідниця І. В. Арнольд виділяє серед різних видів повторів синтаксичну конвергенцію. Вона являє собою «групу з кількох однакових за функцією елементів, що об’єднані однаковим синтаксичним відношенням до слова або речення, яким вони підлягають» [20]. Конвергенція може створюватись:

1. Однорідними головними або другорядними членами речення:

*“He wore a tall pointed blue **hat**, a long grey **cloak**, and a silver **scarf**” [118].*

2. Підрядними реченнями в складі складнопідрядного речення, що належать до одного і того ж слова в головному реченні:

“He was in a land of darkness where the days of the world seemed forgotten, and where all who entered were forgotten too” [118].

3. Однорідними реченнями у складі складносурядного речення [20]:

“Where are we, and where are we going?” [118].

Для створення певного емоційно-експресивного ефекту в художній літературі та для характеристики емоційного стану персонажів в текст твору вводяться парантетичні конструкції – такі синтаксичні конструкції, що вриваються до складу речення і порушують лінійні синтаксичні зв’язки [14, с. 30]. Парантези відображають емоційний стан мовця, виражають його ставлення до повідомлення й одночасно викликають емоційну реакцію слухача/читача у відповідь на повідомлення. Наприклад:

“**Indeed**, even in the hilly regions and the older villages, such as Hobbiton or Tuckborough, or in the chief township of the Shire, Michel Delving on the White Downs, there were now many houses of wood, brick, or stone” [118]. (захоплення)

“It was in these early days, **doubtless**, that the Hobbits learned their letters and began to write after the manner of the Dunedain, who had in their turn long before learned the art from the Elves” [118]. (впевненість)

“But I still feel that they are looking at me, or thinking about me: making some other plan, **perhaps**” [118]. (невпевненість)

Емотивність та експресивність мовлення можуть передаватися особливим розміщенням елементів речення. «Порушення звичного порядку членів речення, внаслідок чого певний елемент набуває виділення та конотації емоційності або експресивності, називають інверсією» [20]. Науковець О. А. Галич зазначає, що «інверсія індивідуалізує й емоційно увиразнює мовлення. Синтаксично інвертований порядок членів речення служить передусім меті виділення окремих, найвагоміших у контексті даного висловлювання слів. Інвертоване слово за рахунок того, що потрапляє в незвичну для нього синтаксичну позицію, мимоволі привертає й затримує на собі більше уваги» [35, с. 226]. Наприклад:

“Here ever **bloom** the winter **flowers** in the unfading grass: the yellow elanor, and the pale niphredil” [118]. (квіти, що цвітуть узимку, викликають здивування)

Крім інверсії прикладом зміни традиційного порядку слів в синтаксичних конструкціях є відокремлені члени речення. Це другорядні члени, виділені в реченні для посилення їхнього змісту та значення [97]. Виразність відокремлених членів речення обумовлена їх більшою самостійністю порівняно з іншими членами. Науковець О. М. Торосян зазначає, що відокремлення допомагає створювати паралельні смислові потоки, дозволяє автору узагальнювати або конкретизувати думку, створює враження незапланованості, тим самим актуалізуючи зміст і значення. Інформація подана у відокремленні, сприймається як уточнення, деталізація, нагадування і т. п. [97]. Наприклад:

*“No one had a more attentive audience than old Ham Gamgee, **commonly known as the Gaffer**”* [118].

Стилістичними засобами виразності мовлення, що підвищують загальний емоційний тон висловлювання, виступають синтаксичні конструкції з переосмисленим значенням. Найбільш розповсюдженими серед них є форми транспозиції питання в емфатичне твердження (риторичні питання). Дослідниця І. В. Арнольд зазначає, що риторичне питання не передбачає відповіді, а спонукає слухача повідомити співрозмовнику дещо невідоме. Функція риторичного питання – повернути увагу, посилити враження, підвищити емоційний тон, створити піднесеність. Відповідь в риторичному питанні вже є підказаною, воно лише заволікає читача до міркувань або хвилювань, примушує до самостійних висновків [20]. Наприклад:

“Frodo was crushed by the news. How could they hope to reach Rivendell on foot, pursued by mounted enemies? They might as well set out for the Moon” [118].

“Yet how could such a thing have happened in truth?” asked Frodo. “For no boat could have been carried over the stony hills from Tol Brandir...” [118].

Великим емоційно-експресивним потенціалом володіє синтаксична конструкція заперечення, що може передавати різноманітні психологічні стани людини та підкреслювати незворотність події. Дослідниця І. В. Арнольд зазначає, що експресивність заперечення обумовлена його функцією вказувати на те, що зв'язок

між елементами, про які йдеться в реченні, реально не існує. Тому будь-яке заперечення передбачає контраст між можливим та дійсним, що й створює експресивність та оцінний потенціал [20, с. 122]. Наприклад:

“I don’t care. Don’t you worry about me!” [118].

Емотивами синтаксичного рівня мови виступають окличні речення. Вони «є особливим типом висловлювань, у яких формально-синтаксичне значення поєднується з додатковою конотацією, що передає емоційний стан мовця (радість, здивування, захоплення, смуток, страх, іронію тощо)» [108]. Емотивна функція окличних речень розкривається через їх інтонацію, що експресивно підсилює висловлювання. Науковець Н. В. Цинтар серед окличних речень виділяє такі найбільш уживані моделі, у яких з метою досягнення емпатичного ефекту використовуються такі сполучення: 1) “What + N!”; 2) “How + Adj!” [108].

“I can’t believe that Gollum was connected with hobbits, however distantly,” said Frodo with some heat. “What an abominable notion!” [118].

“Gollum!” cried Frodo. “Gollum? Do you mean that this is the very Gollum-creature that Bilbo met? How loathsome!” [118].

Отже, синтаксичні конструкції англійської мови створюють емотивний ефект внаслідок відхилення від традиційних норм. Такі емотиви поєднують формально-синтаксичне значення з додатковою конотацією емоційності. До синтаксичних емотивів відносять такі, що набули трансформації зменшення вихідної моделі речення (еліпсис, номінативне речення, апозіопезис, асиндетон, парцеляція), розширення вихідної моделі речення (різні види повторів, полисиндетон, парантетчні конструкції), зміни порядку елементів речення (інверсія, відокремлені члени речення), транспонування значення речення (риторичні питання).

РОЗДІЛ 2

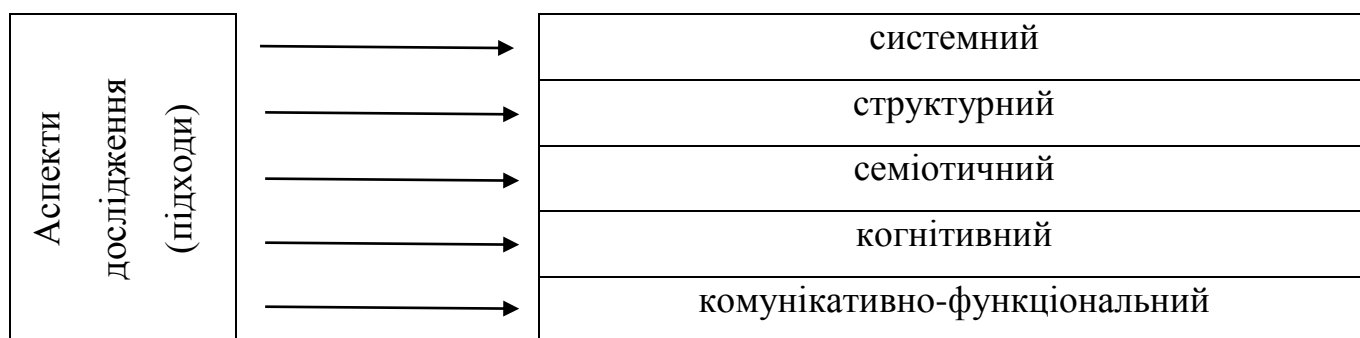
МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНИХ ЗАСОБІВ РЕАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ЕМОЦІЙНОСТІ

2.1. Методи дослідження емоційності на різних рівнях мови

Емоційність пронизує всі аспекти життя людини. Емоційні вираження індивіда можуть бути одночасно універсальними та культурно-специфічними. Універсальність обумовлена єдиним механізмом почуттів та емоцій, що має біологічну природу. Але переживати їх людина вчиться з дитинства через призму своєї культури. Культурне виховання в значній мірі впливає на те, як людина відчуває емоції та виражає їх у мовленні. Емоції являють собою не лише чисто фізіологічні реакції організму на оточуюче середовище. У будь-якої емоції є соціальний контекст, вона виникає не сама по собі, а в процесі взаємодії з іншими людьми та світом. Тому виявлення емоцій у мовленні та специфіка мовних засобів репрезентації емоційності характеризуються своєрідністю й унікальністю для різних соціальних груп та мовно-культурних просторів. Така неоднорідність емоційності як складної психологічної категорії, що культурно та соціально детермінована, зумовлює інтеграцію різних наук у її дослідженні – психології, культурології, соціології, лінгвістики. Сучасна лінгвістика емоцій відзначається різними напрямками теоретичних підходів у дослідженні мовної репрезентації емоційності. Серед них особливої актуальності набувають питання сутності емоційних концептів, ролі емотивного компонента в структурі семантики слова, розкриття механізмів створення емоційності фразеологічних одиниць, реалізації емотивного плану тексту, когнітивних особливостей категорії емотивності в різножанрових текстах, опису емоційних концептів через універсальні понятійні примітиви, що зрозумілі представникам різних мов світу.

Дана наукова розвідка присвячена дослідженню засобів реалізації емоційності на фонологічному, морфологічному, лексичному і синтаксичному рівнях англійської мови та специфіки відтворення таких засобів українською мовою на матеріалі роману

Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів». Представлене лінгвістичне дослідження відбувалося з урахуванням кількох ключових аспектів (див. Рис. 2.1.).

Мал. 2.1. Аспекти лінгвістичного дослідження засобів реалізації емоційності в англійській мові

Системний підхід передбачив розгляд засобів реалізації емоційності в англійській мові як цілісної сукупності складових одиниць на фонологічному, морфологічному, лексичному та синтаксичному рівнях з урахуванням зв'язків між ними та відношень з іншими системними одиницями мови. Структурний підхід дозволив розкрити синтагматичні та парадигматичні відношення різнорівневих емотивів англійської мови, виділити парадигматично пов'язані емотиви різних лексико-семантичних полів та встановити їх синтагматичні відношення в контексті. Семіотичний підхід дозволив проаналізувати семантичний аспект англійського емотива, особливості його вживання та відношення з іншими одиницями в рамках мовної системи. Когнітивний підхід реалізував можливість аналізу емоційної складової людської особистості через засоби мовної реалізації. Комунікативно-функціональний підхід дозволив розкрити функціональні особливості англійських емотивів у мовленнєвій поведінці індивіда.

Дослідження засобів реалізації емоційності в англійській мові та особливостей їх відтворення українською мовою безпосередньо пов'язані з антропоцентричною парадигмою в лінгвістиці. «Антропоцентризм виводить людину на перше місце, а мову вважає її головною конституюючою характеристикою. Людський інтелект, як і сама людина, не мислиться поза межами мови й здатності людини до породження та

сприйняття мовлення» [76]. Саме тому аналіз емоційності в лінгвістичному контексті повинний відповідати антропоцентричній спрямованості та вирішувати окреслені завдання наукового пошуку шляхом раціонального формування методології дослідження. Методологія визначається як «концептуальний виклад мети, змісту, методів наукової праці, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища» [107, с. 79]. Дослідниця Г. С. Цехмістрова виділяє три види методології: 1) філософську або фундаментальну – систему діалектичних методів, які є найзагальнішими і діють на всьому полі наукового пізнання, конкретизуючись через загальнонаукову та часткову методологію; 2) загальнонаукову, яка вживана в переважній більшості наук і базується на загальнонаукових принципах дослідження: історичному, логічному, системному, принципі моделювання і т. д.; 3) частково-наукову – сукупність специфічних методів конкретної науки, які є базою для вирішення дослідницької проблеми [107].

Методологія володіє системою методів та прийомів наукового пізнання дійсності, що поділяються на загальнонаукові та методи окремих наук. «Метод (від грец. *methodos* – спосіб пізнання) визначається як спосіб, шлях пізнання та практичного перетворення реальної дійсності, система прийомів та принципів, що регулюють практичну та пізнавальну діяльність людей» [56, с. 14]. У трактуванні дослідниці І. В. Арнольд, метод – це підхід до матеріалу, що досліджується, його систематизація і теоретичне осмислення [18].

Під методами лінгвістичної науки, науковець Ю. С. Степанов розуміє сукупність дослідницьких методик, прийомів і операцій, тобто засобів дослідження, використаних для досягнення мети і вирішення дослідницьких завдань відповідно до лінгвістичної теорії і методології пізнання мовної дійсності [91, с. 11]. Дослідник С. Ф. Алексенко під конкретно-науковими методами лінгвістичного дослідження розуміє сукупність різних прийомів аналізу мовного матеріалу, за допомогою яких формуються знання про закономірності функціонування мови чи мовлення, а також способи теоретичного освоєння спостереженого і виявленого в процесі лінгвістичного дослідження [54]. Процедура застосування тих чи інших методів і

приймів на всіх етапах лінгвістичного дослідження визначається як методика і залежить від вибору лінгвіста-дослідника [91].

Методологія даного наукового дослідження зумовлена метою та завданнями наукової праці і ґрунтується на засадах комплексного застосування загальнонаукових та лінгвістичних методів і прийомів мовного аналізу. Послідовність основних етапів розробки методології представленої розвідки доцільно відобразити у вигляді схеми (див. Рис. 2.2.).

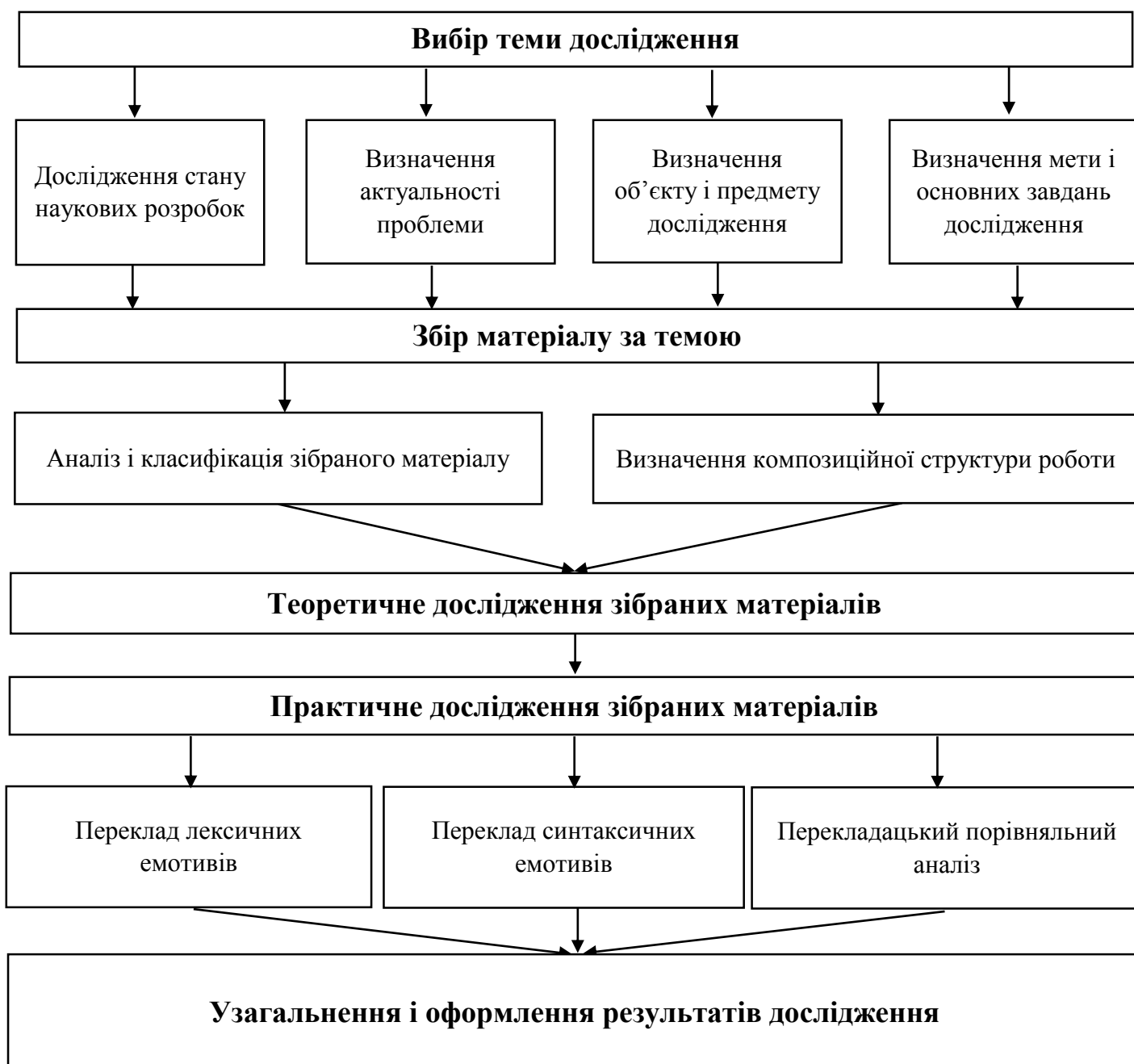

Рис. 2.2. Основні етапи наукового дослідження

Етап вибору теми дослідження вимагає докладного вивчення стану наукових розробок з зазначеної проблематики. Це дозволяє конкретизувати тему дослідження, визначити її актуальність, сформулювати об'єкт і предмет дослідження. Темою наукової розвідки обрано «Засоби реалізації емоційності в романі Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів» та специфіка їх відтворення українською мовою». Об'єктом дослідження визначено категорію емоційності в англійській мові, а предметом дослідження – способи перекладу емотивів роману «Володар перснів» українською мовою. «Виходячи з назви наукової роботи, визначеного об'єкта та предмета, формулюється мета дослідження, що характеризує, яку найбільш важливу проблему або завдання має намір вирішити дослідник. Мета дослідження – це очікуваний кінцевий результат, який зумовлює загальну спрямованість і логіку дослідження. Мета конкретизується та розвивається у завданнях дослідження» [56]. Метою даної наукової розвідки є аналіз засобів реалізації емоційності в романі Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів» та визначення специфіки їх відтворення українською мовою. Для досягнення поставленої мети необхідно дослідити поняття емоційності та його реалізацію на фонологічному та морфологічному рівнях англійської мови; визначити особливості репрезентації емоційності на лексичному рівні; охарактеризувати синтаксичні засоби реалізації емоційності; розкрити основні способи перекладу лексичних і синтаксичних англійських емотивів українською мовою на матеріалі роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів».

Етап збору матеріалу за темою розвідки полягає у накопиченні інформації згідно наукової проблеми. Для проведення дослідження інформація має ключове значення. «Вона сприяє визначенню сучасних тенденцій у вирішенні даної наукової проблеми; дає змогу визначити актуальність та рівень розробленості наукової проблеми; надає матеріал для вибору аспектів і напрямів дослідження, його мети і завдань, а також теоретичних побудов; забезпечує достовірність висновків і результатів пошуків, зв'язок сформованої концепції із загальним розвитком теорії» [56].

У теоретичному розділі дослідження розглянуто загальнотеоретичні засади лінгвістичного вивчення особливостей вербалізації емоцій в англійській мові, ознайомлено з типологією емотивних одиниць на фонологічному, морфологічному,

лексичному та синтаксичному мовних рівнях. Для цього було застосовано наступні методи дослідження: *аналізу, синтезу, узагальнення й порівняння, метод дефініційного аналізу, структурно-семантичний метод з компонентним, дистрибутивним та контекстуальним аналізом, описовий метод, метод семантичного поля.*

Загальнонаукові *методи аналізу, синтезу, узагальнення й порівняння* застосовано при опрацюванні наукової літератури з проблематики визначення понять експресивності та емоційності і засобів їх реалізації в англійській мові. Для цього проаналізовано та узагальнено погляди вітчизняних і зарубіжних мовознавців щодо різних аспектів зазначених понять, характеру зв'язку емоційної сфери свідомості людини із мовною системою. Виокремлено та розмежовано терміни «емоційність», «експресивність» та «емотивність», визначено їх місце в сучасній мовознавчій термінології, описано проблеми взаємозв'язку понять, окреслених даними термінами. Здійснено аналіз й порівняння поглядів психолінгвістів на основні класи емоцій та критерії класифікації емоційних процесів. Все розмаїття людських емоцій систематизоване у різноманітні класифікації. Так, науковець А. Р. Дамазіо [3] розділив емоції за механізмом біологічної регуляції діяльності; вчений П. В. Симонов [88] виділив групи емоцій згідно величини потреби, вірогідності її задоволення й характеру дії; психолог В. Вундт [34] класифікував емоції за механізмом протікання відповідного психічного стану; дослідник А. Ортоні [7] обумовив групи емоцій когніціями; вчений Є. П. Ільїн [46] розділив емоційні стани за функціональною ознакою; лінгвістка Е. Ю. Мягкова [75] узагальнила трактування поняття «емоція» на різних етапах розвитку психології та представила п'ять класифікацій емоцій, розроблених на основі чуттєвого досвіду людини, фізіологічних процесів, поведінки (фізичних і вербальних дій), оцінки, обумовленості емоцій когніціями. Методи аналізу й порівняння наукових поглядів з зазначеної проблеми дозволили висвітлити сучасні підходи мовознавців до вивчення емоційності в мові, встановити спільні й відмінні риси існуючих напрямків лінгвістики емоцій. Так, проаналізовано функціональну концепцію репрезентації емоційності в англійській мові лінгвіста В. І. Шаховського [114], розкрито сутність понятійної концепції

емотивів вченої А. Вежбицької [27], виділено ключові аспекти категорії емотивності дослідницею В. Н. Телія [95], описано природу конотації лексичних емотивів науковцями А. В. Філіповим [104], І. А. Стерніним [92], Н. А. Лук'яною [67], І. В. Арнольд [19].

Метод дефініційного аналізу було застосовано з метою диференціації провідних термінів дослідження («емоційність», «експресивність», «емотивність») та виявлення відношень між ними. Також, проведено дефініційний аналіз словникових тлумачень емотивних лексичних одиниць англійської мови. Емотивна лексика як різновид абстрактної лексики є складним об'єктом для лексикографічної репрезентації. Тому, основним способом семантизації емотивності є представлення емотивної семи у словниковій дефініції. Семи розглянуті як основні складові лексичного значення, що відображають ті ознаки об'єктів номінації, які є в арсеналі мови. Саме тому значення емотивної лексичної одиниці прирівнюється до її словникового тлумачення, об'єктивно сформульованого у сучасних тлумачних словниках англійської мови [71, с. 71-72]. За типами організації дефініції поділяються на описові, релятивні та дериваційні. Найбільш продуктивним виступає описовий спосіб тлумачення, який реалізує тенденцію повноти опису та дозволяє відобразити ієрархічну структуру організації досліджуваного фрагменту мовної картини світу. *Описові дефініції* тлумачать значення слова за допомогою визначення родового поняття та набору диференційних ознак, наприклад: *pleasure (задоволення) – the condition or sensation included by the experience or anticipation of what is felt or viewed as good or desirable (стан або відчуття, викликане переживанням або передчуттям чогось, що розглядається як добре чи бажане)* [123].

У процесі дослідження застосовано *структурно-семантичний метод*, що здійснювався на лексико-морфологічному (дослідження семантики та граматичної форми) та синтаксичному (дослідження складності синтаксичної структури) рівнях. Даний метод потребував проведення компонентного, дистрибутивного та контекстуального аналізу.

Компонентний аналіз є методом дослідження змістової сторони понятійних одиниць мови, що передбачає поділ значення на мінімальні семантичні складові з

метою вияву та представлення їх семантичної структури [52, с. 332]. «Семантична структура слова – загальне поняття, яке визначає сутність, зміст лексико-семантичної одиниці. З одного боку термін «семантична структура» використовується за відношенням до організації системи як сукупності лексико-семантичних варіантів багатозначного слова, з іншого – цей науковий термін може бути використаний щодо структури значення окремого лексико-семантичного варіанта системи, тобто щодо ієрархічної сукупності семем, які відтворюють повне значення слова. Кожна сема є відображенням у свідомості носіїв даної мови ідентифікуючих рис, які об'єктивно належать денотату або надаються йому цим мовним середовищем, що є об'єктивним стосовно кожного мовця» [54]. У даній науковій розвідці компонентний аналіз дозволив проаналізувати особливості семантичної структури лексичних емотивів (афективів та конотативів) та слів, що називають і описують емоції. Визначена ієрархія макрокомпонентів семантики лексики емоцій та статус емотивного компонента по відношенню до логіко-предметного та функціонально-стилістичного у різних групах лексичних емотивів. «Для компонентного аналізу важливим є встановлення не тільки сем, а й їх структурної організації, тобто місця і ваги кожної семи в компонентній (семній) структурі значення, оскільки простий перелік сем не дає вичерпного уявлення про смисловий зміст значення слова, який залежить також від структурної організації сем, їх способу групування, тобто від місця кожної семи в структурі значення, від векторних відношень між ними» [54]. Врахування такого суттєвого аспекту семної ієрархічності у даному дослідженні дозволило чітко класифікувати лексику емоцій на власне емотиви і слова, що мають асоціативно-емотивний характер і реалізують свій емоційний потенціал лише у відповідному контексті. Компонентний аналіз тісно переплітається та доповнює аналіз словникових дефініцій, адже «словникова дефініція вже є компонентним аналізом, у якому кожна частина дефініції – це окремий компонент» [4, с. 16].

Компонентний аналіз лексики дозволяє розглядати семантику номінативних одиниць у світлі *польового методу* їх дослідження: основні принципи структурування конститuentів певного лексико-семантичного поля, залежно від їх розташування відносно центра поля та його периферії, безпосередньо застосовуються для вивчення

їх семантичної структури. Використання польового методу для виявлення та опису семантичних компонентів слів однієї мікросистеми дає змогу виокремити основне слово-ідентифікатор, що є домінантою групи та відповідних до неї підгруп, які об'єднуються за принципом загальних компонентів значення, притаманних словам цих лексичних утворень [71, с. 74]. У представленій науковій розвідці методом семантичного поля виділено групи лексичних одиниць, що об'єднані спільністю змісту і відображають поняттєву схожість явищ, що позначаються. До них належать лексеми (ядра полів) на позначення різних емоційних концептів (негативних/позитивних подій, негативної/позитивної поведінки людини, самооцінки, відношення до інших). Найпростішим різновидом семантичного поля є поле парадигматичного типу, одиницями якого є лексеми, що належать до однієї частини мови та об'єднані спільною категоріальною семою в значенні [54]. Такими в дослідженні є поля емотивних одиниць дослідниці О. С. Сарбаш: емотивно-номінативи, емотиви-експресиви і емотиви-дескриптиви, що в свою чергу поділяються на граматичні групи різних частин мови.

Структурна організація компонентів у значенні слова визначається і на основі синтаксичних властивостей слова (його сполучуваності), які є синтагматичними експонентами сем, а вага сем у компонентній структурі значення – частотністю слів, які сполучаються з аналізованим словом і є експлікантами певних сем [54]. Тому, компонентний аналіз тісно пов'язаний з дистрибутивним.

Дистрибутивний аналіз – методика дослідження мови на основі оточення (дистрибуції) окремих одиниць у тексті. Він дозволяє вивчити сполучуваність мовної одиниці з іншими одиницями, які складають її контекст [54]. Дистрибутивний аналіз виконується в такі послідовні етапи: 1) сегментація тексту (мовленнєвого потоку) на одиниці певного рівня; 2) ідентифікація виділених одиниць, тобто об'єднання їх у певні класи; 3) виявлення відношень між виділеними класами [54]. В представленому науковому дослідженні дистрибутивний аналіз структурного методу дозволив встановити характеристики і функціональні властивості емотивної одиниці із врахуванням її оточення (дистрибуції), представленого одиницями того самого рівня мовної системи. Для цього проведена сегментація тексту роману Дж. Р. Р. Толкіна

«Володар перснів» на емотиви різних мовних рівнів. Здійснена ідентифікація емотивних одиниць та об'єднання їх у певні класи: 1) фонологічні емотиви (звукові повтори, алітерація, звуконаслідування, специфічні звукосполюки); 2) морфологічні емотиви (афікси з емоційним забарвленням, ступені порівняння прикметників та прислівників); 3) лексичні емотиви (вигуки, пестливі та лайливі слова, сленгізми та жаргонізми); 4) синтаксичні емотиви (еліпсис, номінативні речення, парцеляція, повтори, інверсія, парантетичні конструкції, риторичне питання).

Структурно-семантичний метод дослідження окремо взятих емотивних одиниць вимагає залучення контекстуального аналізу, адже значення слова може варіюватися і нерідко детермінується саме контекстом. Контекст розглядають як «семантико-граматичну й комунікативну єдність певного текстового елемента (емотива) із текстовим і ситуативним оточенням як індикатором значення й функціональної ваги цього елемента» [85, с. 285]; як «лінгвістичну ситуацію, в якій аналізуються особливості мовних факторів дослідження» [37, с. 82]; як «мовне оточення, в якому вживається певна одиниця мови у тексті» [15]. У різному контекстуальному оточенні вдається активізувати різне стилістичне забарвлення емотива, ступінь його експресивності й образності. Також, контекст відіграє вирішальне значення для виявлення емоційного потенціалу слів, що називають та описують емоції, але не є власне емотивами. Тому, контекстуальний аналіз слугує важливим засобом дослідження особливостей функціонування емотивів в англійській мові.

В даній науковій розвідці застосовано *описовий метод*. Його використано не тільки для опису мовних елементів (фонологічних, морфологічних, лексичних і синтаксичних емотивів), а й для дослідження їх функціонування в системі англійської мови. Описовий метод містить такі послідовні етапи: 1) виділення одиниць аналізу (первинна сегментація); 2) членування виділених одиниць (вторинна сегментація); 3) класифікація й інтерпретація виділених одиниць [54]. Завдяки описовому методу у роботі було інвентаризовано англійські емотиви з роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів». Вторинна сегментація дозволила здійснити членування виділених емотивів на лексичні, синтаксичні, морфологічні і фонологічні. Прийом внутрішньої

інтерпретації дозволив класифікувати виділені групи емотивів за певними параметрами. Так, емотивні лексеми було розділено на: 1) одиниці, що називають емоції; 2) одиниці, що описують зовнішній вияв емоцій; 3) одиниці, що виражають емоції у мовленні. Синтаксичні емотиви було розділено на такі, що обумовлені: 1) зменшенням вихідної моделі речення; 2) розширенням вихідної моделі речення; 3) зміною порядку слів у реченні; 4) транспонуванням значення речення. Прийом зовнішньої інтерпретації дозволив продемонструвати зв'язки емотивів з позначуваними ними реаліями, категоріями свідомості, з іншими мовними одиницями. Так, наприклад, було охарактеризовано лексичні універсальні примітиви на позначення емоційних концептів. Універсальні примітиви не є іменами емоцій, а лише пояснюють емоційні концепти через конструювання певних прототипічних сценаріїв інтерпретації почуттів і емоцій мовця. Тому вони є зрозумілими для представників різних соціокультурних середовищ.

Отже, емотиви різних рівнів являють собою складну мовну категорію, дослідження якої вимагає комплексного застосування загальнонаукових та лінгвістичних методів, що дає можливість сформулювати належну методологію дослідження засобів реалізації емоційності в англійській мові. Серед загальнонаукових методів теоретичного етапу розвідки виділено аналіз, синтез, узагальнення й порівняння. Основними лінгвістичними методами визначено дефініційний аналіз, структурно-семантичний метод з компонентним, дистрибутивним і контекстуальним аналізом, метод семантичного поля та описовий.

2.2. Методи дослідження перекладацького аспекту англійських емотивних одиниць

Практичний розділ даної наукової розвідки містить дослідження способів перекладу емотивів лексичного і синтаксичного рівнів англійської мови українською на матеріалі роману-епопеї Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів», а також порівняльний перекладознавчий аналіз емотивних одиниць в текстах різних перекладів: А. В. Немірової та О. В. Фешовець. Для реалізації таких завдань було розроблено спеціальну методологічну базу дослідження, яка сприяла здійсненню

ефективного порівняльного аналізу тексту-оригіналу і цільового тексту в аспекті емотивних одиниць лексичного і синтаксичного рівнів мови. Така методологія спирається на трьохетапну методологію дослідження перекладів як фактів культури, розроблену науковцем Г. Турі (G. Toury). Перший етап вимагає виявити і проаналізувати тексти-переклади цільової культури; другий етап полягає в здійсненні порівняльного аналізу джерельного та цільового текстів; третій етап встановлює регулярні закономірності, що проявляються завдяки перекладацьким трансформаціям, та формулює узагальнення стосовно норм еквівалентності перекладу, які визначаються як діючі в цільовій культурі моделі перекладу [12; 13; 96]. Науковець Г. Турі пропонує дотримуватись трьох типів норм перекладу [12; 13; 96], що відображено в схемі (див. Рис. 2.3.).

Рис. 2.3. Типи норм перекладу за Г. Турі

Методологія дослідження способів відтворення англійської емотивності українською мовою з урахуванням перенесення явищ однієї культури в іншу потребувала застосування таких методів: *контекстуально-інтерпретаційний метод, метод діалогічної інтерпретації тексту, стилістичний аналіз, метод суцільної вибірки, метод перекладацьких трансформацій, метод кількісних підрахунків та графічної інтерпретації результатів.*

Методологію практичної частини дослідження засобів реалізації емоційності в романі Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів» та специфіки їх відтворення українською мовою представлено у схемі (див. Рис. 2.4.)

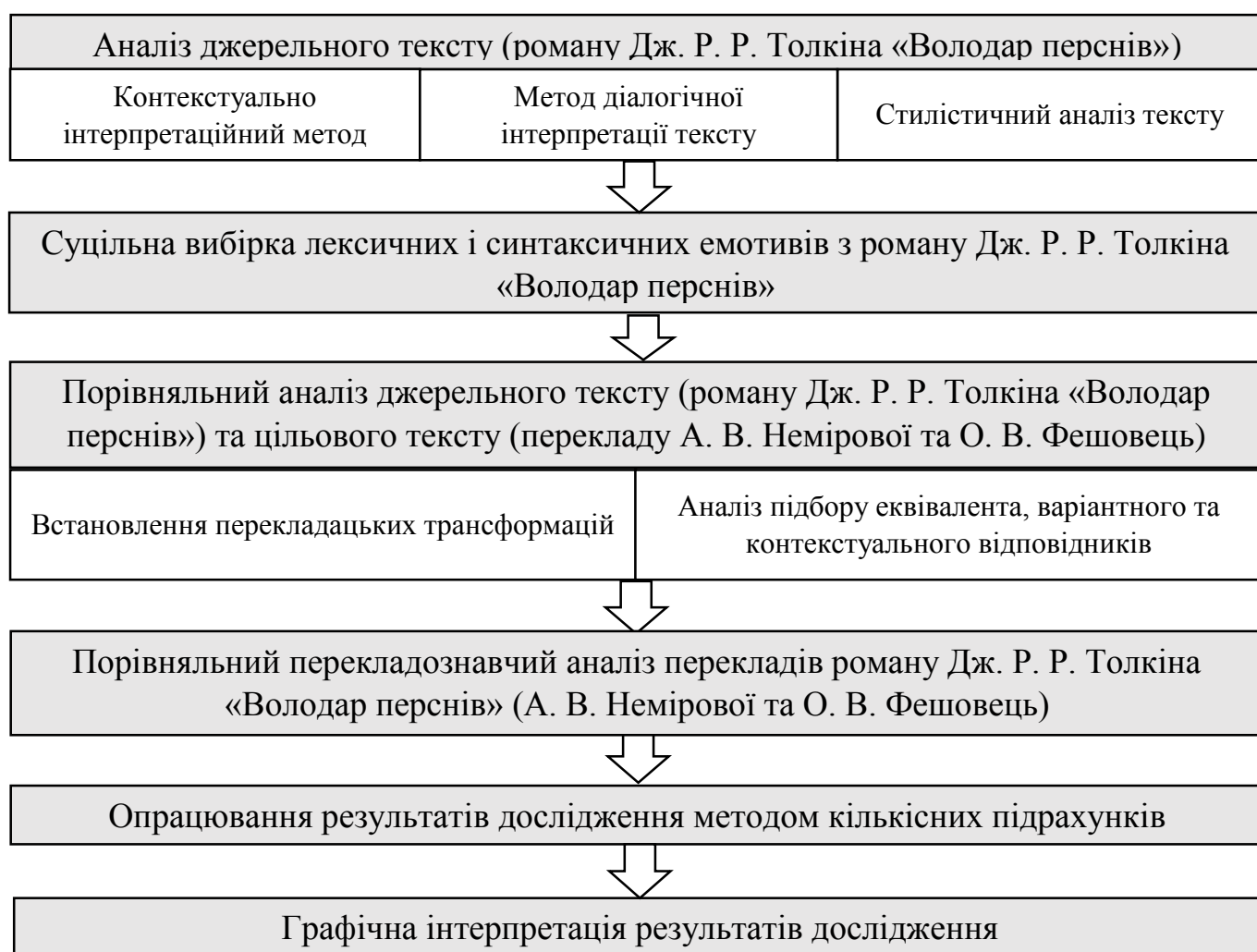

Рис. 2.4. Етапи практичної частини дослідження

Перший етап практичного розділу дослідження вимагав всебічного аналізу особливостей тексту роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів» з точки зору визначення насиченості емотивними одиницями лексичного і синтаксичного рівнів та

його жанрових особливостей. Для цього були застосовані функціональні методи дослідження тексту, серед яких виділено контекстуально-інтерпретаційний метод і метод діалогічної інтерпретації тексту. Контекстуально-інтерпретаційний метод становить собою низку процедур, які визначають статус тексту відносно інших текстів, реконструюють авторський задум, мотиви, цілі, загальний зміст, рецептивну спрямованість [85]. Це дозволяє глибше зрозуміти культурне середовище автора, врахувати особливості мови-оригіналу та проаналізувати переклад у контексті культурного діалогу. Метод діалогічної інтерпретації тексту становить сукупність «процедур аналізу тексту як знакового посередника дискурсу з урахуванням екстралінгвальних чинників текстової комунікації й інтегруючого принципу діалогічності» [87, с. 533]. Даний метод має певні етапи, визначені дослідниками О. П. Матузковою та С. В. Єрмоєнко:

1. Встановлення відношень аналізованого тексту із системою інших текстів (визначення мовленнєвого жанру, типу тексту, його стилістичних, структурних, змістовних, прагматичних, функціональних ознак).
2. Зв'язок з адресантом тексту (визначення місця тексту у творчості автора, інтерпретація авторського задуму, авторської інтенції, відображення у текстовій моделі авторського світогляду, ментального лексикону мовної особистості автора).
3. Зв'язок з адресатом тексту (встановлення комунікативного впливу на адресата та розгляд питання авторської адресованості).
4. Опис діалогічних відношень тексту й комунікантів з інтеріоризованим буттям (аналіз питань співвідношення світу можливих подій тексту з реальними подіями із життя, залучення фактів біографії адресанта).
5. Співвідношення тексту із семіотичним універсумом культури на підставі зв'язків тексту з іншими текстами та творами однієї етнокультури чи культури цивілізації.
6. Реконструкція текстового концепту, характеристика концептуального простору тексту, мовних засобів концептуалізації, глибинних смислів підтексту.
7. Аналіз основних текстових категорій, мовних засобів їх репрезентації, аналіз стилістичних фігур, образних засобів [70].

Контекстуально-інтерпретаційний метод і метод діалогічної інтерпретації тексту дозволили встановити, що роман Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів» належить до епічного роду літератури і за жанром є романом-епопеєю. Епопея – це значний за обсягом монументальний твір епічного змісту, в якому широко і всебічно відтворено епохальний перелом у житті цілого народу (або багатьох народів), відображені події, що мають вирішальне значення для багатьох поколінь [35]. Зазначений роман є унікальним для літератури нового часу. Цей твір характеризується складною багаторівневою жанровою структурою. Головною жанровою особливістю епічного фентезі є автономний уявний вторинний світ, що не пов'язаний з реальністю географічно. Виходячи з логіки історичного розвитку жанрів, витоками образності Дж. Р. Р. Толкіна в епопеї «Володар пернів» можна вважати міфологію, давній епос та середньовічний лицарський роман. При цьому письменник прямує за логікою розвитку світової літератури: від міфу до епосу і лицарського роману [131]. Сюжетна структура твору будується на архетипічному мотиві «квесту», небезпечної подорожі, яка лежить в основі середньовічного лицарського роману. У Дж. Р. Р. Толкіна він починається як авантюра й переростає у моральний пошук, який вінчає Священна війна проти сил зла. Мотиви, образи, сюжетні лінії та логіка взаємовідносин героїв роману укладаються у сюжетне міфологічне кліше. Тобто в романі відтворюються та певним образом переосмислюються універсальні міфологічні категорії, що притаманні будь-якій культурі. Активний аналіз міфологічних тем, сюжетів, мотивів, символів та образів дозволяє письменнику сконструювати свій міф про власний світ. При цьому Дж. Р. Р. Толкін широко використовує типічні елементи давнього епосу, що допомагає читачеві глибше проникнути у авторський філософський задум – протистояння Добра і Зла. Відчуття достовірності та реальності подій, що відбуваються у романі, обумовлені гармонійним існуванням в особистості автора двох складових – вченого та художника. Вчений створив вивірену форму й чіткі деталі літературного універсуму. Художник створив яскраві характери й сюжетні ходи, виходячи зі своєї уяви, емоційного стану та інтуїції.

Стилістичний аналіз художнього тексту покликаний дослідити загальні принципи організації художнього мовлення автора. «Художнім мовленням називається підкреслено індивідуалізована форма мовлення, що емоційно увиразнює оціночне ставлення мовця до предмета його висловлювання з розрахунком на естетичне враження» [35, с. 169]. Стилістичний аналіз тексту роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів» дозволив визначити його емоційно-експресивний потенціал, що виявився у насиченості тексту емотивними одиницями лексичного та синтаксичного рівнів; проаналізувати взаємозв'язок емотивних мовних засобів та загального стилістичного забарвлення тексту; окреслити художню своєрідність мовленнєвої організації твору та врахувати ці аспекти при здійсненні перекладознавчого аналізу. «Емоційна увиразненість та експресивність художнього мовлення реалізується переважно за рахунок введення до нього таких слів, словосполучень і синтаксичних конструкцій, що більшою або меншою мірою відступають від загальноприйнятої, узвичаєної мовленнєвої норми і психологічно сприймаються на її тлі як певна мовленнєва несподіванка, новація, яка в силу своєї неочікуваності порушує автоматизацію нашого сприйняття й тим самим створює передумови для емоційного враження» [35, с. 173]. Мова роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів» насичена лексикою з додатковою емоційною конотацією. До емоційно негативної лексики можемо віднести таку: *to duck, to dread, to evict, to pester, to fidget, to snort, to collapse; stranded, troubled, nasty, offensive, menacing, vulgar; oddities, suspicion, tussle, annoyance, nuisance*. До слів з позитивною емоційною конотацією можемо віднести такі: *to cure, to heal; blessed, unscathed; glory, victory, valour, mercy, hope, honour*. Загальний настрій твору є напруженим, похмурым й сумним. Твір сприймається як розповідь про драматичні, навіть трагічні події. «Через емоційність словесного вираження знаходить свій вияв оціночне ставлення письменника до ним зображуваного, викликається у читача відповідний емоційний настрій, потрібний для осягнення авторської ідеї, її пафосу» [35].

Для здійснення *перекладознавчого аналізу* англійських емотивів проводився збір фактичного матеріалу дослідження методом суцільної вибірки лексичних і синтаксичних емотивів з роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів». З отриманих

даних було сформовано корпус досліджуваних емотивів, що становив 50 одиниць лексичного рівня і 50 одиниць синтаксичного рівня мови.

Трансформаційний метод було застосовано при дослідженні особливостей відтворення англійських емотивів лексичного і синтаксичного рівнів українською мовою шляхом аналізу перекладацьких трансформацій, застосованих перекладачем при перекладі роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів». Потреба у перекладацьких трансформаціях виникає тоді, коли у процесі перекладу виявляється неможливим використати значення слів і словосполучень, які пропонуються у словнику [32]. Трансформація – основа більшості прийомів перекладу, яка полягає в зміні формальних (лексичні або граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, призначеної для передачі [86].

Науковець Я. І. Рецкер перекладацькі трансформації поділяє на:

- 1) лексичні (конкретизація, генералізація, додавання, опущення, переміщення);
- 2) граматичні (конверсія, зміна частин речення, зміна типу речення);
- 3) синтаксичні (розрив речень, поєднання речень);
- 4) лексико-граматичні (функціональні заміни);
- 5) лексико-семантичні (логічний розвиток – модуляція, метонімічне переміщення, метафоричні трансформації, компенсація) [82].

Дослідник Л. С. Бархударов поділяє перекладацькі трансформації на такі елементарні типи: перестановки, заміни, додавання й опущення [21, с. 4]. Але, зазначає, що такий розподіл є умовним, адже «те чи інше перетворення можна з однаковим успіхом трактувати і як один, і як інший вид елементарної трансформації», а також наголошує, що «ці чотири типи елементарних перекладацьких трансформацій на практиці «у чистому вигляді» зустрічаються рідко – зазвичай вони сполучаються один з одним, приймаючи характер складних, комплексних трансформацій» [21, с. 4]. Перестановки – це зміна розташування мовних елементів у тексті перекладу в порівнянні з текстом оригіналу [21, с. 4]. Такими мовними елементами є слова, словосполучення, частини складного речення та самостійні речення [77]. Під замінами мають на увазі зміни граматичні (форм слова, частин мови, членів речення,

типів синтаксичного зв'язку) і лексичні (конкретизація, генералізація, заміна наслідку причиною та причини наслідком) [77]. Додавання передбачають використання в перекладі додаткових слів, що не мають відповідників в оригіналі [32]. Причинами лексичних додавань можуть бути: 1) формальна невираженість семантичних компонентів словосполучень у вихідному тексті; 2) синтаксична перебудова структури речення при перекладі, у ході якої інколи доводиться ввести у речення ті чи інші елементи [77]. Опущення – явище, прямо протилежне додаванню. При перекладі опущенню найчастіше піддаються слова, що є семантично надмірними, тобто ті, що виражають значення, які можуть бути зрозумілими з тексту і без їхньої допомоги [77].

Науковці Т. С. Володіна та О. П. Рудківський пропонують умовно диференціювати перекладацькі трансформації на формальні і формально-змістові:

- I. Формальні – зміна форми в перекладі за умови збереження змісту оригіналу.
 1. На фонетичному рівні:
 - а) транскрипція;
 - б) транслітерація;
 - в) фонографічна заміна.
 2. На словотвірному рівні:
 - а) словотвірне калькування;
 - б) інверсія складників слова.
 3. На морфологічному рівні:
 - а) категорійна заміна;
 - б) частиномовна заміна;
 - в) заміна морфологічних засобів лексичними з однаковим змістом;
 - г) усунення чи виникнення явища транспозиції (числа, часу, способу дії).
 4. На синтаксичному рівні:
 - а) заміна сполуки словом і навпаки;
 - б) анафоричні заміни;
 - в) еліптичні заміни;
 - г) об'єднання речень без зміни змісту;

д) членування речень без зміни змісту.

II. Формально-змістові – зміна форми й модифікація змісту, що зумовлено специфікою мовних систем оригінального й перекладного тексту та контекстуальними та прагматичними чинниками.

1. На фонетичному рівні:

а) зміна ритміко-мелодійної структури вірша.

2. На лексичному рівні:

а) генералізація;

б) конкретизація;

в) партонімічні трансформації – заміни назви цілого назвою його частини;

г) холонімічні трансформації – заміни назви частини назвою цілого.

3. На морфологічному рівні:

а) категорійні заміни зі зміною смислу;

б) частиномовні заміни з модифікацією змісту;

в) заміни граматичних засобів лексичними зі зміною змісту.

4. На синтаксичному рівні:

а) заміна слова сполукою і навпаки;

б) модифікація смислу [32].

Лінгвіст С. Є. Максимов поділяє перекладацькі трансформації на дві групи:

1. Граматичні:

1) транспозиція (зміна порядку слів);

2) граматична заміна (заміна частини мови);

3) додавання;

4) опущення.

2. Лексико-семантичні:

1) генералізація (узагальнення значення слова);

2) конкретизація (звуження значення слова);

3) диференціація (контекстуальна заміна);

4) логічний (смісловий) розвиток;

5) антонімічний переклад;

б) повна перестановка;

7) компенсація [68, с. 76].

При перекладі емотивів лексичного і синтаксичного рівнів в романі Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів» були використані перекладацькі трансформації, які представлені у таблиці (див. Таблицю 1).

Таблиця 1

Перекладацькі трансформації, застосовані при перекладі лексичних і синтаксичних емотивів

Трансформації	
Фонографічні	Транскодування: транскрибування; транслітерування; змішане транскодування.
Граматичні	<ol style="list-style-type: none">1. Перестановка мовної одиниці (слова, словосполучення, частини складного речення, самостійних речень).2. Вилучення мовних одиниць і конструкцій.3. Додавання мовних одиниць і конструкцій.4. Заміна: форми слова; слова однієї частини мови на слово іншої частини мови; членів речення; типів синтаксичного зв'язку; словосполуки словом і навпаки.5. Об'єднання речень.6. Членування речень.
Лексичні	<ol style="list-style-type: none">1. Конкретизація значення слова.2. Генералізація значення слова.
Стилістичні	<ol style="list-style-type: none">1. Синонімічна заміна.2. Антонімічний переклад.3. Описовий переклад.4. Компресія (еліпсис, семантичне стягнення надлишкових елементів).5. Розширення.

Дослідження особливостей відтворення англійських емотивів українською мовою передбачало аналіз такого способу перекладу лексичних одиниць як підбір еквівалента. Науковець В. І. Карабан зазначає, що «з точки зору практики перекладу всі елементи денотативної системи вихідної теми поділяються на дві групи: 1) ті, що вже мають відповідники (перекладні еквіваленти) в цільовій мові та 2) ті, що не мають відповідників у цільовій мові (безеквівалентні одиниці)» [50]. Еквівалентні одиниці поділяються на одноеквівалентні (такі, що мають тільки один перекладний відповідник) і багатоеквівалентні (такі, що мають два або більше перекладних відповідників) [50]. Неоднозначні слова мають кілька перекладних відповідників (варіантних) у відповідності із кількістю їхніх значень (лексико-семантичних варіантів). Варіантний відповідник передає, як правило якесь одне значення слова вихідної мови, тобто кожний варіантний відповідник є перекладним еквівалентом якогось одного лексико-семантичного варіанта багатозначного слова [50]. В ході представленого дослідження встановлено, що спосіб перекладу лексичних емотивів підбором еквівалента, варіантного та контекстуального відповідників є найпоширенішим, порівняно з застосуванням перекладацьких трансформацій.

Методологія практичної частини дослідження завершується застосуванням кількісних або статистичних методів, які дозволяють кількісно описати поведінку різних мовних одиниць у тексті: частоту вживання, їх розподіл у текстах різного жанру, сполучуваність з іншими одиницями тощо [70]. Метод кількісних підрахунків дозволив визначити частотність застосування різних способів перекладу лексичних та синтаксичних емотивів роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів» українською мовою. Метод графічної інтерпретації результатів полягав у викладі їх на гістограмі частотності, що дозволило наглядно подати загальну картину закономірностей відтворення емотивів українською мовою.

Отже, застосування у практичній частині наукової розвідки комплексу загальнонаукових і лінгвістичних методів сформувало належне методологічне підґрунтя дослідження особливостей відтворення засобів реалізації емоційності українською мовою на матеріалі роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів». Перекладознавчий аналіз емотивів вимагав врахування низки характеристик роману

Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів», виявлених шляхом застосування контекстуально-інтерпретаційного методу, методу діалогічної інтерпретації тексту, а також стилістичного аналізу тексту. Метод суцільної вибірки англійських емотивів з роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів» дозволив сформувавши базу дослідження. Перекладознавчий аналіз обґрунтував доцільність застосування трансформацій та інших способів перекладу емотивів лексичного та синтаксичного рівнів. Метод кількісних підрахунків дозволив встановити частотність застосування різних способів перекладу емотивів українською мовою. Метод графічної інтерпретації результатів сприяв наочному відображенню їх на гістограмі частотності.

РОЗДІЛ 3

СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙНОСТІ В ПЕРЕКЛАДАХ РОМАНУ ДЖ. Р. Р. ТОЛКІНА «ВОЛОДАР ПЕРСНІВ»

3.1. Основні способи перекладу лексичних засобів вираження емотивності українською мовою в романі Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів»

Головним наслідком матеріальної та духовної діяльності багатьох поколінь людства виступає культура. Культурні надбання кожної нації, народу і навіть окремої соціальної групи характеризуються своєю унікальністю й своєрідністю. Міжнародний обмін культурними здобутками, практичним і духовним досвідом націй сприяє розвитку культури у світовому контексті. Зближення та взаємопроникнення різних культурних середовищ можливе через різні культурні форми. Вагоме місце серед них належить літературі як найпотужнішому акумулятору духовних надбань певного народу. Національна література являє собою сукупність художніх творів, що відображають самобутність певної нації через її мову. Стилiстичний характер художніх творів, їх яскрава образність та емоційний вплив на читача створюються унікальними засобами окремої мови. Саме тому, в контексті міжкультурної комунікації постає актуальна проблема якісного перекладу художніх творів з однієї мови на іншу з максимальною передачею національної самобутності твору, авторського стилю, образності та емоційного впливу на читача.

Особливості перекладу англійських художніх текстів українською мовою, зокрема відтворення їх емоційності та експресивності, досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці: С. М. Антонюк [17], Т. С. Боса [25], В. С. Віноградов [30], Ю. Б. Головацька [40], О. І. Горбачук [94], Т. В. Іваніна [47], В. В. Коптілов [55], Я. І. Рецкер [82], Н. В. Романова [83], О. С. Сарбаш [884], Л. І. Татаренко [94], А. В. Федоров [102], І. І. Шахновська [11], М. Г. Шемуда [117].

Англомовна література вирізняється багатством жанрів, серед яких заслуговує на особливу увагу новітній жанр фентезі, що виник на початку ХХ сторіччя. Зазначений жанр визначається науковцями по-різному. Словник літературознавчих

термінів С. П. Белокурової тлумачить фентезі як твори про ірреальні події та світи, в котрих головну роль відіграє ірраціональний містичний початок та існування яких не пояснюється з точки зору логіки [126]. Літературознавча енциклопедія Ю. І. Ковалів визначає фентезі (англ. *fantasy*: ідея, вигадка) як «жанровий різновид фантастики, в якому використовуються ірраціональні мотиви чарівництва, магії, рицарського епосу, поєднані з реалістичною нарацією, змальовуються віртуальні світи із середньовічними реаліями, нетехнічною психологією» [127]. Науковець Д. В. Куриленко зазначає, що фентезійні твори як «унікальні текстові новобудови регламентують буття, де авторський світ корелює з традиційним, де зрозуміле і незрозуміле утворюють парадигму текстового поля, у якому відповідності апелюють до антиподів, незрозумілих тестових формул, є ключем до скарбниці незвіданого. Отже, фентезі – це атмосферна література, з присмаком вигадки та ідіостиллю ірреального» [61]. Дослідниця Т. Є. Савицька наголошує, що жанр фентезі «втілює специфіку постмодерністської естетики: трактування світу як тесту, як сюжетно-стильової мультикультурної мозаїки, кожен сегмент якої легко може бути спрямований у віртуальні світи; розуміння особистості як набору умовних ролей, змінних ідентичностей, що виявляється у використанні фентезійних рас: гоблінів, ельфів, гномів, тролей та інших – істот, ототожнення з якими для людини є неможливим» [131]. Фентезі – це антипод реальності, ідеологія тексту, де майстерно приховані від невтаємничених реалій коди, події та явища, котрі інтегрують у текстові площини та апелюють до надсвідомого, «трансцендентного бачення», використовуючи образи та символи, міфи та легенди, котрі ідеолог тестових реалій подає читачеві для розкриття їх загадок [61].

На формування жанру фентезі вплинули міфологія, фольклор, героїчні епоси, лицарський та готичні романи, пригодницька література, фантастика, зокрема й наукова [69]. «Архетипи кельтських, скандинавських, фінських, слов'янських та інших сказань, епічних саг та історій із «Артурівського циклу» виступають ключовими елементами формування текстового полотна сучасної фентезійної літератури» [69]. Своєрідне зрощення у фентезі казки, фантастики та пригодницького роману призводить до створення єдиної паралельної художньої реальності з

тенденцією до відтворення й переосмислення міфологічного архітипу та формування нового типу в її межах [128, с. 12]. У фентезі «повчальність, прагнення до гри і нав'язлива гуманність від казки, епічність, трагічність, іхтонічна спрямованість від міфу, благородство і жертвовність героїв від лицарського роману» [24].

Класичним зразком фентезі виступає трилогія «Володар перснів» британського письменника та професора Оксфордського університету Дж. Р. Р. Толкіна, яку він опублікував у 50-ті роки ХХ століття. Трилогії притаманні усі жанрові особливості фентезі, поєднання оригінальної міфологічної системи з індивідуальним авторським методом, яскрава сукупність художніх образів та наявність філософських алегорій. Однією з ключових характеристик трилогії є її потужна емоційно-експресивна спрямованість, що реалізується автором через особливу систему мовних засобів – емотивних одиниць різних рівнів англійської мови. Лексичні емотиви трилогії представлені афективами, конотативами та одиницями, що називають і описують емоції. Увесь арсенал англійських емотивів на лексичному рівні мови вирізняється своєю семантичною неоднорідністю та відмінним емоційно-експресивним потенціалом. Лінгвістичні особливості лексичних засобів репрезентації емоційної забарвленості твору Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів» можуть викликати значні труднощі при їх передачі українською мовою. Тому досягнення адекватності такого перекладу становить актуальну проблему сучасного мовознавства.

Матеріалом дослідження способів перекладу англійських лексичних емотивів українською мовою стали 50 одиниць (100%), виокремлених методом суцільної вибірки з тексту роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів» (див. Додаток Д).

Проаналізуємо способи передачі англійських лексичних емотивів роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів» українською мовою у перекладах А. В. Немірової та О. В. Фешовець. Для цього розглянемо варіанти перекладу афективів, конотативів і лексичних одиниць, що називають та описують емоції. Афективи в романі Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів» представлені вигуками, лайливими та пестливими словами, емоційно-оцінними прислівниками та прикметниками.

Вигуки безпосередньо сприяють створенню емоційної виразності мовлення персонажів твору. Перекладачки А. В. Немірової та О. В. Фешовець при відтворенні даних емотивів українською мовою застосували підбір варіантного відповідника, спосіб транскодування, контекстуальну заміну та граматичні трансформації вилучення слова й заміни слова однієї частини мови на слово іншої частини мови (транспозиція). Порівняльний аналіз перекладів вигуків відображено у наступних прикладах:

“Hi! Nob!” he shouted. “Where are you, you woolly-footed slowcoach? Nob!” [118].

«– *Гей! Нобе!* – гаркнув він раптом. – Де ти, копуне хутроногий? Но-о-об!» [119]. (пер. А. В. Немірової)

«– *Гей! Нобе!* – крикнув він. – Де ти, копуне шерстолапий? Нобе!» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

Вигук *Hi* виражає емоцію незадоволення, обурення, роздратованості певного персонажу твору на повільність дії Ноба. Даний афектив є багатоеквівалентним, тобто має два або більше перекладних відповідники (*Hi* – *Au, Egey, Gey, Pravit*). В обох перекладах обрано варіантний відповідник *Gey*, що зберігає емоційне навантаження незадоволення й обурення в українській мові.

“Well, so they say,” said the Gaffer” [118].

«– *Отож, так розповідають, – завів Дід*» [119]. (пер. А. В. Немірової)

«– *Ну, таке кажуть, – почав Дідусь*» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

Автор увів у репліку героя твору вигук *Well*, що сигналізує про його здивований стан. Даний емотив є багатозначним, отже має кілька перекладних відповідників (*Well* – *Ну, А, Ось, Уж, Ба, Отож, Однак*). О. В. Фешовець переклала його способом підбору варіантного відповідника *Ну*, що зберігає емоційне забарвлення оригінального висловлювання в українському варіанті – здивування. А. В. Немірова застосувала лексичну трансформацію заміни слова однієї частини мови на слово іншої частини мови і переклала вигук *Well* часткою *Отож*, що повністю змінило емоційний фон репліки на відтінок згоди.

“*Hail, Elf-friend!*” he said, bowing to Frodo” [118].

«– Отже, **привіт** тобі, друже ельфів! - сказав він, поклонившись Фродо» [119].

(пер. А. В. Немірової)

«– **Вітаю**, друже ельфів! — сказав він, вклоняючись Фродо» [122]. (пер.

О. В. Фешовець)

Вигук *Hail* в оригінальному творі виражає привітання, що забарвлене позитивним емоційним відтінком. Зазначений емотив має один словниковий відповідник *Привіт*, отже є одноквівалентним. Його вибір в перекладі А. В. Немірової повністю зберігає емоційний тон висловлювання. О. В. Фешовець відмовилася від підбору еквівалента й застосувала при перекладі граматичну трансформацію транспозиції, замінивши вигук *Hail* на дієслово першої особи однини *Вітаю*. При цьому змінився статус емотивної одиниці з англійського афектива на українську лексему, що лише описує емоцію та має асоціативний характер. Її емотивний потенціал виявляється у адгерентному варіанті, коли емотивне значення привноситься до семантики нейтрального слова мовленнєвим контекстом. У варіанті О. В. Фешовець лексема *Вітаю* набуває позитивної емоційності з відтінком схильності та поваги до персонажа завдяки контекстним словам «друже» й «вклоняючись».

“*Ah, but he has likely enough been adding to what he brought at first,*” argued the miller, voicing common opinion” [118].

«– **Хай** що він там привіз, але ж відтоді напевно додав дещо, – вперто вів своєї мірошник» [119]. (пер. А. В. Немірової)

«– **Так**, але він, либонь, потроху докладав до того, що спершу привіз, – заперечив мірошник, висловивши загальну думку» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

Вигук *ah* маніфестує в оригінальному творі емоцію невдоволення ситуацією, неприйняття та непогодження з нею. При його перекладі в обох варіантах застосовано граматичну трансформацію транспозиції. А. В. Немірова замінила вигук *Ah* допустовим сполучником підрядності *Хай*, а О. В. Фешовець – модальною часткою *Так*. Зазначені українські лексичні одиниці не є емотивами та не виражають емоцій у

мовленні. Тому, обидві українські репліки позбавлені такої експресивності, як оригінальна, та несуть незначне емоційне навантаження незадоволення лише завдяки ситуації мовленнєвого контексту, а саме словосполученню *вперто вів* та дієслову *заперечив*.

“*O! Hm! You need not trouble about that,*” said Treebeard” [118].

«– *Aga! Гм... Про це не турбуйтеся,* — сказав Древес» [120]. (пер. А. В. Немірової)

«– *O! Гм... Про це не турбуйтеся,* — сказав Древлен» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

Англійські вигуки *O*, *Hm* виражають емоцію байдужості. Вигук *Hm* в обох українських перекладах відтворений одним із способів транскодування – адаптивним, коли літерами мови передається частина форми слова, а частина адаптується до фонетичної структури української мови: *Hm* – *Хм*. Вигук *O* перекладачка О. В. Фешовець відтворила способом змішаного транскодування, коли звукова форма зберігається при перекладі і передана засобами абетки мови перекладу: *O* – *O*. Перекладачка А. В. Немірова вигук *O* переклала способом контекстуальної заміни на *Aga*. При цьому переклад О. В. Фешовець зберігає емоційне навантаження оригіналу – байдужість, а переклад А. В. Немірової збагачується додатковим емоційним відтінком подиву через вигук *Aga*.

“*So you live in holes, eh?*” [118].

«*Отже, ви ристе нори?*» [120]. (пер. А. В. Немірової)

«*Отже, ви живете в норах, так?*» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

Вигук *eh* виражає емоцію здивування, що підсилюється питальною інтонацією речення. А. В. Немірова при перекладі репліки застосувала граматичну трансформацію вилучення слова, чим послабила емоційний фон висловлювання. О. В. Фешовець залучила граматичну трансформацію транспозиції і замінила вигук *eh* на модальну частку *так*, підсиливши тим самим емоцію здивування та експресію впливу на персонажа, до якого спрямоване питання.

Чисельну групу афективів англійської мови складають емоційно-оцінні прислівники та прикметники. Їх емотивний компонент семантики є первинним і безпосередньо співвідноситься з певною емоцією. Тому адекватний переклад таких емотивів першочергово впливає на відтворення емоційної забарвленості оригінального твору українською мовою. Перекладачки А. В. Немірова та О. В. Фешовець при відтворенні емоційно-оцінних прислівників та прикметників роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів» українською мовою застосували вибір варіантного відповідника, контекстуальну заміну та граматичні трансформації перестановки слова (пермутація), заміни слова однієї частини мови на слово іншої частини мови (транспозиція). Порівняльний аналіз перекладів зазначених афективів відображено у наступних прикладах:

*“Of course he’s a terror to trespassers, and keeps **ferocious** dogs — but after all, folk down here are near the border and have to be more on their guard”* [118].

*«Ясна річ, хто йому поля пошкодить, тому буде лихо, собак він тримає **злющих**, але ж тут як-не-як до кордону недалеко, кожен має бути **насторожі**»* [119]. (пер. А. В. Немірової)

*«Звісно, жахає всіх заброд, і пси в нього **люті**, але, зрештою, народ тут живе біля кордону і має бути **насторожі**»* [122]. (пер. О. В. Фешовець)

У словосполученні *ferocious dogs* прикметник *ferocious* є афективом, що виражає емоцію жаху та надає іменнику *dogs* негативної оцінної ознаки. Обидві перекладачки застосували при перекладі даного емотива різні варіантні відповідники (*злющі*, *люті*), семантика яких зберігає емоційно-оцінне забарвлення оригінального висловлювання. Також, О. В. Фешовець вдалася до трансформації пермутація, поставивши прикметник *люті* у постпозицію до означуваного іменника *пси*, чим акцентувала увагу читачів на семантиці даного емотива та збільшила його експресивний вплив.

“Very stealthily Gollum led them down the hillside, keeping under cover wherever it was possible...” [118].

«Горлум з **надзвичайною** обачністю повів їх, цього разу вниз по схилу, намагаючись не виходити з кущів...» [120]. (пер. А. В. Немірової)

«**Надзвичайно** обачно Голум повів їх униз по схилу, де було можливо – притримуючись кущів...» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

Прислівник *stealthily* вказує на спосіб дії, що виражена дієсловом *led down*, та надає їй оцінного забарвлення, викликаючи у читача емоції страху та занепокоєння. Прислівник *very* виступає інтенсифікатором прислівника *stealthily*, отже посилює його експресивність. Обидві перекладачки відтворили емоційний фон висловлювання, але різними засобами української мови. О. В. Фешовець переклала емотиви *very stealthily* варіантними відповідниками *надзвичайно обачно*. А. В. Немірова застосувала подвійну граматичну трансформацію транспозиції, замінивши прислівник *very* на прикметник *надзвичайний*, а прислівник *stealthily* на іменник *обачність*.

“*For about an hour they went on, silently, in single file, oppressed by the gloom and by the **absolute** stillness...*” [118].

«У такий спосіб вони йшли майже годину, один по одному, пригнічені мороком і **глухою** тишею...» [120]. (пер. А. В. Немірової)

«Отак ішли вони майже годину, мовчки, один за одним, привалені мороком і **глухою** тишею...» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

Англійський прикметник *absolute* виражає ознаку предмета *stillness* й транслює емоцію відчаю персонажів. В семантиці даного емотива розкрити максимальну ступінь ознаки, чим посилено його емоційно-оцінне забарвлення. Обидві перекладачки застосували контекстуальну заміну емотива *absolute* на емотив *глуха* (*тиша*). Прикметник *глуха* змінює емоційний тон висловлювання на відтінок страху та знижує експресивність висловлювання через відсутність семантики максимальності.

“*Before long the wood came to a **sudden** end*” [118].

«Незабаром ліс **несподівано** скінчився» [119]. (пер. А. В. Немірової)

«Невдовзі ліс **раптово** скінчився» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

Прикметник *sudden* є ознакою іменника *end* та володіє семантикою емотивності – емоційно-оцінним забарвленням здивування, страху перед чимось невідомим. В обох українських перекладах даний емотив відтворено прислівниками способу дії *несподівано* і *раптово*, отже застосовано граматичну трансформацію транспозиція. При цьому характер емоційності оригінального висловлювання (здивування і страх) повною мірою зберігся у двох українських перекладах.

“A long-drawn wail came down the wind, like the cry of some *evil* and *lonely* creature” [118].

«Довге-довге волання доніс вітер, похмуре скигління *самотньої* і *лютої* істоти» [119]. (пер. А. В. Немірової)

«Вітер доніс протяжне завивання, схоже на крик якоїсь *лихої самотньої* істоти» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

Англійські прикметники *evil* та *lonely* виражають ознаку іменника *creature* та виступають у статусі емотивної лексики. Їх семантика відображає одночасно змішані почуття жаху, жалю й відрази до невідомої істоти з боку читача. Перекладачка О. В. Фешовець обидва емотиви переклала вибором варіантних відповідників (*evil* – *лихий*, *lonely* – *самотній*) та адекватно відтворила характер емоційно-оцінного навантаження прикметників. Перекладачка А. В. Немірова емотив *lonely* також переклала варіантним відповідником *самотній*, а емотив *evil* – контекстуальною заміною на прикметник *лютий*, чим дещо загострила силу емоційного відношення читачів до невідомої істоти.

До лексики, що виражає емоції в англійській мові, відносять лайливі та пестливі слова. В зазначених афективах емотивність є первинною, тобто має статус обов’язкової денотативної емотивності. Її відтворення при перекладі потребує від перекладача адекватності, що гарантує безпосередньо маніфестацію певної емоції в мові перекладу. При відтворенні пестливих і лайливих слів роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів» українською мовою було застосовано підбір словникового відповідника (еквівалента) та лексичну трансформацію конкретизації значення слова.

Порівняльний аналіз перекладів зазначених афективів відображено у наступних прикладах:

“*Saruman is a **traitor**, but did he not have a glimpse of wisdom?*” [118].

«*Саруман – **зрадник**, але невже він зовсім втратив мудрість?*» [119]. (пер. А. В. Немірової)

«*Саруман – **зрадник**, але невже він зовсім втратив мудрість?*» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

Іменник *traitor* виступає емотивом і належить до лайливої лексики. В його семантичній структурі первинним є емоційно експресивний компонент негативного забарвлення. Зазначений емотив виражає емоції зневаги до Сарумана, незадоволення його поведінкою. Емоційне навантаження висловлювання зберігається в обох українських перекладах (А. В. Немірової, О. В. Фешовець) через застосування перекладачками адекватного способу його відтворення – одноквівалентом *зрадник*.

“*Miserable **trickster!***” he shouted” [118].

«– *Мерзенний **шахраю!*** – волав він» [119]. (пер. А. В. Немірової)

«– *Нікчемний **шахраю!*** – кричав він» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

Англійський емотив *trickster* відноситься до афективів з негативним емоційно-експресивним забарвленням – лайливих слів. Його семантика викликає у читача емоції зневаги та недовіри до персонажу твору. Експресію висловлювання підсилює прикметник *miserable* який виражає негативну ознаку іменника *trickster*. Емотив *trickster* є багатоквівалентною лексичною одиницею, отже має кілька перекладних відповідників (*хитрун, фокусник, шахрай, жартівник, обманщик*). Обидві перекладачки обрали варіантний відповідник *шахрай*, що сприяло дуже влучному відтворенню емоційного забарвлення висловлювання.

“*Silly old **fool***” [118].

«*Старий **дурень!***» [119]. (пер. А. В. Немірової)

«*Старий **недоумок***» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

Лайливе слово *fool* у статусі афектива має негативне семантичне забарвлення й виражає емоцію зневаги. Перекладачка А. В. Немірова відтворила його варіантним

відповідником *дурень* й повністю передала емоційне забарвлення висловлювання українською мовою. Перекладачка О. В. Фешовець переклала емотив *fool* іншим варіантним відповідником – *недоумок*, чим загострила емоцію зневаги, збагатила її відтінком озлоблення.

“*There’s something fishy in this, my dear!*” [118].

«Щось тут негаразд, *голубонько!*» [119]. (пер. А. В. Немірової)

«Щось тут не так, *дорогенька!*» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

Емотив *dear* належить до пестливої лексики з позитивним емоційно-оцінним забарвленням значення. Але у представленому контексті читач відчуває емоції негативного характеру: єхидство, уїдливість та незадоволеність, які спрямовані на героїню роману з боку того, хто до неї звертається. Такий емоційний фон висловлювання зберігається у перекладі О. В. Фешовець завдяки варіантному відповіднику *дорогенька*. А. В. Немірова застосувала при перекладі емотива *dear* лексичну трансформацію конкретизації значення слова: Емотив ширшої семантики (*dear*) замінила емотивом вузької семантики (*голубонька*), чим послабила у читачів відчуття негативності від емоційної реакції автора репліки на героїню.

Конотативна лексика англійської мови володіє емотивністю у статусі вторинності. Емотивний компонент семантики конотативів супроводжує логіко-предметний та передає емоційно-оцінне відношення суб’єкта до об’єкта номінації. Функціонування конотатива в певному мовленнєвому контексті демонструє здатність емотивного компонента його семантики значно модифікувати та витіснити предметно-логічний компонент. Складна природа конотативної емотивності викликає труднощі при її відтворенні українською мовою. Перекладачки А. В. Немірова та О. В. Фешовець, перекладаючи конотативну лексику роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів», застосували вибір варіантного відповідника, контекстуальну заміну з лексичною трансформацією конкретизації значення слова та заміну слова однієї частини мови на слово іншої частини мови. Порівняльний аналіз перекладів конотативних лексичних одиниць відображено у наступних прикладах:

“*But that would kill us, kill us,*” *whimpered Gollum*” [118].

«– *Не треба, не треба!* – **схлипував** Горлум» [120]. (пер. А. В. Немірової)

«– *Але для нас це смерть, смерть,* – **скиглив** Голум» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

Емотивна лексична одиниця *whimpered* має значення конотативної. Її семантика викликає у читача асоціативно-образні уявлення, пов'язані з жахом, нещастям, розчаруванням. Читач реагує на описані події з емоцією тривоги, він оцінює їх як небезпеку, що викликає у персонажів роману паніку, відчай та безпорадність. Таке експресивно забарвлене значення *whimpered* розповсюджується на інформацію цілого висловлювання. Зазначений емотив має декілька словникових відповідників (*скиглити, скавчати, верещати, пігкати*), отже є багатоеквівалентним. Перекладачка О. В. Фешовець обрала варіантний відповідник *скиглити*, який повною мірою передає емоційну тональність оригінального висловлювання. Перекладачка А. В. Немірова застосувала комплексну лексичну трансформацію – контекстуальну заміну з конкретизацією значення слова. Обраний нею перекладний відповідник *схлипувати* не є еквівалентом *whimpered*, а дібраний згідно мовленнєвого контексту. При цьому він наділений вужчою семантикою, порівняно з *whimpered*. Такий вибір способу перекладу дещо знизив експресію репліки та зменшив інтенсивність панічного і жахливого сприйняття ситуації.

“*Yess. Yess. No!*” **shrieked** Gollum” [118].

«– *Так-так... ох, ні!* – **заверещав** Горлум» [120]. (пер. А. В. Немірової)

«– *Так. Так. Ні!* – **верескнув** Голум» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

Конотатив *shrieked* передає трагічність емоційного стану Голума перед можливою смертю – жах і відчай. Сила вияву таких емоцій особливо гостро відчувається читачами на тлі нейтрального кореляту значення *to shriek – to cry*. Перекладачки А. В. Немірова та О. В. Фешовець відтворили лексичну одиницю *shriek* вибором варіантного відповідника *верещати*, який максимально точно передає негативний емоційний настрій висловлювання.

“*Then suddenly his voice and language changed, and he **sobbed** in his throat, and spoke but not to them*” [118].

«Раптом голос і мова його змінилися, він **схлипнув** і заговорив, але вже не до них...» [120]. (пер. А. В. Немірової)

«Раптом і голос, і мова його дивно змінилися, і він, **схлипуючи**, замурмотів...» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

Конотатив *to sob* виражає пригнічений емоційний стан героя твору. Даний емотив є багатоеквівалентним і має кілька словникових відповідників (*ридати, схлипувати*). Перекладачка А. В. Немірова обрала варіантний відповідник *схлипувати*. Перекладачка О. В. Фешовець застосувала трансформацію транспозиція, тобто замінила дієслово *to sob* на дієприслівник *схлипуючи*. В обох перекладах емотив зберігає негативну семантику оригінального тексту, додаючи до горя героя твору відтінок сумної покори певним трагічним для його життя подіям.

“Silly!” **hissed** Gollum” [118].

«– Дурний гобіт! – **шикнув** Горлум» [120]. (пер. А. В. Немірової)

«– Дурень! – **пирскнув** Голум» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

Лексична одиниця *to hiss* відображає емоціну реакцію злості та роздратування, що спрямована Голумом на гобіта. Експресія висловлювання посилюється наявністю в ньому лайливого слова *silly*. Конотатив *to hiss* є багатоеквівалентним і має кілька словникових відповідників (*шикати, шипіти, шепотіти, сичати, дзижчати, освистувати*). Перекладачка А. В. Немірова обрала варіантний відповідник *шикати*, що повністю передає емоційний тон оригінального висловлювання. Перекладачка О. В. Фешовець застосувала контекстуальну заміну емотива *hissed* на емотив *пирскнути*, чим послабила силу негативної емоційної реакції Голума на гобіта, надала їй відтінок поблажливості та глузування.

Крім афективів та конотативів у романі Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів» присутня лексика, що називає та описує емоції. Емотивні семи таких лексичних одиниць потенційно закодовані в семантиці й реалізуються лише в конкретному контексті. Асоціативно-емотивний характер такої лексики залежить від реакцій, пов'язаних з денотатом. Тому, адекватна передача емоційного забарвлення оригінального тексту мовою перекладу потребує від перекладача вміння

актуалізувати приховану емотивність зазначеної лексики через адекватне відтворення емоційної ситуації мовленнєвого контексту. Перекладаючи лексику, що називає і описує емоції, перекладачки А. В. Немірова та О. В. Фешовець застосували вибір варіантного відповідника, контекстуальну заміну, лексичну трансформацію конкретизації значення слова і граматичну трансформацію додавання слова. Порівняльний аналіз перекладів зазначених лексичних одиниць відображено у наступних прикладах.

“A spasm of **anger** passed swiftly over the hobbit’s face again. Suddenly it gave way to a look of relief and a **laugh**” [118].

«Судом **гніву** знов пересмикнула гобітове обличчя, але відразу ж змінилась на лагідну **посмішку**» [119]. (пер. А. В. Немірової)

«Гримаса **гніву** знову пересмикнула обличчя гобіта, але швидко змінилась на просвітлену **посмішку**» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

До лексики, що називає та описує емоції, належать слова *anger* та *laugh*. Назва емоції *anger* викликає у свідомості читача негативні образи, що пов’язані з його суб’єктивним досвідом. Лексична одиниця *anger* є багатоеквівалентним (*гнів, злість, лють, роздратування*) й перекладено в обох перекладах варіантним відповідником *гнів*, який найбільш узагальнено демонструє негативний характер емоційного навантаження слова. Лексична одиниця *laugh* містить у своєму значенні асоціативний шар і викликає у читача позитивну реакцію. Обидві перекладачки відтворили його контекстуальним відповідником вужчої семантики – *посмішка*. Лексема *посмішка* на відміну від *laugh* викликає у читача пом’якшену реакцію, яка актуалізується контекстом: *лагідна посмішка, просвітлена посмішка*.

“The leaves seemed to hiss above their heads with a sound of **pain** and **anger**” [118].

«Листя засичало понад їхніми головами від **гніву** та **болю**» [119]. (пер. А. В. Немірової)

«Листя мовби зашипіло над головами гобітів од **болю** та **гніву**» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

Лексему *rain* можна віднести до так званих «поганих» слів, що викликають у читача негативні асоціації, пов'язані зі стражданнями. Слово *rain* має кілька перекладних відповідників (*біль, страждання*). Перекладачки А. В. Немірова та О. В. Фешовець обрали варіантний відповідник *біль*, який яскраво актуалізує свою негативну емотивність через відповідний контекст: *засичати/зашипити від гніву та болю*. Конотативи *засичати* та *зашипити* посилюють емоційну тональність висловлювання.

“From there the **power** was spreading far and wide, and away far east and south there were **wars** and growing **fear**” [118].

«Звідти **нітьма** повзла у широкий світ, на землях сходу й далекого півдня вже запанувала **ненависть**, гриміли **війни**» [119]. (пер. А. В. Немірової)

«Звідти зла **сила** розповзалась уздовж і вишир, а ген на сході та заході точилися **війни** і панував **страх**» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

Номінативні одиниці *power* і *wars* належать до лексики, що описує емоції, а лексична одиниця *fear* – до лексики, що називає емоції. Зазначені лексичні одиниці володіють периферійною емотивною конотацією, що актуалізується лише емоційною ситуацією мовленнєвого контексту. Потенційно закодовані в семантиці даних лексичних одиниць семи емотивності викликають у читача негативні асоціації та широкий спектр емоцій, пов'язаних у свідомості людини з війною і смертю. Лексична одиниця *power* є багатоеквівалентною, отже має кілька словникових відповідників (*сила, міць, потужність, влада*). Перекладачка О. В. Фешовець при перекладі емотива *power* еквівалентом *сила* застосувала граматичну трансформацію додавання слова (*зла сила*), що дозволило експліцитно виразити частину імпліцитного змісту оригіналу. Прикметник *зла* виражає ознаку іменника *сила*, надаючи йому конкретного емоційного звучання негативного характеру. Перекладачка А. В. Немірова при відтворенні лексеми *power* застосувала контекстуальну заміну на лексему *нітьма*, чим позбавила репліку такої експресивної напруги й сили впливу на читача, які присутні в оригіналі. Багатоеквівалентну лексичну одиницю *wars* (*битва, війна, ворожість, боротьба*) обидві перекладачки відтворили варіантним відповідником

війни, чим підкреслили глобальність трагічної події та пов'язаних з нею жахливих почуттів. Багатоеквівалентну лексичну одиницю *fear* (*страх, переляк, побоювання*) О. В. Фешовець переклала варіантним відповідником *страх*, А. В. Немірова застосувала комплексну трансформацію контекстуальної заміни з конкретизацією значення слова (*ненависть*). Емотив *ненависть* володіє вужчою семантикою, ніж емотив *страх*.

“*Merely to be there was a cure for weariness, fear, and sadness*” [118].

«*Не встигнеш на поріг ступити, а втома, страх і сум уже летять геть...*» [119]. (пер. А. В. Немірової)

«*Саме лише перебування в цьому домі лікувало від втоми, страху та печалі*» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

Дане висловлювання містить слова, що називають емоції (*fear, sadness*) та описують емоції (*weariness*). Актуалізація їх емотивного потенціалу викликає у читача негативні почуття. Зазначені лексичні одиниці є багатоеквівалентними (*weariness* – *втома, нудота, стомлення, зморення*; *fear* – *переляк, жах, страх, побоювання*; *sadness* – *сум, печаль, нудьга*). Обидві перекладачки обрали варіантні відповідники *втома, страх, сум/печаль*, чим повністю відтворили емоційне забарвлення репліки оригіналу.

Перекладачки А. В. Немірова та О. В. Фешовець при відтворенні 50 одиниць (100%) англійської лексики, що виражає, називає та описує емоції, використовують окреслені вище способи перекладу з різною частотністю та комбінацією лексичних та граматичних трансформацій. Так, найбільшу кількість лексичних емотивів обидві перекладачки відтворили вибором варіантного відповідника (А. В. Немірова – 24 од. (48%), А. В. Фешовець – 30 од. (60%)). Граматичну трансформацію заміни слова однієї частини мови на слово іншої частини мови в обох перекладах застосовано з однаковою частотністю (10 од. – 20%). Незначну кількість лексичних емотивів перекладено контекстуальною заміною (А. В. Немірова – 7 од. (14%), О. В. Фешовець – 2 од. (4%)), транскодуванням (А. В. Немірова – 1 од. (2%), О. В. Фешовець – 3 од. (6%)), еквівалентом

(А. В. Немірова – 2 од. (4%), О. В. Фешовець – 1 од. (2%)). Граматичну трансформацію вилучення слова (2 од. – 4%) та лексичну трансформацію конкретизації значення слова (1 од. – 2%) застосувала лише перекладачка А. В. Немірова. В поодиноких випадках лексичні емотиви перекладено за допомогою комплексних трансформацій (А. В. Немірова – 3 од. (6%), О. В. Фешовець – 4 од. (8%)).

Порівняльний аналіз способів перекладу лексичних емотивів роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів», застосованих перекладачками А. В. Неміровою та О. В. Фешовець, представлено у таблиці (див. Таблицю 2).

Таблиця 2

Способи перекладу лексичних емотивів

Спосіб перекладу		А. В. Немірова		О. В. Фешовець	
		одиниці	відсотки	одиниці	відсотки
Вибір варіантного відповідника		24	48%	30	60%
Заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови		10	20%	10	20%
Контекстуальна заміна		7	14%	2	4%
Еквівалент		2	4%	1	2%
Вилучення слова		2	4%	0	0%
Транскодування		1	2%	3	6%
Конкретизація значення слова		1	2%	0	0%
Комплексні трансформації	Контекстуальна заміна + конкретизація	3	6%	1	2%
	Варіантний відповідник + пермутація	0	0%	1	2%
	Еквівалент + пермутація	0	0%	1	2%
	Варіантний відповідник + додавання	0	0%	1	2%

Отримані результати дослідження частотності застосування способів перекладу емотивної лексики роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів» представлено на гістаграмі (див. Рис. 3.1.).

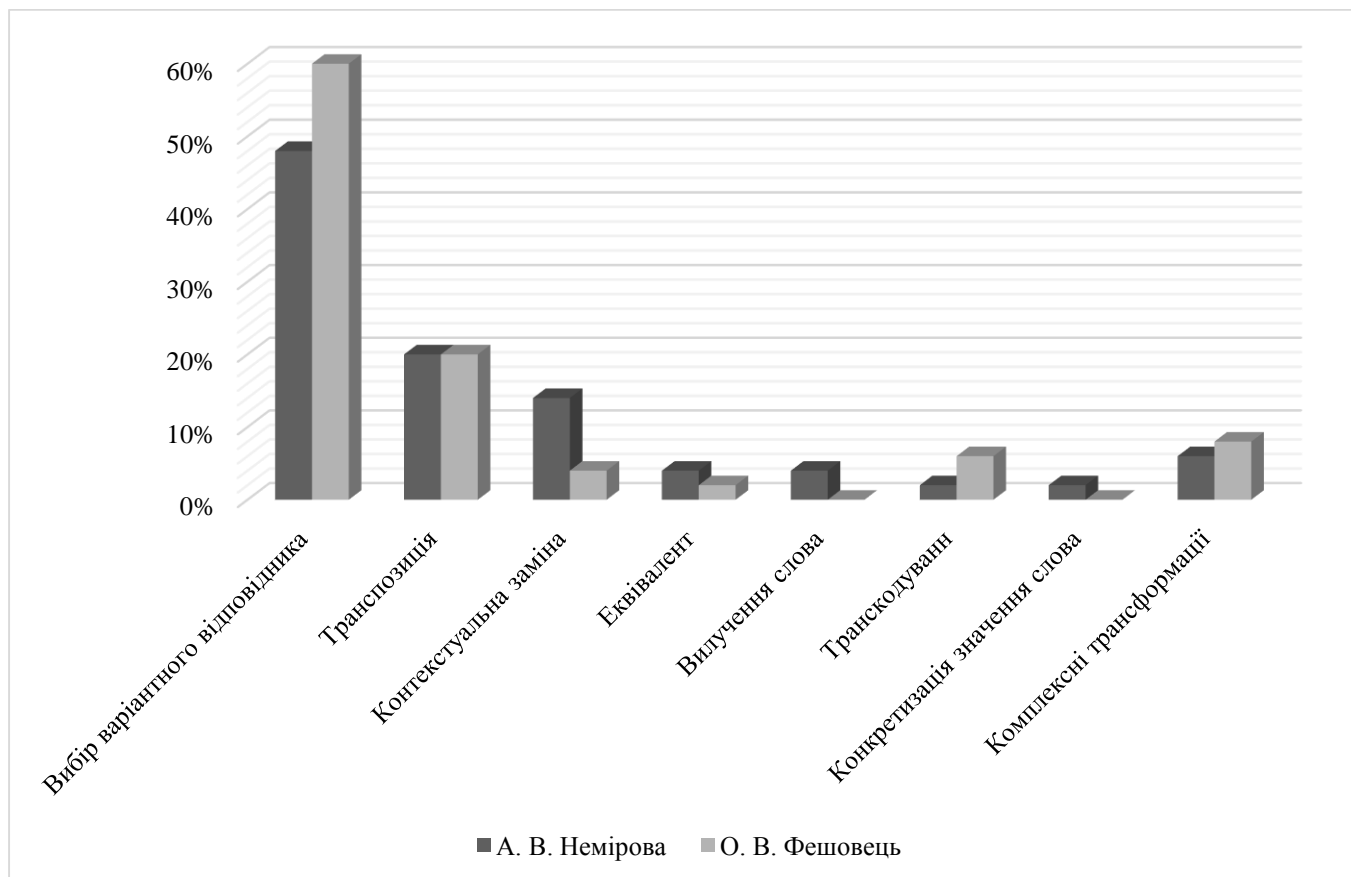

Рис. 3.1. Частотність застосування способів перекладу емотивної лексики роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів»

Отже, найпоширенішим способом перекладу англійської емотивної лексики в романі Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів» українською мовою є вибір варіантного відповідника. При перекладі вигуків присутній спосіб транскодування та контекстуальної заміни. Зазначено найбільш вживану граматичну трансформацію заміни слова однієї частини мови на слово іншої частини мови. Рідше зустрічаються граматична трансформація вилучення слова та лексична трансформація конкретизації значення. В поодиноких випадках застосовуються комплексні трансформації: контекстуальна заміна + конкретизація значення слова, вибір варіантного відповідника / еквівалента + перmutація / додавання слова.

3.2. Особливості передачі емотивних синтаксичних конструкцій українською мовою в перекладах роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів»

У сучасному світі вагоме значення належить процесам взаємодії національних культурних просторів. Розвиток міжкультурного діалогу сприяє обміну між народами духовними й матеріальними надбаннями. Будь-який вид взаємопроникнення культур різних мовних просторів не можливий без участі перекладача. Перекладацька діяльність виступає не лише посередником у міжкультурній комунікації, а й активно сприяє процесу взаємопізнання та взаємозбагачення культур. Суттєвою складовою будь-якої культури виступають її літературні надбання, що найбільш глибоко та різноаспектно відображають національні особливості окремої спільноти людей. В літературних творах заковані зразки менталітету окремої нації, зокрема стереотипні особливості невербального та вербального вияву різних емоційних станів. Мова літературного твору, особливо художнього, володіє потужним арсеналом засобів реалізації емоційності та експресивності, який обумовлений національно-культурною специфікою окремого мовного середовища. Адекватне відтворення аспекту емоційності в перекладі є необхідною умовою міжкультурної комунікації і вимагає від перекладача професійного підбору способів передачі вихідних засобів реалізації емоційності мовою перекладу. Саме тому в контексті діалогу між різними мовними культурами постає актуальна проблема якісного перекладу художніх творів зі збереженням їх емоціо-експресивного потенціалу.

Особливості перекладу англійських художніх творів українською мовою, зокрема відтворення їх емоціо-експресивного аспекту, досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці: І. В. Арнольд [19], Л. С. Бархударов [21], В. І. Жельвіс [44], І. В. Карабан [50], В. В. Коптілов [55], Г. М. Кузенко [59], Л. К. Латишев [63], А. В. Сітко [90], А. В. Степаненко [90], О. М. Торосян [97].

Потужним арсеналом засобів вираження емоційності володіє синтаксична структура англійської мови. «Синтаксис має надзвичайно широкі експресивні можливості, що закладені у синтаксичній сполучуваності слів, словосполучень, висловлень, будові речень, вибору засобів зв'язку, тощо» [97, с. 95]. Яскравим

зразком англійської прози, що насичена емоційно-експресивними синтаксичними конструкціями є фентезійний роман трилогія Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів». Синтаксичні емотиви сприяють розкриттю мовної стратегії автора твору, створенню яскравих художніх образів, вираженню широкого спектру емоцій та почуттів героїв. Синтаксичні емотиви є суттєвим інструментом підсилення динамічності розповіді та експресивності звучання тексту. «Синтаксичні конструкції експресивного типу пов'язані зі змістом, їхня структурно-семантична організація визначається прагматичними установками автора на максимальний вплив на читача» [97]. Потенціал емоційності виникає в структурі синтаксичної конструкції через особливу організацію її елементів. В тексті роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів» представлені синтаксичні емотиви, внутрішня організація яких не відповідає сталим нормам англійської мови і обумовлена такими типами трансформацій вихідної моделі речення: редукцією, експансією, зміною порядку компонентів, транспонуванням значення речення. Структурно-семантичні особливості зазначених емотивів можуть викликати значні труднощі при їх передачі українською мовою. Тому досягнення адекватності такого перекладу становить актуальну проблему сучасного мовознавства.

Матеріалом дослідження способів перекладу англійських емотивів синтаксичного рівня українською мовою стали 50 речень, виокремлених методом суцільної вибірки з тексту роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів» (див. Додаток Е).

Проаналізуємо та порівняємо способи перекладу англійських синтаксичних конструкцій емоційно-експресивного типу українською мовою, застосовані перекладачками А. В. Неміровою та О. В. Фешовець. Для цього розглянемо докладніше синтаксичні емотиви різних трансформаційних моделей та особливості їх відтворення українською мовою. В тексті роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів» широко представлені синтаксичні емотиви, що обумовлені скороченням вихідної моделі речення: еліпсис, номінативне речення, асиндетон та парцеляція. Порівняльний аналіз перекладів емотивних синтаксичних засобів відображено у наступних прикладах:

“*Frodo stepped inside the dark door. “Sam!” he called. “Sam! Time!”*” [118].

«*Фродо трохи відхилив двері до темної нори й гукнув: «Се-ем! Уже час!»*» [119].

(пер. А. В. Немірової)

«*Фродо переступив темний поріг. – Семе! – покликав він. – Семе! Пора!»*» [122]

(пер. О. В. Фешовець)

Наведений текстовий фрагмент містить номінативне речення “*Time!*” як засіб експресивного синтаксису, таке речення дозволяє відобразити динамічність опису подій та акцентувати увагу на важливих деталях. Номінативне речення викликає «у свідомості читача більш-менш ізольоване уявлення про предмет, залишаючи в тіні його взаємозв’язок з іншими предметами, його взаємодію з ними» [97]. Перекладачка А. В. Немірова переклала номінативне речення “*Time!*” як «*Уже час!*», використавши граматичну трансформацію додавання слова *уже* та зберігши тип речення. Перекладачка О. В. Фешовець відтворила англійське речення “*Time!*” українським варіантом «*Пора!*», застосувавши граматичну трансформацію заміни слова однієї частини мови на слово іншої частини мови (іменник *time* замінила прислівником *пора*). При цьому односкладне номінативне речення оригіналу змінилося на односкладне безособове речення перекладу.

“*Tremendous outburst of approval*” [118].

«*Зібрання відгукнулося радісним галасом*» [119]. (пер. А. В. Немірової)

«*Приголомшливий вибух схвалення*» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

У наведеному прикладі емотивний синтаксичний засіб представлений номінативним реченням, яке наголошує на важливості та урочистості конкретного явища/події і змушує читача зосередити на ньому свою увагу. Дане номінативне речення поширюється другорядними членами – словами *tremendous* і *approval*, що мають емоційну конотацію, тож, відповідно, посилюють виразність висловлювання. Перекладачка О. В. Фешовець зберегла в українському варіанті тип синтаксичної конструкції (номінативне речення), переклавши її дослівно. Перекладачка А. В. Немірова змінила тип речення з номінативного на просте двоскладне речення в

українському перекладі, чим позбавила його статусу емотивної синтаксичної конструкції.

*“I have called you all together for a Purpose. ... **Indeed, for Three Purposes!**”* [118].

«– Я покликав вас сюди з незвичайною метою. ... – **Навіть не з одною метою, а з трьома!**» [119]. (пер. А. В. Немірової)

«– Я скликав усіх вас із особливою Метою. ... – **Насправді маю аж три Мету!**» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

Даний приклад ілюструє експресивний потенціал еліптичного речення *“Indeed, for Three Purposes!”*. Відсутність в ньому підмета й присудка легко відтворюється з попереднього контексту (*I have called you...*). Така економія автором роману мовних засобів робить діалогічне мовлення персонажа живим, енергійним, надає йому відтінку різкості. Читач відчуває емоційну напруженість героя твору й акцентує увагу на найбільш важливому елементі його репліки-повідомлення. Наявність в зазначеному еліптичному реченні вставного слова *indeed* посилює емоційно-оцінний характер висловлювання. Перекладачка О. В. Фешовець при перекладі еліпса застосувала граматичну трансформацію додавання, розширивши речення дієсловом-присудком *маю* і модальною часткою *аж* для підсилення значення числівника. При цьому еліптична конструкція мови оригіналу з відсутністю підмета й присудка змінилася на еліптичну конструкцію мови перекладу з відсутністю лише підмета *я*. Перекладачка А. В. Немірова відтворила в українській мові еліпс підмета й присудка (*я покликав*), що легко розуміються з контексту. При цьому, вона додала в речення конструкцію протиставлення «...не з одною..., а», чим конкретизувала інформацію закладену в репліці персонажа.

*“Who ’s they? ””My cousin **Hal** for one. He works for Mr. Boffin at Overhill and goes up to the Northfarthing for the hunting”* [118].

«– Хто бачив? – **Та ж Хол, мій двоюрідний**. Він працює у Мудрінса у Верхових Горбах і ходить до Північної чверті на полювання» [119]. (пер. А. В. Немірової)

«– Хто бачив? – **А хоча би мій кузен Гал**. Він працює у пана Мудрина в Загір'ї і ходить до Північної Чверті на полювання» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

Наведений текстовий уривок містить еліптичне речення “*My cousin Hal for one*” з опущенням дієслова-присудка *is*, значення якого легко відновлюється з попереднього контексту. Завдяки упуцненню присудка, семантико-стилістичне навантаження збільшується на експліцитно виражений підмет *cousin Hal*, значення якого набуває вагомості для учасників діалогу. Читач, також, відчуває зростання інформативності й переконливості висловлювання. Перекладачка О. В. Фешовець зберегла в мові перекладу еліпс дієслова присудка (в українському контексті – *бачив*) і відтворила речення дослівно. При цьому, вона застосувала граматичну трансформацію перестановки мовних елементів: ідіоматичний вираз *for one* стоїть в мові оригіналу після підмета (в кінці речення), а в мові перекладу – перед підметом (на початку речення) і перекладений варіантним відповідником *а хоча би*. Перекладачка А. В. Немірова також відтворила в українській мові еліптичне речення з опущенням дієслова-присудка *бачити*. При цьому, вона застосувала такі перекладацькі граматичні трансформації: 1) вилучення ідіоматичної конструкції *for one*; 2) додавання частки *та ж* на початку речення; 3) пермутація – перестановка іменника *Hal* у препозицію до означення *мій двоюрідний*.

“*But there was also a generous distribution of squibs, crackers, backarappers, sparklers, torches, dwarf-candles, elf-fountains, goblin-barkers and thunderclaps. They were all superb*” [118].

«Втім, також подарував силу-силенну *вертушок, хлопавок, іскристих зірок, і смолоскипів, і гном'ячих свічок, і ельфійських квіток, і орочого громобою, і все це було надзвичайне*» [119]. (пер. А. В. Немірової)

«Також щедро роздавав *петарди, хлопавки, іскромети, смолоскипи, гномівські свічки, ельфійські фонтани, гоблінські гармати і громовики. Усі – просто надзвичайні*» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

У наведеному прикладі відображено явище асиндетону (безсполучниковості) – пропущено логічно-необхідний єднальний сполучник *and* між однорідними додатками (*squibs, crackers, backarappers, sparklers, torches, dwarf-candles, elf-fountains, goblin-barkers*). Такий засіб експресивного синтаксису надає мовленню

енергійного характеру та динамічності, а окремим словам (однорідним додаткам) – емоційного виділення. При відтворенні зазначеної синтаксичної конструкції перекладачка О. В. Фешовець застосувала такі трансформації: 1) заміну слова однієї частини мови на слово іншої частини мови (прикметник *generous* на прислівник *щедро*, іменник *distribution* на дієслово *роздавати*); 2) вилучення слова *but*; 3) перестановку слова (винесення частки *також* на початок речення); 4) заміну типу речення (двоскладне поширене повне речення мови оригіналу замінено на неповне поширене речення мови перекладу – еліптичну конструкцію з опущеним підметом). Всі однорідні додатки О. В. Фешовець переклала варіантними відповідниками й зберегла між ними безсполучниковий зв'язок. Перекладачка А. В. Немірова в мові перекладу не застосовує асиндетон, а заміняє його на полісиндетон, поєднавши однорідні додатки сполучниками *i* (граматична трансформація додавання слова). Також, А. В. Немірова використовує такі трансформації: 1) перестановку слова (частка *також* стоїть у препозиції до дієслова *подарував*, а в мові оригіналу – у постпозиції до дієслова *was*); 2) заміну слова однієї частини мови на слово іншої частини мови (іменник *distribution* на дієслово *подарував*, прикметник *generous* на іменник *сила-силенна*); 3) вилучення слова *thunderclaps*; 4) об'єднання аналізованого речення з асиндетоном з наступним реченням в одну синтаксичну конструкцію, що спричинило заміну типу речення (в мові оригіналу – просте двоскладне речення, в мові перекладу – складносурядне сполучникове речення).

Значна кількість емотивних синтаксичних засобів, представлених в тексті роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів», належить до трансформаційної групи розширення вихідної моделі речення. Емоційність таких синтаксичних конструкцій обумовлена наявністю в їх структурі словесних і фразових повторів, анафори та епіфори, полісиндетону, парантетичних конструкцій та конвергенції синтаксичних одиниць. Порівняльний аналіз їх перекладів відображено у наступних прикладах:

“*They are sailing, sailing, sailing over the Sea, they are going into the West and leaving us,*” said Sam, half chanting the words, shaking his head sadly and solemnly” [118].

«– *Пливають* вони, *пливають* на захід, піднявши вітрила, а нас покидають, – співучо промовив Сем, сумовито й урочисто киваючи головою» [119]. (пер. О. В. Фешовець)

«– Вони *пливають, пливають, пливають* за Море, вони ідуть на Захід і покидають нас, – мало не проспівав Сем, сумно і поважно киваючи головою» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

У наведеному текстовому уривку відхиленням від нейтральної синтаксичної норми є застосування словесного повтору. Повтор “*They are sailing, sailing, sailing...*” підсилює експресію висловлювання, створюючи ефект нескінченності дії та наповнюючи репліку персонажа (Сема) емоцією суму. Перекладачка О. В. Фешовець адекватно передала в українському варіанті емоційний характер оригінального синтаксичного емотива, переклавши повторюване слово *sailing* еквівалентом *плисти*, а весь повтор “*They are sailing, sailing, sailing...*” дослівно «Вони *пливають, пливають, пливають...*». Перекладачка А. В. Немірова застосувала граматичні трансформації вилучення слова та пермутація, опустивши в перекладі одну повторювану лексичну одиниць *sailing* та поставивши підмет *вони* у постпозицію до присудка *пливають* (інверсія). Її відтворення оригінального повтору варіантом «*Пливають вони, пливають...*» збільшило експресію висловлювання, надало йому емоційної напруги нескінченності дії та відтінку безвихідності описаних подій через одночасне застосування в мові перекладу повтору та інверсії.

“*Put it out! Put it out!*” cried Merry. “*He’ll squeeze me in two, if you don’t. He says so!*” ... “*Put it out! Put it out!*” begged Merry” [118].

«– *Геть з цим! Геть!* - благав Меррі. – Він мене навпіл переріже, якщо не розкидаєте це! То він так каже! ... - *Вогонь! Вогонь!*» [119]. (пер. А. В. Немірової)

«– *Загасіть! Загасіть!* – закричав Мері. – Бо вона мене навпіл перекусить! Вона так і каже! ... – *Загасіть! Загасіть!* – благав Мері» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

У даному прикладі емотивна синтаксична конструкція представлена повтором фрази “*Put it out!*”. Її семантика відображає почуття жаху і відчаю, що охопили Мері під загрозою вогню. Багаторазовий повтор фрази збільшує експресію репліки Мері,

посилюючи тим самим емоційний вплив на читача. Перекладачка О. В. Фешовець відтворила фразовий повтор “*Put it out! Put it out!*” варіантом «*Загасить! Загасить!*», застосувавши граматичну трансформацію вилучення займенника *it* (вказує на вогонь). Іменник *вогонь*, на який скерована дія гасіння, імпліцитно присутній в українському перекладі й, на думку О. В. Фешовець, не потребує експліцитного вираження. Перекладачка А. В. Немірова експресивну синтаксичну конструкцію фразового повтору на початку текстового уривку переклала як «*Геть з цим! Геть!*», а в кінці – як «*Вогонь! Вогонь!*». В обох випадках вона застосувала граматичну трансформацію транспозиції, замінивши дієслова *put out* на вигук *геть* (у першому випадку) та на іменник *вогонь* (у другому випадку). Також А. В. Немірова у своєму перекладі використала граматичну трансформацію заміни типу речення і відтворила англійське означено-особове речення “*Put it out!*” українським номінативним реченням «*Вогонь!*».

“One Ring to rule them all, One Ring to find them, One Ring to bring them all and in the Darkness bind them” [118].

«Єдиний перстень, щоб усіх поєднати і темною волею міцно скувати...» [119].
(пер. А. В. Немірової)

«Один з них керує, Один — всіх знайде, Один їх збере й у пільмі всіх зведе» [122].
(пер. О. В. Фешовець)

Наведене речення наділене експресивним потенціалом завдяки розширенню синтаксичної конструкції повторами словосполучення “*One Ring to*” на початку суміжних мовних одиниць – синтаксично рівноправних за змістом частин у складі складносурядного речення. Такий повтор називається анафорою і має композиційний характер. Анафора сприяє емоційному виділенню повторюваних словосполучень, що привертає до них увагу читача, створює ефект інтонаційної ритмічності та експресивної кульмінації. Переклад А. В. Немірової втрачає анафоричний повтор, внаслідок чого українська синтаксична конструкція позбувається статусу емотивності. А. В. Немірова при перекладі застосувала такі трансформації: 1) граматичну трансформацію вилучення надлишкових конструкцій – повторюваних

словосполучень “*One Ring to*”; 2) граматичну трансформацію заміни типу речення: англійське складносурядне речення, що утворене рівноправними безособовими частинами з граматичними основами у вигляді дієслів в інфінітиві (*to rule, to find, to bring*), відтворено складнопідрядним реченням; 3) граматичну трансформацію транспозиції. У повторюваному елементі “*One Ring to*” числівник *one* замінено на прикметник *єдиний*. Перекладачка О. В. Фешовець відтворила в українському варіанті анафоричний повтор і зберегла експресивність синтаксичної конструкції. Вона застосувала такі трансформації: 1) граматичну трансформацію заміни типу речення: безособові прості речення у складі складносурядного замінено на двоскладні прості речення у складі складносурядного; 2) граматичну трансформацію вилучення слова *ring* з повторюваного елемента.

“*And laugh they did, and eat, and drink, often and heartily...*” [118].

«*Тож вони й сміялися, їли й пили частенько та багатенько*» [119]. (пер. А. В. Немірової)

«*І сміялися вони, і їли, і пили часто й від щирого серця...*» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

В наведеному прикладі засобом реалізації емоційності виступає полісиндетон (багатосполучниковість). Повтор сполучника *and* підкреслює одночасність описуваних подій та тісний зв'язок між ними. Створюючи ефект розміреності, полісиндетон викликає у читача почуття спокою і врівноваженості. Перекладачка А. В. Немірова сполучник *and* передає варіантним відповідником *й*. При перекладі емотивної синтаксичної конструкції з полісиндетоном, вона використовує граматичні трансформації вилучення слова (вилучила один з трьох сполучників *й*) та додавання слова (додала частку *тож*). Перекладачка О. В. Фешовець сполучник *and* передає варіантним відповідником *і*. При перекладі синтаксичного емотива використовує граматичну трансформацію пермутація (переставляє підмет *вони* у постпозицію до присудка *сміялися*). Такий інвертований порядок слів акцентував увагу читача на діях героїв твору та посилив експресію висловлювання.

*“It was in these early days, **doubtless**, that the Hobbits learned their letters and began to write...”* [118].

«Нема сумніву, що саме у ті давноминулі дні гобіти навчилися читати й писати» [119]. (пер. А. В. Немірової)

«Саме в часи сивої давнини гобіти навчилися грамоти і стали писати...» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

У даному прикладі засобом експресивного синтаксису виступає парантетична конструкція – вставне слово *doubtless*, яке виражає упевненість мовця щодо свого висловлювання й не несе нової інформації, а лише уточнює основне повідомлення. У перекладі А. В. Немірової слово *doubtless* втрачає свій статус парантетичності, а отже висловлювання позбавляється емоційно-оцінного відтінку упевненості мовця щодо свого повідомлення. А. В. Немірова застосовує такі перекладацькі трансформації: 1) заміну слова *doubtless* конструкцією *нема сумніву*, що являє собою безособове речення у статусі головної частини складнопідрядного сполучникового речення; 2) перестановку мовних елементів (в оригіналі слово *doubtless* стоїть в середині речення, а в перекладі трансформована конструкція *нема сумніву* виноситься на початок речення). Перекладачка О. В. Фешовець відтворює англійський синтаксичний емотив за допомогою таких трансформацій: 1) граматичної трансформації вилучення слова *doubtless*, чим позбавляє українське речення емоційного потенціалу; 2) граматичної трансформації заміни типу речення (англійське складнопідрядне речення замінює на українське просте двоскладне речення).

“He was in a land of darkness where the days of the world seemed forgotten, and where all who entered were forgotten too” [118].

«В цьому царстві темряви час пропадав, як і все інше» [121]. (пер. А. В. Немірової)

«Він був у краю темряви, де дні світу забувалися, як забувались і ті, хто вступав до нього» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

Емотивність представленої синтаксичної конструкції обумовлена наявністю в її структурі конвергенції, яка створюється однорідними означальними підрядними реченнями в складі складнопідрядного (*where the days of the world seemed forgotten; where all who entered were forgotten too*), що належать до одного і того ж слова *land* в головному реченні. Перекладачка А. В. Немірова відтворила англійське речення без збереження конвергенції. Вона використала граматичні трансформації: заміна типу речення (англійське складнопідрядне на українське просте) і заміна граматичної основи речення (*he was* на *час пропадав*). Перекладачка О. В. Фешовець при перекладі застосувала граматичну трансформацію заміни типу підрядного зв'язку. Однорідну підрядність оригінального речення вона замінила на послідовну підрядність українського речення (перша підрядна частина залежить від головної, друга – від першої підрядної, третя – від другої підрядної). Отже, варіант О. В. Фешовець позбавлений синтаксичної конвергенції, а отже і статусу емотивності.

“*Where are we, and where are we going?*” [118].

«*Де ми? Куди нас тягнуть?*» [120]. (пер. А. В. Немірової)

«*Де ми, куди нас тягнуть?*» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

Наведене англійське речення володіє експресивним потенціалом, обумовленим наявністю в його структурі синтаксичної конвергенції, що створена повтором однорідних рівноправних за змістом простих речень (передають одночасність подій) у складі складносурядного сполучникового речення. Перекладачка А. В. Немірова вилучила при перекладі сполучник сурядності *and* й застосувала синтаксичну трансформацію членування складносурядного питального речення на два прості питальні речення. Перекладачка О. В. Фешовець зберегла конвергенцію. Але вона застосувала граматичну трансформацію вилучення сполучника *and*, замінивши тим самим сполучниковий зв'язок у складносурядному реченні оригіналу на безсполучниковий зв'язок в українському перекладі.

В романі Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів» представлені синтаксичні емотиви, конструкційна трансформація яких полягає у порушенні звичного порядку елементів речення. Найпоширенішими з них є різні варіанти інверсії. Інвертований

порядок слів сприяє виділенню певних елементів речення, акцентуалізації на них уваги читача, наданню їм емоційно-оцінної конотації. Порівняльний аналіз перекладів синтаксичних емотивів з особливим розміщенням елементів речення відображено у наступних прикладах:

“*Here ever **bloom** the winter **flowers** in the unfading grass: the yellow **elanor**, and the pale **niphredil**” [118].*

«Тут вічно **цвітуть** у нев'янучій траві золотий **еланор** та білий **ніфреділ**» [119]. (пер. А. В. Немірової)

«Тут, у нев'янучій траві, вічно **цвітуть** зимові **квіти**: жовтий еланор і білий ніфредил» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

У даному прикладі порушено звичний порядок розташування головних членів речення – підмета й присудка. Підмет *flowers* знаходиться у постпозиції до присудка *bloom*, що не відповідає узвичаєним нормам англійського синтаксису й створює один з варіантів інверсії. Інверсія підмета *flowers* сприяє його логічному та емоційному виділенню, наголошує на особливості й винятковості квітів, що цвітуть взимку. Перекладачка А. В. Немірова в мові перекладу відтворила інвертований порядок головних членів речення (підмет у постпозиції до присудка), застосувавши граматичні трансформації вилучення та заміни. Підмет *flowers* з означенням *winter* опустила й замінила *flowers* однорідними підметами *elanor* і *niphredil*. Перекладачка О. В. Фешовець також зберегла в мові перекладу інверсію підмета й застосувала граматичну трансформацію перестановки мовних елементів. На відміну від мови оригіналу, обставину місця дії «у нев'янучій траві» поставила у препозицію до дієслова-присудка «цвітуть», чим привернула до неї увагу читача, підкреслила її інформаційну значимість.

“*Never **had** any **king** of the Mark such company upon the road as went with Théoden, Thengel's son to the land of his home*” [118].

«**Жоден** з ярлів Рохану **не мав** такого почту, як Теоден, син Тенгіла, на своєму останньому шляху» [121]. (пер. А. В. Немірової)

«Ще ніколи жоден **король** Марки **не мав** такого ескорту, як Теоден, син Тенгіла, на шляху до землі його предків» [122]. (пер. О. В. Фешовець)

В синтаксичній конструкції мови оригіналу присутня інверсія підмета по відношенню до присудка (*had king*). Такий стилістичний прийом підкреслює обраність та винятковість короля Теодена, шанобливе ставлення до нього підданих королівства Марки. Завдяки інвертованому порядку головних членів речення увага читача акцентується на величі процесії, що ховає короля Теодена. Перекладачка А. В. Немірова застосувала в мові перекладу ряд трансформацій. Вилучила з українського речення прислівник *never* (*ніколи*), чим позбавила дію часової ознаки (граматична трансформація вилучення слова). Замінила підмет, виражений іменником *king* в мові оригіналу, на підмет, виражений означальним займенником – *жоден* в мові перекладу (граматична трансформація заміни слова однієї частини мови на слово іншої частини мови). На відміну від мови оригіналу, в перекладі А. В. Немірової підмет *жоден* стоїть у препозиції до присудка *не мав* (граматична трансформація перестановки мовних елементів). Отже, інвертований порядок слів оригінального висловлювання не зберігається, а, відповідно, синтаксична конструкція втрачає статус емотива. Перекладачка О. В. Фешовець застосувала: 1) граматичну трансформацію додавання слова: додала на початку речення частку *ще*, яка надає прислівнику на позначення часу дії *ніколи* (не мав) смислового відтінку першості й виключності описаної події; 2) граматичну трансформацію перестановки мовних елементів: підмет *король* поставила у препозицію до присудка *не мав*, чим позбавила українське речення інверсії.

Перекладачки А. В. Немірова та О. В. Фешовець при відтворенні 50 англійських емотивних синтаксичних конструкцій використали окреслені вище способи перекладу та комбінації граматичних трансформацій з різною частотністю. Так, найбільш вживаними граматичними трансформаціями в обох перекладах є вилучення та перестановка слова. Порівняно з перекладом О. В. Фешовець, переклад А. В. Немірової містить значну кількість замін типу речення, замін слова однієї частини мови на слово іншої частини мови, замін граматичної основи речення,

вилучень синтаксичних конструкцій та додавань слова. Перекладачка О. В. Фешовець застосувала дослівний спосіб перекладу, на відміну від А. В. Немірової. Також, в перекладі А. В. Немірової відсутня граматична трансформація заміни типу синтаксичного зв'язку, а у О. В. Фешовець – додавання синтаксичної конструкції.

Порівняльний аналіз способів перекладу емотивних синтаксичних конструкцій роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів», застосованих перекладачками А. В. Неміровою та О. В. Фешовець, представлено у таблиці (див. Таблицю 3).

Таблиця 3

Способи перекладу синтаксичних емотивів

Спосіб перекладу	А. В. Немірова	О. В. Фешовець
	Частотність застосування (рази)	
Вилучення слова	17	19
Вилучення синтаксичної конструкції	16	5
Додавання слова	15	7
Додавання синтаксичної конструкції	7	0
Членування речення	4	3
Об'єднання речень	3	1
Перестановка слова	17	12
Перестановка синтаксичної конструкції	2	5
Заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови	8	5
Заміна слова синтаксичною конструкцією	3	2
Заміна синтаксичної конструкції словом	1	1
Заміна граматичної основи речення	8	5
Заміна типу речення	12	6
Замін типу синтаксичного зв'язку	0	2
Дослівний переклад	0	10
Антонімічний переклад	0	2

Узагальнюючи інформацію, представлену в Таблиці 3, можемо стверджувати, що при відтворенні 50 синтаксичних емотивних конструкцій роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів», перекладачка А. В. Немірова застосувала різні способи перекладу й граматичні трансформації 114 разів (100%), а О. В. Фешовець – 84 рази (100%). Із них використано дослівний переклад (А. В. Немірова – 0 разів (0%), О. В. Фешовець – 10 разів (11,9%)), антонімічний переклад (А. В. Немірова – 1 раз (0,9%), О. В. Фешовець – 1 раз (1,2%)) та 6 типів граматичних трансформацій: 1) різні варіанти заміни (А. В. Немірова – 32 рази (28%), О. В. Фешовець – 21 раз (25%)); 2) перестановки мовних одиниць (А. В. Немірова – 19 разів (16,7%), О. В. Фешовець – 17 разів (20,2%)); 3) додавання мовних одиниць (А. В. Немірова – 22 рази (19,3%), О. В. Фешовець – 7 разів (8,3%)); 4) вилучення мовних одиниць (А. В. Немірова – 33 рази (29%), О. В. Фешовець – 24 рази (28,6%)); 5) об'єднання синтаксичних конструкцій (А. В. Немірова – 3 рази (2,6%), О. В. Фешовець – 1 раз (1,2%)); б) членування синтаксичних конструкцій (А. В. Немірова – 4 рази (3,5%), О. В. Фешовець – 3 рази (3,6%)).

Отримані результати дослідження частотності застосування способів перекладу синтаксичних емотивних конструкцій роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів» представлено на гістограмі (див. Рис. 3.2.).

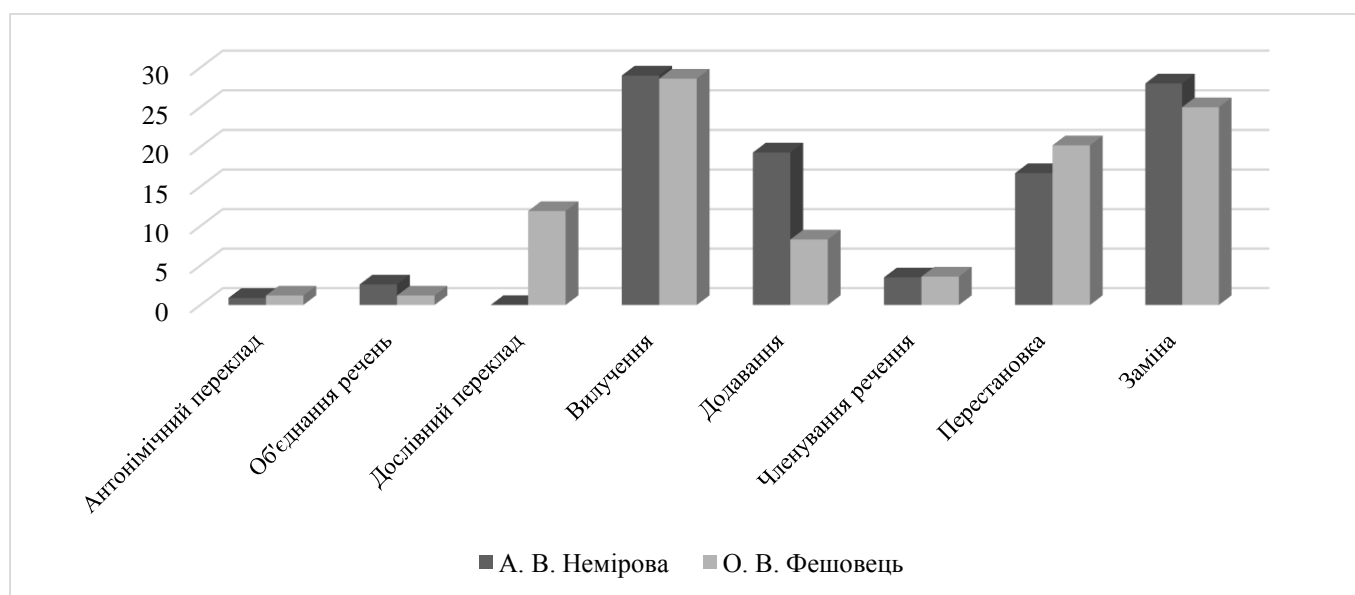

Рис. 3.2. Частотність застосування способів перекладу синтаксичних емотивів роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів»

Отже, синтаксичні емотиви включають конструкції, що містять відхилення від традиційних норм у вигляді зменшення або розширення вихідної моделі речення, транспонування значення речення та заміни порядку компонентів речення. Найпоширенішими граматичними трансформаціями, застосованими при перекладі англійських синтаксичних емотивів роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів» українською мовою є вилучення мовної одиниці та різні види замін (частини мови, типу речення, граматичної основи речення, типу синтаксичного зв'язку, синтаксичної конструкції словом і навпаки). Рідше зустрічаються граматичні трансформації перестановки та додавання слова або синтаксичної конструкції. В поодиноких випадках використано трансформації об'єднання та членування речень. Лише в одному з перекладів (А. В. Немірової) присутній дослівний варіант відтворення синтаксичних емотивних конструкцій українською мовою.

ВИСНОВКИ

Здійснене науково-філологічне дослідження засобів реалізації емоційності в романі Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів» та специфіки їх відтворення українською мовою дало можливість зробити такі висновки.

1. Вивчено категорію емоційності на фонологічному та морфологічному рівнях мови. Зазначено, що емоційність як психологічний аспект особистості впливає на мовленнєву поведінку людини й реалізується в мові через лінгвістичну категорію емотивності. Протиставлення емотивних мовних засобів емоційно нейтральним мовним засобам створює ефект експресивності, основною функцією якого є підсилення виразності повідомлення з метою збільшення сили впливу на адресата. Охарактеризовано емотиви фонологічного рівня англійської мови, що представлені специфічними звукосполученнями, ономацією, паронимією, звуковими повторами типу алітерації, асонанса, дисонанса, консонанса, анафори, епіфори та різноманітними аспектами використання людського голосу. Визначено, що засоби реалізації емоційності на морфологічному рівні обумовлені ненормованими граматичними відношеннями мовних одиниць та словотворчими інструментами. Морфологічні емотиви включають: відсутність або повтор артикля при однорідних членах речення, дієслова з модальним значенням, означений артикль перед прізвищем, незвичне вживання форм числа іменників, ступені порівняння прикметників й прислівників та емоційно забарвлені афікси.

2. Досліджено лексичні засоби репрезентації емоційності в англійській мові. Описано приналежність лексики до розряду емоційної згідно функціональної та понятійної концепцій лексичної емотивності. Функціональна концепція відображає характер функціонування емотивного компонента в семантичній структурі слова й виділяє лексику, що виражає емоції (афективи і конотативи) та лексику, що називає і описує емоції. У афективів емотивний компонент семантики є первинним по відношенню до логіко-предметного і функціонально-стилістичного. Афективи включають вигук, лайливі й пестливі слова, вульгаризми, емоційно-оцінні прислівники та прикметники. У конотативів емотивний компонент семантики є

вторинним й супроводжує логіко-предметний. До них належать конотативні дієслова, тропи, сленгізми та жаргонізми. Лексика, що називає і описує емоції, має асоціативно-емотивний характер, який реалізується лише в контексті. До неї належать назви емоцій та асоціативні слова. Понятійна концепція лексичної емотивності представляє лексичні універсалії, що вербалізуються у різних мовах світу та описують універсальні емоційні концепти, обумовлені когнітивними сценаріями емоційних станів людини.

3. Визначено особливості англійських синтаксичних конструкцій з емоційним потенціалом. Їх емотивний статус обумовлено порушенням традиційних синтаксичних норм мовлення, внаслідок чого виникає різкий контраст з емоційно-нейтральними синтаксичними побудовами. Залежно від типу структурної трансформації, англійські емотиви синтаксичного рівня розподілено у чотири групи. Перша характеризується редукцією вихідної моделі речення й представлена еліптичними конструкціями, номінативними реченнями, стилістичними фігурами замовчування (апозіопезис) та безсполучниковості (асиндетон), мовною парцеляцією. Емотивність одиниць другої групи обумовлена розширенням вихідної моделі речення й реалізується через парантетичні конструкції, перерахування та різні типи повторів: однакових повнозначних слів, однакових службових слів (полісиндетон), спільнокореневих слів (тавтологія), суміжних частин синтаксичних конструкцій (фразові). Зазначено, що анафора та епіфора створюють композиційні повтори, які мають структурно-організуюче значення. Описано синтаксичну конвергенцію як особливий тип повтору, що створюється однорідними членами речення, підрядними реченнями з паралельною підрядністю у складі складнопідрядного, однорідними сурядними реченнями у складі складного речення. Третя група синтаксичних емотивів вирізняється незвичним розміщенням елементів: різними видами інверсій та наявністю відокремлених членів речення. Четверта група синтаксичних емотивів обумовлена транспонуванням значення речення й широко представлена формою транспозиції питання в емфатичне твердження (риторичні питання).

4. Охарактеризовано методи дослідження категорії емоційності на різних рівнях мови. Розкрито особливості системного, структурного, семіотичного,

комунікативно-функціонального та когнітивного аспектів вивчення емотивних одиниць. Розглянуто загально-теоретичні засади лінгвістичного вивчення особливостей вербалізації емоцій в англійській мові та типологію емотивних одиниць на різних мовних рівнях. Загальнонаукові методи аналізу, синтезу, узагальнення й порівняння застосовано при опрацюванні наукової літератури з проблематики дослідження. Метод дефініційного аналізу використано з метою диференціації термінів «емоційність», «експресивність», «емотивність» та виявлення відношень між ними. Структурно-семантичний метод застосовано на лексико-морфологічному (дослідження семантики та граматичної форми емотивів) та синтаксичному (дослідження особливостей синтаксичної структури емотивів) рівнях наукової розвідки. Окреслений метод реалізовано через компонентний аналіз семантичної структури лексичних емотивів, через дистрибутивний аналіз характеристик і функціональних властивостей емотивної одиниці із врахуванням її дистрибуції, через контекстуальний аналіз ступеня семантико-граматичної та комунікативної єдності емотива із текстовим оточенням. Описовий метод дозволив виділити в структурі мови емотиви фонологічного, морфологічного, лексичного і синтаксичного рівнів та здійснити їх класифікацію і інтерпретацію.

5. Проаналізовано методи дослідження перекладацького аспекту англійських емотивних одиниць. Для цього здійснено аналіз тексту роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів». Контекстуально-інтерпретаційний метод та метод діалогічної інтерпретації тексту дозволили визначити його статус відносно інших текстів, розкрити авторський задум та діалогічні відношення художнього твору з адресатом. Стилiстичний аналіз тексту роману окреслив його емоційно-експресивний потенціал та художню своєрідність організації авторського мовлення. Метод суцільної вибірки лексичних і синтаксичних емотивів з тексту роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів» дозволив сформулювати фактичний матеріал дослідження. Метод перекладацьких трансформацій та порівняльний аналіз українських перекладів роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів», здійснених А. В. Неміровою та О. В. Фешовець, дозволили встановити особливості використання граматичних і лексичних трансформацій та інших способів перекладу емотивів лексичного і

синтаксичного рівнів. Метод кількісних підрахунків сприяв визначенню частотності застосування різних способів перекладу англійських емотивів українською мовою перекладачками А. В. Неміровою та О. В. Фешовець. Метод графічної інтерпретації результатів дослідження дозволив наочно відобразити їх на гістограмі частотності.

6. Розкрито основні способи перекладу лексичних засобів вираження емотивності українською мовою в романі Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів». До них належать: вибір варіантного відповідника, контекстуальна заміна, еквівалент, транскодування, граматичні трансформації вилучення слова та заміни слова однієї частини мови на слово іншої частини мови, лексична трансформація конкретизації значення слова, комплексні трансформації (контекстуальна заміна + конкретизація значення слова; варіантний відповідник + пермутація; еквівалент + пермутація; варіантний відповідник + додавання слова). З 50 (100%) емотивних лексичних одиниць перекладачка А. В. Немірова найбільшу кількість відтворила варіантним відповідником (24 одиниці – 48%). Рідше застосувала граматичну трансформацію заміни слова однієї частини мови на слово іншої частини мови (10 одиниць – 20%) та контекстуальну заміну (7 одиниць – 14%). В поодиноких випадках використала переклад еквівалентом (2 одиниці – 4%), спосіб транскодування (1 одиниця – 2%), граматичну трансформацію вилучення слова (2 одиниці – 4%), лексичну трансформацію конкретизації значення слова (1 одиниця – 2%). Застосувала 1 комплексну трансформацію контекстуальної заміни з конкретизацією значення слова (3 одиниці – 6%). Перекладачка О. В. Фешовець 30 одиниць (60%) переклала варіантним відповідником, 10 одиниць (20%) – граматичною трансформацією заміни слова однієї частини мови на слово іншої частини мови, 3 одиниці (6%) – способом транскодування, 2 одиниці (4%) – контекстуальною заміною, 1 одиницю (2%) – еквівалентом. Застосувала такі комплексні трансформації: контекстуальна заміна + конкретизація значення слова (1 одиниця – 2%); варіантний відповідник + пермутація (1 одиниця – 2%); еквівалент + пермутація (1 одиниця – 2%); варіантний відповідник + додавання слова (1 одиниця – 2%).

7. Зазначено особливості передачі емотивних синтаксичних конструкцій українською мовою в перекладах роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів».

Перекладачка А. В. Немірова при перекладі 50 синтаксичних емотивів застосувала різні способи 114 разів (100%). Серед них трансформація вилучення становить 33 рази (29%) і включає вилучення слова (17 разів) та вилучення синтаксичної конструкції (16 разів). Трансформація заміни присутня 32 рази (28%), з яких заміна типу речення виявлена 12 разів, граматичної основи речення – 8 разів, слова однієї частини мови на слово іншої частини мови – 8 разів, слова синтаксичною конструкцією і навпаки – 4 рази. Додавання слова (15 разів) і додавання синтаксичної конструкції (7 разів) сумарно складають 22 рази (19,3%). Трансформація перестановки становить 19 разів (16,7%) і включає перестановку слова (17 разів) і перестановку синтаксичної конструкції (2 рази). Трансформація членування речення присутня 4 рази (3,5%), а об'єднання речення – 3 рази (2,6%). Антонімічний переклад використано 1 раз (0,9%), а дослівний – жодного разу. Перекладачка О. В. Фешовець застосувала різні способи перекладу 84 рази (100%). Серед них домінує трансформація вилучення (24 рази – 28,6%), що представлена вилученням слова (19 разів) і синтаксичної конструкції (5 разів). Трансформація заміни застосована 21 раз (25%) і представлена заміною: слова однієї частини мови на слово іншої частини мови (5 разів), типу речення (6 разів), слова синтаксичною конструкцією і навпаки (3 рази), граматичної основи речення (5 разів), типу синтаксичного зв'язку (2 рази). Трансформація перестановки присутня 17 разів (20,2%). При цьому на перестановку слова припадає 12 разів, а на перестановку синтаксичної конструкції 5 разів. Дослівний переклад використано 10 разів (11,9%), трансформацію додавання – 7 разів (8,3%), трансформацію членування речення – 3 рази (3,6%), а об'єднання – 1 раз (1,2%). Антонімічний переклад присутній 1 раз (1,2%).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Наукові праці

1. Branscombe, N.R. Conscious and unconscious processing of affective and cognitive information / in K. Fiedler and J. Forgas (Eds.), *Affect, cognition, and social behavior: New evidence and integrative attempts*. Toronto, Canada: C.J. Hogrefe, 1988. P. 3–24.
2. Crystal D. *Little Book of Language*. London: Yale University Press, 2010. 260 p.
3. Damasio A.R. Concepts in the brain. *Mind and Language*. 1989. Vol. 4. №1–2. P. 24–28.
4. Lehrer A. *Semantic Fields and Lexical Structure*. Amsterdam: North-Holland Publishing Company, 1974. 225 p.
5. Macago F., Walton D. *Emotive Language in Argumentation*. New York: Cambridge University Press, 2014. 292 p.
6. Mackenzie L.J. The syntax of an emotional expletive in English. *Emotion in Discourse*. John Benjamins Publishing Company, 2019. P. 66–87.
7. Ortony A., Clore G. L. and Foss M. A. The referential structure of the affective lexicon. *Cognitive Science*. 1987. Vol. 11. P. 341–364.
8. Plutchik R. *Emotion: A psychoevolutionary synthesis*. New York: Harper and Row, 1980.
9. Rett J. The semantics of emotive markers and other illocutionary content. *Journal of Semantics*. 2021. Vol. 38. I. 2. P. 305–340.
10. Rohde H. Rhetorical questions as redundant interrogatives. *San Diego Linguistics Papers*. 2006. №2. P. 134–168.
11. Taylor Maurice M. Another Look at Phonetic Symbolism. *Psychological Bulletin*. 1965. Vol. 64 (6). P. 413–427.
12. Toury G. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam: John Benjamins, 1995. 311 p.
13. Toury G. *In Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv: The Porter Institute, 1980. 159 p.
14. Александрова О.В. Проблемы экспрессивного синтаксиса (на материале английского языка): учеб. пособие. Москва: Высш. шк., 1984. 211 с.

15. Амосова Н.Н. Слово и контекст. Очерки по лексикологии, фразеологии и стилистике: учен. зап. ЛГУ. Ленинград: Изд-во Ленинград. гос. ун-та, 1958. Т. 243. Вып. 42–4.2. С. 3–23.
16. Анохин П.К. Эмоции. Психология эмоций: тексты / под ред. В.К. Вилюнаса, Ю.Б. Гиппенрейтер. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1984. 173 с.
17. Антонюк С.М. Збереження емоційно-експресивного забарвлення слова при перекладі. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2009. Вип. 4. С. 13–15.
18. Арнольд И.В. Основы научных исследований в лингвистике: учеб. пособие. Москва: Высш. шк., 1991. 140 с.
19. Арнольд И.В. Стилистика английского языка (стилистика декодирования): учеб. пособие для студентов пед. институтов по спец. «Иностранные языки» (3-е изд.). Москва: Просвещение, 1990. 301 с.
20. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык: учебник для вузов. Москва: Флинта: Наука, 2002. 384 с.
21. Бархударов Л.С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода. Москва: ЛКИ, 2010. 240 с.
22. Бойко Ю.П. Вживання підрядних речень у текстах різних функціональних стилів (на матеріалі англомовної прози та публіцистики): автореф. дис. ... канд. філол. наук.: спец. 10.02.04 «Германські мови». Одеса, 2002. 20 с.
23. Бондаренко Н.В. Лінгвістичні засади компетентнісної методики навчання синтаксису. *Українська мова і література в школі: наук.-метод. журнал*. 2015. №3. С. 10–14.
24. Бондина Е.С. К типологии жанра фэнтези. *Пограничные процессы в литературе и культуре*. Пермь, 2009. С. 136–137.
25. Боса Т.С. Художній переклад у сучасному мовознавстві. *Науковий вісник Південноукр. Держ. пед. ун-ту ім. К.Д. Ушинського*. 2010. Вип. 11. С. 5–11.
26. Бровченко Т.О., Корольова Т.М. Фонетика англійської мови (контрастивний аналіз англійської і української вимови): підручник (2-ге вид., переробл. та доп.). Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. 300 с.

27. Вежицкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики / пер. с англ. А.Д. Шмелева. Москва: Языки славянской культуры, 2001. 272 с.
28. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание / пер. с англ. отв. ред. М.А. Кронгауз; вступ. ст. Е.В. Падучевой. Москва: Русские словари, 1996. 416 с.
29. Винарская Е.Н. К проблеме эмоциональных концептов. *Вестн. Воронеж. гос. ун-та. Сер. Лингв. и межкульт. ком.* 2001. №2. С. 5–12.
30. Виноградов В.С. Лексические вопросы перевода художественной прозы. Москва: МГУ, 1999. 174 с.
31. Вишивана Н. Природа і структура лексичного значення у сучасній лінгвістичній науці. *Наукові записки*. 2017. Вип. 154. С. 447–451.
32. Володіна Т.С., Рудківський О.П. Загальна теорія перекладу для першого (бакалаврського) рівня: навч.-метод. посібник. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2017. 296 с.
33. Вороніна К.В. Звукосимволічна природа фонетичного нонсенсу. *Наукові записки. Серія: філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград, 2010. Вип. 89 (4). С. 351–355.
34. Вундт В. Психология душевных волнений. *Психология эмоций. Тексты* / под ред. В.К. Вилюнаса, Ю.Б. Гиппенрейтер. Москва: Изд-во МГУ, 1984. С. 47–63.
35. Галич О.А., Назарець В.М., Васильєв Є.М. Теорія літератури: підручник / за наук. ред. О.А. Галича. 2-ге вид., стереотип. Київ: Либідь, 2005. 488 с.
36. Галкина-Федорук Е.М. Об экспрессивности и эмоциональности в языке. *Сборник статей по языкознанию. Профессору Моск. ун-та академику В.В. Виноградову в день его 60-летия.* / под общей ред. А.К. Ефимова. Москва: Изд-во Московского ун-та, 1958. С. 38–40.
37. Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка. Москва: Издательство литературы на иностранных языках, 1958. 460 с.
38. Гливінська Л. Звукосимволізм: «за» і «проти». *Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2008. №19. С. 37–42.
39. Гнезділова Я.В. Емоційний та емотивний дискурс як різні види мовленнєвої діяльності. *Іноземномовна комунікація: здобутки та перспективи*: мат. міжнародної наукової конференції. Тернопіль: Еліком, 2006. С. 22–23.

40. Головацька Ю. До проблеми перекладу нейтральної та емоційно-забарвленої лексики. *Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту*. 2017. № 25. С. 205–211.
41. Гуйванюк Н.В. Слово – Речення – Текст: вибрані праці. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. 664 с.
42. Додонов Б.И. О так называемой «информационной теории эмоций». *Психологический журнал*. 1982. Т. 4. №2. С. 104–116.
43. Єфімов Л.П., Ясінецька О.А. Стилїстика англійської мови і дискурсивний аналіз: учбово-методичний посібник. Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. 240 с.
44. Жельвис В.И. Эмотивный аспект речи: психолингвистическая интерпретация речевого воздействия: учебное пособие. Ярославль: Изд-во Ярославск. гос. ун-та, 1990. 81 с.
45. Загоровская О.В. Образный компонент в значении слова. *Лексические и грамматические компоненты в семантике языкового знака*. Воронеж, 1983. С. 16–20.
46. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 752 с.
47. Іваніна Т.В. Особливості перекладу емотивної лексики. *Держава та регіони*. 2008. № 2. С. 71–73.
48. Каламбет С.В. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / С.В. Каламбет, С.В. Іванов, Ю.В. Півняк. Дніпродзержинськ: Вид-во Маковецький, 2015. 191 с.
49. Калита А.А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання. Київ: КДЛУ, 2001. С. 24–37.
50. Карабан І.В. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
51. Квасюк И.И. Категория эмотивности и ее лексикографическая репрезентация (на материале английского языка). Сб. науч. тр. МГПИИЯ. Вып. 199. Москва, 1982. С. 11–22.
52. Кобозева И.М. Лингвистическая семантика (5-е изд., стер.). Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. 352 с.

53. Кожина М.Н. О языковой и речевой экспрессии и ее экстралингвистическом обосновании. *Проблемы экспрессивной стилистики*. Ростов на Дону, 1987. С. 8–18.
54. Конкретно-наукові методи лінгвістичних досліджень: методологічні рекомендації для студентів 1 курсу магістратури факультету іноземної та слов'янської філології / уклад. С.Ф. Алексенко. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2020. 44 с.
55. Коптілов В.В. Актуальні питання українського художнього перекладу. Київ: Видавництво київського університету, 1971. 131 с.
56. Коробочка О.М. Методологія та організація наукових досліджень: конспект лекцій для магістрів усіх спец. денної та заочн. ф. навч. Дніпродзержинськ: Дніпродзержинський держ. тех. ун-т, 2015. 99 с.
57. Крисанова Т.О. Співвідношення емотивного та оцінного компонентів висловлювань, що передають негативну оцінку адресата. *Філологічні студії*. Луцьк: Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, Волинський Академічний Дім, 2001. №2. С. 70–73.
58. Кузенко Г.М. Емотивність на різних мовних рівнях. *Наукові записки*. Том 18, *Філологічні науки*. Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2000. 76–28 с.
59. Кузенко Г.М. Емоціональні висловлювання як об'єкт наукових досліджень. *Стан та перспективи розвитку новітніх науково-освітніх комп'ютерних технологій*: матеріали науково-практичної конференції. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2003. С. 110–118.
60. Кузьмина Т.Е. Парцеляция как средство достижения экспрессивности высказывания (на материале английской и американской литературы XX века). *Стилистика текста. Языковые средства экспрессивности текста*. Уфа, 1989. С. 23–29.
61. Куриленко Д.В. Фентезі VS Химерна проза: ідіостиль ірреального. *Молодий вчений*. 2016. №11(38). С. 210–213.

62. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту: підручник для вузів. Вінниця: Нова Книга, 2004. 272 с.
63. Латышев Л.К. Технология перевода: учебное пособие по подготовке переводчиков. Москва: НВИ ТЕЗАУРУС, 2000. 278 с.
64. Леонтьев А.Н. Лекции по общей психологии: учеб. пособие для вузов по спец. «Психология» / под ред. Д.А. Леонтьева, Е.Е. Соколовой. Москва: Смысл, 2000. 509 с.
65. Літвінчук І.М. Прагматика емотивного тексту (психосемантичне експериментальне дослідження): автореф. дис. ... канд. філол. наук.: 10.02.15. Київ, 2000. 17 с.
66. Лукьянова Н.А. О семантике и типах экспрессивных лексических единиц. *Актуальные проблемы лексикологии и словообразования*. Новосибирск, 1979. Вып. 8. С. 12–46.
67. Лукьянова Н.А. Экспрессивность в системе словаря и речи. *Человеческий фактор в языке: Языковые механизмы экспрессивности*. Москва: Наука, 1991. С. 157–178.
68. Максимов С.Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету перекладачів та факультету заочного та вечірнього навчання: навчальний посібник. Київ: Ленвіт, 2006. 157 с.
69. Манахов О.І. Літературна традиція і жанр фентезі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2014. №8 Т. 2. С. 115–117.
70. Матузкова О.П., Єрмоменко С.В. Основи написання магістерської наукової роботи з перекладознавства: методичний посібник (3-е вид., випр. і допов.). Одеса, 2021. 110 с.
71. Мельничук Н.О. Ад'єктивні емосемізми в англійськомовній картині світу: семантичний і словотвірний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Чернівці, 2015. 227 с.
72. Мельничук Н.О. Словотвірний потенціал англійських ад'єктивних емосемізмів в авторському дискурсі. *Наукові записки. Серія: філологічні науки*. Кіровоград, 2010. Вип. 89(4). С. 80–83.

73. Мельничук Н.О. Співвідношення емотивності та оцінності у структурі англійського прикметника. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2014. Вип. 11. С. 99–107.
74. Мороховський А.Н. Стилистика английского языка: учеб. пособие для студентов институтов и факультетов иностранных языков / А.Н. Мороховский, О.П. Воробьева, Н.И. Лихошерст, З.В. Тимошенко. Київ: Вища школа, 1984. 247 с.
75. Мягкова Е.Ю. Эмоционально-чувственный компонент значение слова: вопросы теории: дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.19. Курск, 2000. 247 с.
76. Науменко Л.П. Антропоцентрична парадигма як методологічна матриця сучасних лінгвістичних досліджень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2016. №22. С. 125–128.
77. Науменко О.В. Фоностилістика поезії Едгара Аллана По та її відтворення у перекладах: дис. ... канд. філол. наук.: спец. 10.02.16 «Перекладознавство». Миколаїв, 2018. 268 с.
78. Никифоров А.С. Эмоции в нашей жизни. Москва: Советская Россия, 1974. 272 с.
79. Озаровський О.В. Конструктивно-семантические связи как источник экспрессивности высказывания со значением несогласия. *Синтаксис и стилистика*. Москва: Наука, 1976. С. 248–260.
80. Паров'як І.І. Статус конструкцій експресивного синтаксису в системі синтаксичних одиниць. *Наукові праці*. Миколаїв, 2013. Вип. 207. С. 91–94.
81. Петровский А.В. Психология / А.В. Петровский, М.Г. Ярошевский, 1990. 461 с.
82. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода. Москва: «Р. Валент», 2007. 244 с.
83. Романова Н. Емотивна лексика в лінгвокогнітивному ракурсі. *Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту*. 2013. № 19. С. 296–302.
84. Сарбаш О.С. Семантика позитивної емотивної лексики: лінгвокогнітивний та лексикографічний аспекти (на матеріалі англійської, української та норвезької мов): автореф. дис. ... канд. філ. наук: 10.02.17. Донецьк, 2008. С. 23.
85. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К., 2010. 844 с.

86. Селіванова О.О. Світ свідомості в мові. Мир создания в языке: монографічне видання. Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
87. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
88. Симонов П.В. Потребностно-информационная теория эмоций. *Вопросы психологии*. 1982. №6. С. 44–56.
89. Смирницький А.И. Лексикология английского языка. Москва, 1998. 260 с.
90. Степаненко А., Сітко А. Синтаксичні особливості українського перекладу англомовної науково-технічної та художньої літератури. *Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: зб. наук. праць / за заг. ред. А.Г. Гудманяна, С.І. Сидоренка*. Київ: Аграр Медіа Груп, 2015. С. 293–297.
91. Степанов Ю.С. Методы и принципы современной лингвистики. Москва: ЛКИ, 2007. 312 с.
92. Стернин И.А. Проблемы анализа структуры значения слова. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1979. 122 с.
93. Сухова А.В. Стилiстичні прийоми синтаксису англомовної новели. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76). С. 87–90.
94. Тараненко Л.І., Горбачук О.І. Специфіка перекладу емотивних конструкцій на позначення невдоволення (на матеріалі англомовної художньої прози). *Молодий вчений*. 2017. № 7. С. 239–243.
95. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. Москва, 1986. 143 с.
96. Теорія перекладу: для студентів 3-4 курсів ф-ту «Референт-перекладач», які навчаються за спеціальністю 035 Філологія (Переклад) / авт.-упор. О.А. Кальниченко. Харків: Вид-во НУА, 2017. Ч. 1. 64 с.
97. Торосян О.М. Прагматичний потенціал експресивного синтаксису. *Science Review*. 2018. №2(9), Vol. 6. p. 94–99.
98. Турська О.А. Особливості реалізації категорії емоційності на фонологічному рівні англійської мови. *Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності:*

- пошуки молодих вчених*: матеріали VII всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених (Одеса, 19 листопада 2021). Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2021. С. 208–211.
99. Турська О.А. Синтаксичні засоби реалізації емоційності в романі ДЖ. Р. Р. Толкіна «Володар перснів». *Актуальні проблеми науки, освіти та технологій: проблеми, тенденції, напрями*: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Полтава, 2 листопада 2021): у 2 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2021. С. 21–22.
100. Турська О.А. Специфіка реалізації емоційності на лексичному рівні англійської мови. *Перспективи розвитку сучасної науки*: матеріали VI Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 30-31 жовтня 2021). Київ: МЦНІД, 2021. С. 38–40.
101. Файфер Н.В. Основні напрями дослідження синтаксису. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія*. 2012. Вип. 25. С. 101–105.
102. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) Москва: Филология три, 2002. 418 с.
103. Филимонова О.Е. Категория эмотивности в английском тексте (когнитивные и эмотивные аспекты): дис. ... д-ра филол. наук.: 10.02.04. СПб., 2001.
104. Филиппов А.В. К проблеме лексической коннотации. *Вопросы языкознания*. 1978. №1. С. 57–63.
105. Харченко В.К. Переносные значения слова: монография. Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1989. 198 с.
106. Хомская Е.Д., Батова Н.Я. Мозг и эмоции. Нейропсихологическое исследование. Москва, 1998. 268 с.
107. Цехмістрова Г.С. Основи наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Видавн. Дім «Слово», 2004. 240 с.
108. Цинтар Н.В. Синтаксичні засоби вираження емотивності в англійських прозових творах XIX та XXI століття. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки»*. Мовознавство, №10, 2018. С. 150–152.
109. Чабаненко В.А. Основи мовної експресії: монографія. Київ: Вища школа, 1984. 168 с.

110. Чайковский Р.Р. Общая лингвистическая категория экспрессивности и экспрессивность синтаксиса: уч. записки МГГГЙИЯ им. Мориса Тореза. *Вопросы Романо-германской филологии*. Москва, 1971. Т. 64. С. 193.
111. Шаховська І.І., Кондратьєва О.В. Відтворення англійської емоційно маркованої лексики українською мовою (на матеріалі українських перекладів англомовної драми). *Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика*: зб. наук. праць. Київ: Аграр Медіа Груп, 2015. С. 330–334.
112. Шаховский В.И. К теоретической и прикладной лингвистике эмоций. *Филология. Philologia*. Краснодар: Изд-во Кубанского гос. ун-та, 1995. № 7. С. 49–52.
113. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка (4-е изд., испр. и доп.). Москва: ЛКИ, 2012. 208 с.
114. Шаховский В.И. Лингвистическая теория эмоций: монография. Москва: Гнозис, 2008. 416 с.
115. Шаховский В.И. Полистатусная репрезентация категории эмотивности в языке. *Композиционная семантика*: материалы 3-ей межд. школы-семинара по когнитивной лингвистике (Тамбов, 18–20 сентября 2002). Тамбов, 2002. С. 8–10.
116. Шаховский В.И. Эмотивный компонент значения и методы его описания. Волгоград: ВГПИ, 1983. 94 с.
117. Шемуда М.Г. Художній переклад як важливий чинник міжкультурної комунікації. *Наукові записки Ніжинського держ. пед. ун-ту*. 2013. № 1. С. 164–168.

Джерела матеріалу дослідження

118. Tolkien J.R.R. *The Lord of the Rings. Parts 1–3*. N. Y.: HarperCollins Publishers, 2007. 1216 p.
119. Толкін Дж.Р.Р. Володар Перснів. Трилогія. Кн. 1: Хранителі персня / пер. А.В. Немірова. Харків: Фоліо, 2003. 429 с.
120. Толкін Дж.Р.Р. Володар Перснів. Трилогія. Кн. 2: Дві вежі / пер. А.В. Немірова. Х.: Фоліо, 2003. 319 с.

121. Толкін Дж.Р.Р. Володар Перснів. Трилогія. Кн. 3: Повернення Короля / пер. А.В. Немірова. Х.: Фоліо, 2003. 398 с.
122. Толкін Дж.Р.Р. Володар Перснів / пер. з англ. О.В. Фешовець. Львів: Астролябія, 2006. 1088 с.

Довідкова література

123. Shorter Oxford English Dictionary (6th edition). Oxford University Press, 2007. 3472 p.
124. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. Київ: ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
125. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
126. Белокурова С.П. Словарь литературных терминов / С.П. Белокурова. СПб.: Паритет, 2006. 320 с.
127. Ковалів Ю.І. Літературознавча енциклопедія в 2 т. Київ: Видавничий центр «Академія», 2007. Т. 2. 622 с.
128. Русская фантастика XX века в именах и лицах: Справочник под ред. М.И. Мещериновой. Москва: Метатрон, 1998.
129. Ярцева В.Н. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва: Большая Российская энциклопедия, 2002. 709 с.
130. Українська мова: Енциклопедія / за ред. В.М. Русанівський, О.О. Тараненко, М.П. Зяблюк та інші. Київ: «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

Інтернет-джерела

131. Савицкая Т.Е. Фэнтези: становление глобального жанра. *Культура в современном мире*. 2012. №2. URL: <http://infoculture.rsl.ru> (дата звернення 23.10.2021)

ДОДАТКИ

Засоби реалізації емоційності на фонологічному мовному рівні

Фонологічні засоби	Приклади
1. Специфічні звукосполюки	[sl] – <i>slime, slither, slug, sloppy</i> ; [kr] – <i>crash, crack, crunch</i>
2. Звуконаслідування (ономатопея)	“ <i>Silly!</i> ” <i>hissed Gollum</i> [118].
3. Парономасія	<i>...under grass in Gondor by the Great River. Grey now as tears, gleaming silver...</i> [118].
4. Алітерація	<i>Dire deeds awake, dark is it eastward</i> [118].
5. Анафора	<i>O Lady clear! O Queen beyond the Western Seas! O Light to us that wander here</i> [118].
6. Епіфора	<i>Where is the horn that was blowing? Where is the helm and the hauberk, and the bright hair flowing? Where is the hand on the harpstring, and the red fire glowing? Where is the spring and the harvest and the tall corn growing?</i> [118].
7. Асонанс	<i>Seven for the Dwarf-lords in their halls of stone ... One for the Dark Lord on his dark throne</i> [118].
8. Консонанс	<i>Clear are thy eyes and bright thy breath!</i> [118].
9. Дисонанс	<i>Nine for Mortal Men doomed to die ... In the Land of Mordor where the Shadows lie</i> [118].
10. Аспекти людського голосу	інтонація та її складові: ритм, темп, нагłos, пауза, тембр, тон, мелодика

Засоби реалізації емоційності на морфологічному мовному рівні

Засоби морфології	Приклади
1. Незвичне вживання форм числа іменників (назви речовин, абстрактні, власні)	<i>On the south-eastern side the ground fell very steeply, as if the slopes of the hill were continued far down under the trees, like island-shores that really are the sides of a mountain rising out of deep waters [118].</i>
2. Означений артикль перед прізвищем (власною назвою)	<i>Nearly all Tooks still lived in the Tookland, but that was not true of many other families, such as the Bagginses or the Boffins [118].</i>
3. Дієслова з модальним значенням	<i>The roots of those mountains must be roots indeed; there must be great secrets buried there which have not been discovered since the beginning [118].</i>
4. Повтор/відсутність артиклю при перерахуванні однорідних членів речення	<i>People came and began (by orders) to clear away the pavilions and the tables and the chairs, and the spoons and knives and bottles and plates, and the lanterns, and the flowering shrubs in boxes, and the crumbs and cracker-paper, the forgotten bags and gloves and handkerchiefs, and the uneaten food (a very small item) [118].</i>
5. Ступені порівняння прикметників	<i>Frodo was neither very fat nor very timid; indeed, though he did not know it, Bilbo (and Gandalf) had thought him the best hobbit in the Shire [118].</i>
6. Ступені порівняння прислівників	<i>Far worse than the worst that I imagined from your hints and warnings [118].</i>
7. Емоційно забарвлені префікси	<i>unpleasant, inadvertent, amoral, disobedient, irresponsible, extraordinary, overconfident</i>
8. Емоційно забарвлені суфікси	<i>drunkard, coward, hipster, profiteer, oldie, daddy, chiklet, lambkin</i>

Лексичний рівень реалізації емоційності

Функціональна концепція лексичної емотивності В. І. Шаховського			
Лексика, що виражає емоції		Лексика, що називає і описує емоції	
Афективи	Конотативи	Назви емоцій	Асоціативні слова
<i>Hi! Heil! Oh! Well!; dear, sweetheart, honey; extremely, very, terrific; fool, traitor, trickster</i>	<i>to whimper, to sob, to neigh, to rush in, to shriek, to hiss</i>	<i>gladness, anger, grudge, despair, sadness</i>	<i>death, mother, lightning, storm, birthday</i>
Понятійна концепція лексичної емотивності А. Вежицької			
Емоційні концепти		Лексичні універсалії	
1. Негативні події, що відбуваються з людиною		<i>sad, unhappy, distressed, upset, sorrow</i>	
2. Позитивні події, що відбуваються з людиною		<i>joy, happy, pleased, contentedness</i>	
3. Позитивна поведінка людини + оцінка оточуючих		<i>clemency, composure, kindness</i>	
4. Негативна поведінка людини + оцінка оточуючих		<i>anger, fury, madness, rage, wrath</i>	
5. Самооцінка + оцінка з боку інших		<i>remorse, guilt, shame, pride</i>	
6. Відношення людини до інших		<i>envy, hate, love, respect, pity</i>	

Синтаксичний рівень реалізації емоційності

Синтаксичні емотивні конструкції	Приклади
1. Еліптичні конструкції	<i>I have called you all together for a Purpose. ... Indeed, for Three Purposes!</i> [118].
2. Номінативні речення	<i>Pippin was sitting on his pack in the porch. Sam was not there. Frodo stepped inside the dark door. “Sam!” he called. “Sam! Time!”</i> [118].
3. Асиндетон (безсполучниковість)	<i>Then there was a dead silence, until suddenly, after several deep breaths, every Baggins, Boffin, Took, Brandybuck, Grubb, Chubb, Burrows, Bolger, Bracegirdle, Brockhouse, Goodbody, Hornblower, and Proudfoot began to talk at once</i> [118].
4. Полісиндетон (багатосполучниковість)	<i>My dear Bagginses and Boffins, he began again; and my dear Took and Brandybuck, and Grubbs, and Chubbs, and Burrowses, and Hornblowers, and Bolgers, Bracegirdles, Goodbodies, Brockhouses and Proudfoots</i> [118].
5. Простий прямий повтор (повнозначних слів)	<i>They are sailing, sailing, sailing over the Sea, they are going into the West and leaving us,” said Sam, half chanting the words, shaking his head sadly and solemnly</i> [118].
6. Фразовий повтор	<i>“O Wise People!” interrupted Pippin eagerly. “Tell us about the Black Riders!” “Black Riders?” they said in low voices. “Why do you ask about Black Riders?”</i> [118].

7. Видозмінюваний повтор (споріднених слів)		<i>What's done can't be undone</i> [118].
8. Анафора		<i>One Ring to rule them all, One Ring to find them, One Ring to bring them all and in the darkness bind them...</i> [118].
9. Епіфора		
10. Синтаксична конвергенція	однорідних членів речення	<i>He wore a tall pointed blue hat, a long grey cloak, and a silver scarf</i> [118].
	підрядних речень з паралельною підрядністю	<i>He was in a land of darkness where the days of the world seemed forgotten, and where all who entered were forgotten too</i> [118].
	однорідних речень у складі складносурядного	<i>Where are we, and where are we going?</i> [118].
11. Парантетичні конструкції		<i>But I still feel that they are looking at me, or thinking about me: making some other plan, perhaps</i> [118].
12. Інверсія		<i>Here ever bloom the winter flowers in the unfading grass: the yellow elanor, and the pale niphredil</i> [118].
13. Відокремлені члени речення		<i>No one had a more attentive audience than old Ham Gamgee, commonly known as the Gaffer</i> [118].
14. Риторичне питання		<i>Frodo was crushed by the news. <u>How could they hope to reach Rivendell on foot, pursued by mounted enemies?</u> They might as well set out for the Moon</i> [118].
15. Заперечення		<i>I don't care. Don't you worry about me!"</i> [118].
16. Окличні речення		<i>What an abominable notion!</i> [118].

Способи перекладу емотивної лексики роману Дж. Р. Р. Толкіна

«Володар перснів»

Текст оригіналу	Переклад А. В. Немірової	Спосіб перекладу	Переклад О. В. Фешовець	Спосіб перекладу
“ <i>Well, so they say,</i> ” <i>said the Gaffer</i> [118].	– Отож , так розповідають, – завів Дід [119].	варіантний відповідник	– Ну , <i>таке кажуть</i> , – почав Дідусь [122].	варіантний відповідник
“ <i>Ah, but he has likely enough been adding to what he brought at first,</i> ” <i>argued the miller, voicing common opinion</i> [118].	– Хай що він там привіз, але ж відтоді напевно додав децо, – <i>вперто</i> вів свої мірошник [119].	заміна слова однієї част. мови на слово інш. част. мови	– Так , але він, <i>либонь</i> , <i>потроху докладав до того, що спершу привіз</i> , – <i>заперечив мірошник, висловивши загальну думку</i> [122].	заміна слова однієї част. мови на слово інш. част. мови
“ Hi! Nob! ” <i>he shouted. “Where are you, you woolly-footed slowcoach? Nob</i> ” [118].	Гей! <i>Нобе!</i> – <i>гаркнув він раптом. – Де ти, копуне хутроногий? Но-о-об!</i> [119].	варіантний відповідник	Гей! <i>Нобе!</i> – <i>крикнув він. – Де ти, копуне шерстоланий? Нобе!</i> [122].	варіантний відповідник
“ Hail, Elf-friend! ” <i>he said, bowing to Frodo</i> [118].	<i>Отже, привіт тобі, друже ельфів!</i> – <i>сказав він, поклонившись Фродо</i> [119].	еквівалент	Вітаю , <i>друзе ельфів!</i> – <i>сказав він, вклоняючись Фродо</i> [122].	заміна слова однієї част. мови на слово інш. част. мови
<i>So you live in holes, eh?</i> [118].	<i>Отже, ви риєте нори?</i> [120].	вилучення слова	<i>Отже, ви живете в норах, так?</i> [122].	заміна слова однієї част. мови на слово інш. част. мови

<i>“O! Hm! You need not trouble about that,” said Treebeard [118].</i>	<i>– Ага! Гм... Про це не турбуйтеся, – сказав Древес [120].</i>	1) контекст. заміна 2) транскодув.	<i>– О! Гм... Про це не турбуйтеся, – сказав Древлен [122].</i>	1) транскодув. 2) транскодув.
<i>Very stealthily Gollum led them down the hillside, keeping under cover wherever it was possible... [118].</i>	<i>Горлум з надзвичайною обачністю повів їх, цього разу вниз по схилу, намагаючись не виходити з кущів... [120].</i>	1) заміна слова однієї част. мови на слово інш. част. мови 2) заміна слова однієї част. мови на слово інш. част. мови	<i>Надзвичайно обачно Горлум повів їх униз по схилу, де було можливо – притримуючись кущів... [122].</i>	1) варіантний відповідник 2) варіантний відповідник
<i>For about an hour they went on, silently, in single file, oppressed by the gloom and by the absolute stillness... [118].</i>	<i>У такий спосіб вони йшли майже годину, один по одному, пригнічені мороком і глухою тишею... [120].</i>	контекст. заміна	<i>Отак ішли вони майже годину, мовчки, один за одним, привалені мороком і глухою тишею... [122].</i>	контекст. заміна
<i>A long-drawn wail came down the wind, like the cry of some evil and lonely creature [118].</i>	<i>Довге-довге волення доніс вітер, похмуре скигління самотньої і лютої істоти [119].</i>	1) контекст. заміна 2) варіантний відповідник	<i>Вітер доніс протяжне завивання, схоже на крик якоїсь лихої самотньої істоти [122].</i>	1) варіантний відповідник 2) варіантний відповідник
<i>Before long the wood came to a sudden end [118].</i>	<i>Незабаром ліс несподівано скінчився [119].</i>	заміна слова однієї част. мови на слово інш. част. мови	<i>Невдовзі ліс раптово скінчився [122].</i>	заміна слова однієї част. мови на слово інш. част. мови

<i>Of course he's a terror to trespassers, and keeps ferocious dogs – but after all, folk down here are near the border and have to be more on their guard</i> [118].	<i>Ясна річ, хто йому поля пошкодить, тому буде лихо, собак він тримає злющих, але ж тут як-не-як до кордону недалеко, кожен має бути насторожі</i> [119].	варіантний відповідник	<i>Звісно, жахає всіх заброд, і пси в нього люті, але, зрештою, народ тут живе біля кордону і має бути насторожі</i> [122].	варіантний відповідник + перmutація
<i>Silly old fool</i> [118].	<i>Старий дурень!</i> [119].	варіантний відповідник	<i>Старий недоумок</i> [122].	варіантний відповідник
<i>There's something fishy in this, my dear!</i> [118].	<i>Щось тут негаразд, голубонько!</i> [119].	конкретизація значення слова	<i>Щось тут не так, дорогенька!</i> [122].	варіантний відповідник
<i>Saruman is a traitor, but did he not have a glimpse of wisdom?</i> [118].	<i>Саруман – зрадник, але невже він зовсім втратив мудрість?</i> [119].	еквівалент	<i>Саруман – зрадник, але невже він зовсім втратив мудрість?</i> [122].	еквівалент
<i>“Miserable trickster!” he shouted</i> [118].	<i>– Мерзенний шахраю! – волав він</i> [119].	варіантний відповідник	<i>– Нікчемний шахраю! – кричав він</i> [122].	варіантний відповідник
<i>“Silly!” hissed Gollum</i> [118].	<i>– Дурний гобіт! – шикнув Горлум</i> [120].	варіантний відповідник	<i>– Дурень! – пирскнув Голум</i> [122].	контекст. заміна
<i>“But that would kill us, kill us,” whimpered Gollum</i> [118].	<i>– Не треба, не треба! – схлипував Горлум</i> [120].	контекст. заміна + конкретизація значення слова	<i>– Але для нас це смерть, смерть, – скиглив Голум</i> [122].	варіантний відповідник

<p>“Yess. Yess. No!” shrieked Gollum [118].</p>	<p>– Так-так... ох, ні! – заверещав Горлум [120].</p>	<p>варіантний відповідник</p>	<p>– Так. Так. Ні! – верескнув Голум [122].</p>	<p>варіантний відповідник</p>
<p>Then suddenly his voice and language changed, and he sobbed in his throat, and spoke but not to them [188].</p>	<p>Раптом голос і мова його змінилися, він схлипнув і заговорив, але вже не до них... [120].</p>	<p>варіантний відповідник</p>	<p>Раптом і голос, і мова його дивно змінилися, і він, схлипуючи, замурмотів... [122].</p>	<p>заміна слова однієї част. мови на слово інш. част. мови</p>
<p>A spasm of anger passed swiftly over the hobbit’s face again. Suddenly it gave way to a look of relief and a laugh [118].</p>	<p>Судом гніву знов пересмикнула гобітове обличчя, але відразу ж змінилась на лагідну посмішку [119].</p>	<p>1) варіантний відповідник 2) контекст. заміна + конкретизація значення слова</p>	<p>Гримаса гніву знову пересмикнула обличчя гобіта, але швидко змінилася на просвітлену посмішку [122].</p>	<p>1) варіантний відповідник 2) контекст. заміна + конкретизація значення слова</p>
<p>The leaves seemed to hiss above their heads with a sound of pain and anger [118].</p>	<p>Листя засичало понад їхніми головами від гніву та болю [119].</p>	<p>варіантний відповідник</p>	<p>Листя мовби зашипіло над головами гобітів од болю та гніву [122].</p>	<p>варіантний відповідник</p>
<p>Merely to be there was a cure for weariness, fear, and sadness [118].</p>	<p>Не встигнеш на поріг ступити, а втома, страх і сум уже летять геть... [119].</p>	<p>1), 2), 3) варіантний відповідник</p>	<p>Саме лише перебування в цьому домі лікувало від утоми, страху та печалі [122].</p>	<p>1), 2), 3) варіантний відповідник</p>
<p>From there the power was spreading far and wide, and away</p>	<p>Звідти тітьма повзла у широкий світ, на землях сходу й далекого</p>	<p>1) контекст. заміна 2) варіантний відповідник</p>	<p>Звідти зла сила розповзалась уздовж і вищир, а ген на сході та заході точилися</p>	<p>1) варіантний відповідник + додавання слова</p>

<i>far east and south there were wars and growing fear</i> [118].	<i>півдня вже запанувала ненависть, гриміли війни</i> [119].	3) контекст. заміна + контретизація значення слова	<i>війни і панував страх</i> [122].	2) варіантний відповідник 3) варіантний відповідник
<i>He deserves death</i> [118].	<i>Він заслуговує на смерть</i> [119].	варіантний відповідник	<i>Він заслуговує смерті</i> [122].	варіантний відповідник
<i>Of Numenor he spoke, its glory and its fall, and the return of the Kings of Men to Middle-earth out of the deeps of the Sea, borne upon the wings of storm</i> [118].	<i>Говорив він про Нуменор, його злет та падання, про повернення королів до Середзем'я з морської далечини на крилах бурі</i> [119].	варіантний відповідник	<i>Говорив він про Нуменор, про його славу та падіння, про повернення королів до Середзем'я з морської далечі, принесених на крилах бурі</i> [122].	варіантний відповідник
<i>Oh, they may, in years to come</i> [118].	<i>– Ну, може, комусь колись та знадобиться</i> [119]	контекст. заміна	<i>– О, читатимуть, у майбутньому</i> [122].	варіантний відповідник
<i>It was Pity that stayed his hand</i> [118].	<i>Але ж саме жалість утримала його руку</i> [119].	варіантний відповідник	<i>Саме Жаль і стримав його руку</i> [122].	варіантний відповідник
<i>Sobs welled up in his gobbling throat</i> [118].	<i>Сльози булькали у нього в горлі</i> [120].	варіантний відповідник	<i>Сльози булькали в нього у горлі</i> [122].	варіантний відповідник
<i>“Hi!” cried Sam in an outraged voice</i> [118].	<i>– Гей! - розлютився Сем</i> [119].	варіантний відповідник	<i>– Гей! – розлючено вигукнув Сем</i> [122].	варіантний відповідник
<i>“Well, er, yes, I suppose so,” stammered Bilbo</i> [118].	<i>– Мм-мм... так, здається... - зняковів Більбо</i> [119].	1) контекст. заміна 2) вилучення слова	<i>– Ну, е-е, так, напевно, – затнувся Більбо</i> [122].	1) варіантний відповідник 2) транскодув.

<i>He had begun to shake off the terror of the clutching arm, and suddenly he felt extremely hungry [118].</i>	<i>Він уже оговтався від перенесеного переляку й тепер відчував страшений голод [119].</i>	1) варіантний відповідник 2) заміна слова однієї част. мови на слово інш. част. мови 3) заміна слова однієї част. мови на слово інш. част. мови	<i>Він уже оговтався від жаху цупкого цупальця і раптом відчув страшений голод [122].</i>	1) варіантний відповідник 2) заміна слова однієї част. мови на слово інш. част. мови 3) заміна слова однієї част. мови на слово інш. част. мови
<i>We're not in decent places [118].</i>	<i>Час іде, а ми не в пристойному місці! [119].</i>	варіантний відповідник	<i>Ми не у пристойних місцях [122].</i>	варіантний відповідник
<i>"They mustn't be silly," he hissed [118].</i>	<i>– Не треба дурниць, – сичав Горлум [120].</i>	заміна слова однієї част. мови на слово інш. част. мови	<i>– Без дурниць, – засичав він [122].</i>	заміна слова однієї част. мови на слово інш. част. мови
<i>At first they felt afraid, away from the shelter of the wood [118].</i>	<i>Спочатку їм було страшно йти так, без прикриття [119].</i>	заміна слова однієї част. мови на слово інш. част. мови	<i>Спершу їм було страшно без прикриття лісу [122].</i>	заміна слова однієї част. мови на слово інш. част. мови
<i>When Mr. Bilbo Baggins of Bag End announced that he would shortly be celebrating his eleventy-first birthday... [118].</i>	<i>Коли поважний Більбо Торбинс із Торби-на-Кручі повідомив, що бажає якимось особливим чином відсвяткувати свій наступний – 111-й - день народження[119]</i>	варіантний відповідник	<i>Коли пан Більбо Торбин, господар маєтку Торбин Кут, оголосив, що невдовзі відсвяткує свої сто одинадцяті уродини... [122].</i>	варіантний відповідник
<i>"Give us that, Deagol, my love," said Smeagol,</i>	<i>– Віддай мені це, Деагорл, миленький! [119].</i>	заміна слова однієї част. мови на слово інш. част. мови	<i>– Віддай-но його нам, Деаголе, любий, – сказав</i>	заміна слова однієї част. мови на слово інш. част. мови

<i>over his friend's shoulder</i> [118].		мови на слово інш. част. мови	<i>Смеагол із-за плеча приятеля</i> [122].	мови на слово інш. част. мови
" <i>Well, Sam!</i> " <i>he said</i> [118].	– <i>Гей, Семе, що тепер?</i> – сказав він [119].	контекст. заміна	– <i>Ну, Семе!</i> – сказав він [122].	варіантний відповідник
<i>Their fear left them, though they still felt uneasy</i> [118].	<i>І хоч неспокій не залишав їх, страху вони вже не відчували...</i> [119].	варіантний відповідник	<i>Страх їх покинув, хоча вони все ще чулися непевно</i> [122].	варіантний відповідник
<i>But if you demand advice, I will for friendship's sake give it. I think you should now go at once, without delay</i> [118].	<i>Втім, якщо вже ти наполягаєш, ось тобі моя дружня порада: йди відразу, не зволікай...</i> [119].	заміна слова однієї част. мови на слово інш. част. мови	<i>Та якщо ти вимагаєш поради, я дам тобі її задля нашої дружби. На мою думку, тобі треба йти негайно...</i> [122].	еквівалент + пермутація

Способи перекладу емотивних синтаксичних конструкцій роману

Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів»

Текст оригіналу	Переклад А. В. Немірової	Спосіб перекладу	Переклад О. В. Фешовець	Спосіб перекладу
<i>Frodo stepped inside the dark door. “Sam!” he called. “Sam! Time!”</i> [118].	<i>Фродо трохи відхилив двері до темної нори й гукнув: «Се-ем! Уже час!»</i> [119].	додавання слова	<i>Фродо переступив темний поріг. – Семе! – покликав він. – Семе! Пора!</i> [122].	заміна слова одн. част. мови на слово інш. част. мови, заміна типу речення
<i>Tremendous outburst of approval</i> [118].	<i>Зібрання відгукнулося радісним галасом</i> [119].	заміна типу речення	<i>Приголомшливий вибух схвалення</i> [122].	дослівний переклад
<i>I have called you all together for a Purpose. ... Indeed, for Three Purposes!</i> [118].	<i>– Я покликав вас сюди з незвичайною метою. ... – Навіть не з одною метою, а з трьома!</i> [119].	додавання синтаксичної конструкції	<i>– Я скликав усіх вас із особливою Метою. ... – Насправді маю аж три Мети!</i> [122].	додавання слова
<i>“Who’s they?” “My cousin Hal for one. He works for Mr. Boffin at Overhill and goes up to the Northfarthing for the hunting”</i> [118].	<i>– Хто бачив? – Та ж Хол, мій двоюрідний. Він працює у Мудрінса у Верхових Горбах і ходить до Північної чверті на полювання</i> [119].	вилучення синтаксичної конструкції, додавання слова, перестановка слова	<i>– Хто бачив? – А хоча би мій кузен Гал. Він працює у пана Мудрина в Загір’ї і ходить до Північної Чверті на полювання</i> [122].	дослівний переклад, перестановка синтаксичної конструкції
<i>But there was also a generous</i>	<i>Втім, також подарував силу-</i>	додавання слова,	<i>Також щедро роздавав нетарди,</i>	заміна слова одн. част. мови

<p><i>distribution of squibs, crackers, backarappers, sparklers, torches, dwarf-candles, elf-fountains, goblin-barkers and thunderclaps. They were all superb [118].</i></p>	<p><i>силенну вертушок, хлопавок, іскристих зірок, і смолоскинів, і гном'ячих свічок, і ельфійських квіток, і орочого громобою, і все це було надзвичайне [119].</i></p>	<p>перестановка слова, вилучення слова, заміна слова одн. част. мови на слово інш. част. мови, заміна типу речення, об'єднання речень</p>	<p><i>хлопавки, іскромети, смолоскипи, гномівські свічки, ельфійські фонтани, гоблінські гармати і громовики. Усі – просто надзвичайні [122].</i></p>	<p>на слово інш. част. мови, вилучення слова, перестановка слова, заміна типу речення</p>
<p><i>“They are sailing, sailing, sailing over the Sea, they are going into the West and leaving us,” said Sam, half chanting the words, shaking his head sadly and solemnly [118].</i></p>	<p><i>– Пливають вони, пливають на захід, піднявши вітрила, а нас покидають, – співучо промовив Сем, сумовито й урочисто киваючи головою [119].</i></p>	<p>вилучення слова, перестановка слова</p>	<p><i>– Вони пливають, пливають, пливають за Море, вони ідуть на Захід і покидають нас, – мало не проспівав Сем, сумно і поважно киваючи головою [122].</i></p>	<p>дослівний переклад</p>
<p><i>“Put it out! Put it out!” cried Merry. “He’ll squeeze me in two, if you don’t. He says so!” ... «Put it out! Put it out!” begged Merry [118].</i></p>	<p><i>– Геть з цим! Геть! – благав Меррі. – Він мене навпіл переріже, якщо не розкидаєте це! То він так каже! ... – Вогонь! Вогонь! [119].</i></p>	<p>заміна слова одн. част. мови на слово інш. част. мови, заміна типу речення</p>	<p><i>– Загасить! Загасить! – закричав Мері. – Бо вона мене навпіл перекусить! Вона так і каже! ... – Загасить! Загасить! – благав Мері [122].</i></p>	<p>вилучення слова</p>
<p><i>One Ring to rule them all, One Ring to find them, One Ring to bring</i></p>	<p><i>Єдиний перстень, щоб усіх поєднати і темною волею</i></p>	<p>вилучення синтаксичної конструкції, заміна типу</p>	<p><i>Один з них керує, Один – всіх знайде, Один їх збере й у</i></p>	<p>заміна типу речення, вилучення слова</p>

<i>them all and in the Darkness bind them [118].</i>	<i>міцно скувати...</i> [119].	речення, заміна слова одн. част. мови на слово інш. част. мови	<i>пiтьмі всіх зведе [122].</i>	
<i>And laugh they did, and eat, and drink, often and heartily...</i> [118].	<i>Тож вони й сміялися, їли й пили частенько та багатенько [119].</i>	вилучення слова, додавання слова	<i>І сміялися вони, і їли, і пили часто й від щирого серця...</i> [122].	перестановка слова
<i>It was in these early days, doubtless, that the Hobbits learned their letters and began to write...</i> [118].	<i>Нема сумніву, що саме у ті давноминулі дні гобіти навчилися читати й писати [119].</i>	заміна слова синтаксичною конструкцією, перестановка слова	<i>Саме в часи сивої давнини гобіти навчилися грамоти і стали писати...</i> [122].	вилучення слова, заміна типу речення
<i>He was in a land of darkness where the days of the world seemed forgotten, and where all who entered were forgotten too [118].</i>	<i>В цьому царстві темряви час пропадав, як і все інше [121].</i>	заміна типу речення, заміна граматичної основи речення	<i>Він був у краю темряви, де дні світу забувалися, як забувались і ті, хто вступав до нього [122].</i>	заміна типу синтаксичного зв'язку
<i>Where are we, and where are we going?</i> [118].	<i>Де ми? Куди нас тягнуть?</i> [120].	вилучення слова, членування речення	<i>Де ми, куди нас тягнуть?</i> [122].	вилучення слова, заміна типу синтаксичного зв'язку
<i>Here ever bloom the winter flowers in the unfading grass: the yellow elanor, and the</i>	<i>Тут вічно цвітуть у нев'янучій траві золотий еланор та білий ніпреділ [119].</i>	вилучення синтаксичної конструкції, заміна	<i>Тут, у нев'янучій траві, вічно цвітуть зимові квіти: жовтий</i>	перестановка синтаксичної конструкції

<i>pale niphredil</i> [118].		граматичної основи речення	<i>еланор і білий ніфредил</i> [122].	
<i>Never had any king of the Mark such company upon the road as went with Théoden, Thengel's son to the land of his home</i> [118].	Жоден з ярлів Рохану не мав <i>такого почту, як Теоден, син Тенгіла, на своєму останньому шляху</i> [121].	вилучення слова, перестановка слова, заміна слова одн. част. мови на слово інш. част. мови	<i>Ще ніколи жоден король Марки не мав такого ескорту, як Теоден, син Тенгіла, на шляху до землі його предків</i> [122].	додавання слова, перестановка слова
<i>“My dear Gandalf! Half a minute!” cried Frodo, running out of the room to the door</i> [118].	– Гандальфе, любий! Хвилиночку! – <i>підхопився Фродо і підтюпцем помчав відчиняти</i> [119].	вилучення слова, перестановка слова	– Любий Гандалфе! Хвилиночку! – <i>скрикнув Фродо, вибігаючи з кімнати до дверей</i> [122].	вилучення слова
<i>“Come in! Come in! I thought it was Lobelia”</i> [118].	– Заходь мерщій, заходь! Я ж гадав, то Геранія! [119].	додавання слова, об’єднання речень	– Заходь, заходь! Я думав, що це Лобелія [122].	дослівний переклад, об’єднання речень
<i>“O Wise People!” interrupted Pippin eagerly. “Tell us about the Black Riders!”</i> [118]. <i>“Black Riders?” they said in low voices. “Why do you ask about Black Riders?”</i> [118].	– О мудрі ельфи! – втрутився нетерплячий Піпін. – Чи можете ви щось розповісти нам про Чорних Вершників? – Про Чорних Вершників? – тихо перепитав Гілдор. – Але навіщо? [119].	заміна типу речення, додавання синтаксичної конструкції, заміна слова одн. част. мови на слово інш. част. мови, перестановка слова,	– О Мудрий Народе! – нетерпляче перебив Піпін. – Розкажіть нам про Чорних Вершників! – Чорних Вершників? – тихо запитали вони. – Чому питаєш про	дослівний переклад, перестановка слова, вилучення слова

		вилучення синтаксичної конструкції	Чорних Вершників [122]?	
Thief, thief! Baggins! [118].	Злодій! Злодій! Торбинс злодій! [119].	членування речення, додавання слова	Злодій, злодій! Торбин! [122].	членування речення, дослівний переклад
<i>Not only was there wonderful sunshine and delicious rain, in due times and perfect measure...</i> [118].	<i>Сонце світило, але не палило, дощі випадали вчасно і в міру...</i> [121].	перестановка слова, вилучення слова, заміна граматичної основи речення, заміна типу речення	<i>Не тільки м'яко світило сонце та вчасно й у міру випадали дощі...</i> [122].	заміна слова одн. част. мови на слово інш. част. мови, заміна типу речення, заміна граматичної основи речення, перестановка слова
<i>When every guest had been welcomed and was finally inside the gate, there were songs, dances, music, games, and, of course, food and drink</i> [118].	<i>Коли усі гості з подарунками зібралися на лузі, пішли пісні, музика, танці та, само собою, наїдки й напої</i> [119].	додавання слова	<i>Коли всіх гостей привітали і провели на поле, почалися пісні, танці, музика, ігри та, зрозуміло, страви і напої</i> [122].	вилучення слова
<i>By fire, sun and moon, harken now and hear us!</i> <i>Come, Tom Bombadil, for our</i>	<i>Вітром, квітами весни, листям осокорів, Нам надію поверни, помози у горі!</i> [119].	додавання синтаксичної конструкції, вилучення слова,	<i>Крізь сяйво сонця й зір прислухайся й почуй нас!</i> <i>О Томе Бомбадиле!</i> <i>Прийди і порятуй нас!</i> [122].	вилучення слова, членування речення

<i>need is near us!</i> [118].		об'єднання речень		
<i>Inside Bag End, Bilbo and Gandalf were sitting at the open window of a small room looking out west on to the garden</i> [118].	<i>А Більбо з Гандальфом сиділи біля прочиненого вікна у маленькій кімнаті вікнами на захід</i> [119].	вилучення слова, вилучення синтаксичної конструкції	<i>Більбо та Гандалф сиділи в невеликій кімнатці біля відчиненого вікна, що виходило на захід, у садочок</i> [122].	вилучення синтаксичної конструкції, перестановка синтаксичної конструкції
<i>Nonetheless, ease and peace had left this people still curiously tough</i> [118].	<i>Втім, мир та спокій, як не дивно, не розніжили цього маленького народу</i> [119].	антонімічний переклад, перестановка слова, додавання слова	<i>Однак спокій і тиша, як це не дивно, не зманіжили цей народ</i> [122].	заміна слова синтаксичною конструкцією, перестановка синтаксичної конструкції, антонімічний переклад
<i>“And here is the knife that cut them!” said Gimli</i> [118].	<i>– А ось і ніж, яким їх розрізали, — додав Гімлі... [120].</i>	перестановка слова	<i>– А ось і ніж, яким їх розрізали! — сказав Гімлі [122].</i>	перестановка слова
<i>There was, however, no sign nor mention of money or jewellery: not a penny-piece or a glass bead was given away</i> [118].	<i>Проте ніде не було ані сліду, ані згадки про гроші або коштовності: нікому не перепало бодай грошика чи скляної намистинки</i> [119].	перестановка сова, додавання слова, заміна граматичної основи речення	<i>Не було, однак, ані сліду, ні згадки про гроші чи коштовності: жодного мідяка чи намистинки нікому не перепало</i> [122].	додавання слова, заміна граматичної основи речення
<i>And then he comes back and orders them off; and he goes on living and</i>	<i>І ось він зненацька заявляється й випроваджує їх геть, а далі живе</i>	додавання слова, вилучення синтаксичної	<i>І ось він з'являється і виставляє їх за двері; далі живе-</i>	додавання слова, вилучення слова

<i>living, and never looking a day older, bless him!</i> [118].	<i>собі й живе, і зовсім, нівроку, не старіє!</i> [119].	конструкції, заміна типу речення	<i>поживає й анітрохи не старіє, щоби йому ще стільки ж прожити!</i> [122].	
<i>Here is the last page of all</i> [118].	<i>І більше нічого нема...</i> [119].	заміна типу речення, заміна граматичної основи речення	<i>Ось остання сторінка</i> [122].	вилучення слова
<i>The guests were not disappointed: they had a very pleasant feast, in fact an engrossing entertainment: rich, abundant, varied, and prolonged</i> [118].	<i>Але все вийшло щонайкраще: частування подали й справді першорядне, як кажуть, захоплююче: смачне, різноманітне, нескінченне</i> [119].	вилучення слова, заміна граматичної основи речення	<i>Гості не розчарувались – учта вдалася на славу, правду кажучи, просто розкішний бенкет: багатий, ситний, різноманітний і тривалий</i> [122].	заміна граматичної основи речення
<i>He wore a tall pointed blue hat, a long grey cloak, and a silver scarf</i> [118].	<i>Правив ним дивного вигляду старий у високому синьому капелюсі, довгому плащі та сріблястому шарфі</i> [119].	вилучення слова, перестановка слова, додавання синтаксичної конструкції, заміна слова одн. част. мови на слово інш. част. мови	<i>На старому були високий загострений блакитний капелюх, довгий сірий плащ і сріблистий шалик</i> [122].	заміна граматичної основи речення
<i>Here comes my counsellor</i> [118].	<i>Ось, до речі, йде мій мудрий радник!</i> [120].	додавання слова	<i>Ось іде мій радник</i> [122].	дослівний переклад

<i>Then there was a dead silence, until suddenly, after several deep breaths, every Baggins, Boffin, Took, Brandybuck, Grubb, Chubb, Burrows, Bolger, Bracegirdle, Brockhouse, Goodbody, Hornblower, and Proudfoot began to talk at once [118].</i>	<i>Та раптом, вдихнувши повітря, усі ці Торбинси, Мудрінси, Туки, Брендібоки, Рясні, Нерясні, Копайнори, Трюхстони, Нор-Бобринги, Люлькаси та Мохноступи загомоніли разом [119].</i>	вилучення слова, перестановка синтаксичної конструкції, вилучення синтаксичної конструкції, заміна типу речення	<i>Далі запала мертва тиша, аж раптом, кілька разів глибоко вдихнувши, Торбини, Мудрини, Туки, Брендіцапи, Грабарі, Груби, Бобронори, Виприни, Гордостопи, Добротіли, Дударі, Лисонори та Череси заговорили всі разом [122].</i>	дослівний переклад
<i>The eldest of these, and Bilbo's favourite, was young Frodo Baggins [118].</i>	<i>Найстаршим та найулюбленишим з-поміж них був Фродо Торбинс [119].</i>	вилучення слова, перестановка синтаксичної конструкції	<i>Найстарший із них, улюбленець Білбо, був Фродо Торбин [122].</i>	вилучення слова, заміна слова одн. част. мови на слово інш. част. мови, перестановка слова
<i>AWAKE! FEAR! FIRE! FOES! AWAKE! [118].</i>	<i>ПОВСТАНЬ! ПОЖЕЖА! ВОРОГИ! ПОВСТАНЬ! [119].</i>	вилучення синтаксичної конструкції	<i>ПРОКИНЬСЯ! ПОЖЕЖА! ВОРОГИ! ПРОКИДАЙСЯ! [122].</i>	вилучення синтаксичної конструкції
<i>Indeed, if it had not been for the disturbing events of the night before, they would</i>	<i>Коли б ще не тривожні події ночі, гобіти раділи б цьому походу більше, ніж</i>	вилучення слова, заміна слова одн. част. мови на слово інш. част. мови,	<i>І справді, якби не тривожні події минулої ночі, гобіти тішилися би цією</i>	заміна слова одн. част. мови на слово інш. част. мови, заміна

<i>have enjoyed this part of the journey better than any up to that time [118].</i>	<i>прогулянці Старим Лісом [119].</i>	вилучення синтаксичної конструкції, додавання синтаксичної конструкції	<i>прогулянкою більше, ніж попередньою [122].</i>	синтаксичної конструкції словом
<i>Here under the shadow of the hills there had been some rain [118].</i>	<i>У цьому кутку, під тінню гір, нещодавно йшов дощ... [119].</i>	заміна слова синтаксичною конструкцією, додавання слова	<i>Тут під тінню пагорбів випав дощ [122].</i>	вилучення слова
<i>At first, tired as they were, neither of them could sleep at all... [118].</i>	<i>Спершу, незважаючи на втому, вони ніяк не могли заснути... [120].</i>	заміна типу речення, вилучення слова	<i>Спершу, незважаючи на втому, ніяк не могли заснути... [122].</i>	заміна типу речення, вилучення слова
<i>“Hear! Hear! Hear!” they shouted, and kept on repeating it in chorus, seeming reluctant to follow their own advice [118].</i>	<i>«Тихо! Тихо!» – закричали гості в один голос, утім, не дуже поспішаючи наслідувати власному заклику [119].</i>	заміна слова одн. част. мови на слово інш. част. мови, перестановка слова, вилучення синтаксичної конструкції	<i>– Цитьте! Цитьте! Цитьте! – загукали всі, а далі повторювали хором, вочевидь, не бажаючи прислухатися до власної поради [122].</i>	перестановка слова
<i>“Indeed, even in the hilly regions and the older villages, such as Hobbiton or Tuckborough, or in the chief township of the</i>	<i>А потім уже й на пагористих місцинах, наприклад у Гобітоні, або у Ласому Дворі, або у головному місті Краю, Великих</i>	вилучення синтаксичної конструкції	<i>Насправді навіть у гірських районах і старих поселеннях — як-от у Гобітоні чи Холмі, чи у столичному місті Ширу Великому Ритові, на Білих</i>	вилучення слова

<i>Shire, Michel Delving on the White Downs, there were now many houses of wood, brick, or stone” [118].</i>	<i>Норах на Білому Узгір'ї, з'явилась тьма-тьмуца будинків із дерева, цегли або каменю [119].</i>		<i>Схлах, — було багато будинків із дерева, цегли та каменю [122].</i>	
<i>Both father and son were on very friendly terms with Bilbo and Frodo [118].</i>	<i>Батечко з сином обоє були великими друзями Більбо та Фродо... [119].</i>	перестановка слова	<i>І батько, і син були у дружніх стосунках із Більбо та Фродо [122].</i>	вилучення слова
<i>Anyway, she had come to see that nothing she had paid for had been carried off; and she wanted the keys [118].</i>	<i>Так чи інакше, вона прибула, аби упевнитись, що все придбане нею залишилось на місці, й зажадала ключі [119].</i>	заміна слова синтаксичною конструкцією, вилучення синтаксичної конструкції	<i>Хай там як, вона прийшла перевірити, чи на місці все те, за що вона заплатила, а ще – забрати ключі [122].</i>	заміна слова синтаксичною конструкцією, вилучення синтаксичної конструкції
<i>Here is something: a large bold hand using an Elvish script [118].</i>	<i>Ось тут щось інше: крупний, чіткий почерк, а літери ельфійські [119].</i>	додавання слова	<i>Ось тут є щось: великий, розбірливий почерк, по-елфійськи [122].</i>	додавання слова
<i>An hour, maybe, went by, though it seemed far longer, and then at last they saw Legolas coming back [118].</i>	<i>Чекали нібито довго, але минуло лише близько години, і Леголас повернувся [119].</i>	заміна граматичної основи речення, вилучення синтаксичної конструкції	<i>Минуло близько години, хоча здавалося, що більше, аж тут нарешті з'явився Леголас [122].</i>	заміна граматичної основи речення, вилучення синтаксичної конструкції
<i>My dear Bagginses and Boffins, he began</i>	<i>– Дорогі мої Торбинси та Мудрінси, – почав</i>	вилучення слова,	<i>– Мої дорогі Торбини та Мудрини, – почав</i>	вилучення слова,

again; <i>and my dear Took's and Brandybucks, and Grubbs, and Chubbs, and Burrowses, and Hornblowers, and Bolgers, Bracegirdles, Goodbodies, Brockhouses and Proudfoots</i> [118].	він знову, – Туки та Брендібоки, Рясні, Нерясні, Копайнори, Нор-Бобринги, Трюхстони, Люлькаси та Мохностопи! [119]	перестановка слова	він ізнову, – і мої дорогі Туки та Брендіцати, і Грабарі, і Груби, Лисонори і Дударі, Виприни, Череси, Добротіли, Бобронори та Гордостопи [122].	перестановка слова
“But I still feel that they are looking at me, or thinking about me: making some other plan, <i>perhaps</i> ” [118].	– Але погляд відчуваю. Напевно, готує нові напади [120].	членування речення, заміна типу речення, вилучення синтаксичної конструкції, заміна синтаксичної конструкції словом	– Та я відчуваю, що вони на мене дивляться або думають про мене: щось інше замишляють, мабуть [122].	вилучення слова, перестановка слова
“If indeed you look only, <i>as you say</i> , for records of ancient days, and the beginnings of the City, read on!” he said [118].	– Якщо тебе цікавлять, як ти кажеш, літописи часів заснування міста, читай! – сказав він [119].	перестановка слова	Якщо ти справді, як говориш, шукаєш лише літописи з часів заснування Міста, то читай! – сказав він [122].	перестановка синтаксичної конструкції, перестановка слова
<i>Here is a mallorn-leaf of Lórien, and there are small crumbs on it, and</i>	– Це лист лорієнського мелорну, а на ньому дрібні	членування речення, перестановка слова	– Це лист лорієнського мелорна, а на ньому дрібні	членування речення, перестановка слова

<i>a few more crumbs in the grass</i> [118].	<i>крихти. І такі ж крихти в траві</i> [120].		<i>крихти. І ще пару крихт у траві</i> [122].	
Thus, at last, they came beyond hope under the sky and felt the wind on their faces [118].	<i>Так, нарешті, понад усякі сподівання, вони побачили знову чисте небо та вдихнули свіжий вітер</i> [119].	вилучення синтаксичної конструкції, додавання синтаксичної конструкції	<i>Так, нарешті, понад усякі сподівання, вони побачили небо вгорі й відчули вітер на обличчі</i> [122].	вилучення синтаксичної конструкції, додавання слова
How abominable! [118]	<i>Огідно мені!</i> [119].	вилучення слова, додавання слова	<i>Як огідно!</i> [122].	дослівний переклад
<i>Here is a scholar in the Ancient Tongue</i> [118].	<i>Бо ми зустріли когось обізнаного у Стародавній Мові!</i> [119].	заміна граматичної основи речення, додавання синтаксичної конструкції	<i>Серед нас знавець Давньої мови</i> [122].	дослівний переклад
<i>They smiled at him and said laughing: "Here is a jewel among hobbits!"</i> [118].	<i>Вони казали, посміхаючись: «Та він справжній скарб серед гобітів!»</i> [119].	вилучення синтаксичної конструкції, додавання слова	<i>А вони посміхались у відповідь і казали: – Та це ж справжній скарб серед гобітів!</i> [122].	додавання слова, вилучення слова